

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Özcan EVRENSEL

**JACQUES DE VITRY’NİN “HISTORY OF JERUSALEM” ESERİNİN
TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2021

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Özcan EVRENSEL

JACQUES DE VITRY’NİN “HISTORY OF JERUSALEM” ESERİNİN
TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Mustafa ALİCAN

MUŞ-2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLARA DAİR

1.1. LATİN KAYNAKLARI	2
1.1.1. Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum.....	2
1.1.2. Raimindus Aguilers, Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem.....	2
1.1.3. Fulcherius Carnotensis, Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium	2
1.1.4. Albertus Aquensis, Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae	3
1.1.5. Willermus Tyrensis, Historia rerum in partibus transmarinis Gestarum.....	3
1.1.6. Ernoul, Chronique d'Ernoul et de Bernard le Tresorier	4
1.2. İSLÂM KAYNAKLARI	5
1.2.1. İbnü'l Kalânîsî, Ebû Ya'lâ Hamza b. Esed İbn Ali b. Muhammed ed-Dımaşkî et-Temîmî, Zeylû Târihi Dımaşk (ö. 1160)	5
1.2.2. Azimî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Azîmî et-Tenûhî, Târîhu'l-Azîmî (ö. 1160)	5
1.2.3. İmâdeddin Kâtib el-İsfahânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Safiyüddîn Muhammed, el-feth ul-kussi fi'l-fethi'l-kudsi (ö.1201).....	5
1.2.4. İbnü'l-Esîr, İzeddin Ali b. Muhammed, el-Kâmil fi't-Târih (ö. 1233).....	6
1.2.5. İbnü'l-Adîm, Ebu'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh b. Muhammed, Buğyetü't-taleb fi târihi Halep (ö. 1262).....	6
1.2.6. İbn Kesîr, İmâdeddin İsmâil b. Ömer b. Kesîr b. Dev' b. Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye (ö.1373)	6
1.3. BİZANS KAYNAKLARI	7
1.3.1. Anna Komnena, Alexiad.....	7
1.3.2. Niketas Khoniates, Historia	7

1.3.3. Ionnes Kinnamos, Historia.....	7
1.4. SÜRYANÎ KAYNAKLARI	8
1.4.1. Anonim Süryanî Vekayinamesi	8
1.4.2. Süryanî Patrik Mihail Vekayinamesi.....	8
1.4.3. Abu'l-Farac Tarihi	8
1.5. ERMENİ KAYNAKLARI	8
1.5.1. Urfalı Mateos Vekayinamesi.....	8
1.5.2. Başkumandan Simbat Vekayinamesi	9

İKİNCİ BÖLÜM

JACQUES DE VITRY

2.1. HAYATI	10
2.2. ESERLERİ	11

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KISATILMIŞ KUDÜS TARİHİ BAŞLIYOR

3.1. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARIN TANIMI	13
3.2. FASIL - KUDÜS'ÜN KOMŞULARI VE BAZI HRİSTİYANLARIN DAVRANIŞLARINA DAİR	14
3.3. FASIL - GODFREY ÖNDERLİĞİNDE BAZI YERLERİN ALINMASI	15
3.4. FASIL - KUDÜS'ÜN İLK LATİN KRALI BALDWIN VE ARSUF'UN ELE GEÇİRİLMESİ	15
3.5. FASIL - FİLİSTİN KAYSERYA'NIN ALINMASI	16
3.6. FASIL - AKKA'NIN ALINMASI VE KİMLİĞİ	16
3.7. FASIL - BEYRUT'UN ALINMASI VE KİMLİĞİ	17
3.8. FASIL - SİDON'UN ALINMASI VE KİMLİĞİ	18
3.9. FASIL - MONTRÉAL (KRALİYET) DAĞI	18
3.10. FASIL - SCANDALION KALESİ, KRAL I. BALDWIN'İN ÖLÜMÜ VE HALEFİ BALDWIN DE BURG	18
3.11. FASIL - KRAL II. BALDWIN'İN FAALİYETLERİ VE DÖRT PRİNKEPSLİĞE DAİR	19
3.12. FASIL - EDESSA (URFA) PRİNKEPSLİĞİ	19
3.13. FASIL - ANTAKYA PRİNKEPSLİĞİ	20
3.14. FASIL - TRABLUS PRİNKEPSLİĞİ	21

3.15. FASIL - KUDÜS KRALLIĞI VEYA PRİNKEPSLİĞİ	22
3.16. FASIL - DAN ŞEHİRİ.....	22
3.17. FASIL - BEERSHEBA (GİBELİN) ŞEHİRİ.....	23
3.18. FASIL - KARA VE DENİZ KIYISINDAKİ ŞEHİRLERİN ELE GEÇİRİLMESİ.....	23
3.19. FASIL - PHARAMİA ŞEHİRİ	23
3.20. FASIL - LARİS VE BELBEİS ŞEHİRLERİ	24
3.21. FASIL - DARUM, GAZZE VE ASKALAN ŞEHİRLERİ	24
3.22. FASIL - AŞHOD, GATH, TELL ES-SÂFİ VE EKRON ŞEHİRLERİ	25
3.23. FASIL - BAZI DENİZ KIYISINDAKİ ŞEHİRLER	25
3.24. FASIL - SÛR (TİRE)'UN ALINMASI, KİMLİĞİ VE ÖNEMİ	25
3.25. FASIL - SÛR'DAN SURİYE LAODİKYASI'NA KADAR DENİZ ŞEHİRLERİ.....	28
3.26. FASIL - İÇ ŞEHİRLERDEN BAZILARININ ALINAMAMASI VE HALKIMIZIN HARAÇ ÖDEMESİ	29
3.27. FASIL - ŞAM VE HALEB KUŞATMASINA DAİR.....	30
3.28. FASIL - BÜYÜK KAYSERYA (KAYSERİ) VE BUSRÂ ŞEHİRİNİN KUŞATILMASI, ITURAEA VE TRACHONİS BÖLGESİNE DAİR	31
3.29. FASIL - KAHİRE, İSKENDERUN VE DİMYAT'IN KUŞATILMASI.....	32
3.30. FASIL - SARAZENLERE KARŞI BİRÇOK GÜÇLÜ KALE YAPIMI	32
3.31. FASIL - ÜLKE İÇİNDE GÜVENLİK DAHA İYİ SAĞLAMAK İÇİN KRALLIĞIN BARONLARA DAĞITILMASINA DAİR.....	33
3.32. FASIL - DOĞU KİLİSESİ'NİN GELİŞMESİ VE KUTSAL TOPRAKLARA FARKLI MİLLETLERİN AKINI	33
3.34. FASIL - ÜRDÜN ÇÖLÜNDEN TİBERYA (GENNESARETH) GÖLÜ VE CELİLE DENİZİ.....	34
3.35. FASIL - TABOR DAĞI VE KİMLİĞİ	37
3.36. FASIL - KUTSAL ŞEHİR KUDÜS'ÜN PATRİĞİ VE YARDIMCILARI ...	38
3.37. FASIL - SEBASTE, TİBERİAS, BETHSHA VE PETRA ŞEHİRLERİ	39
3.38. FASIL - BEYTÜLLAHİM, HEBRAN VE LOD PATRİKLERİ	40
3.39. FASIL - KUDÜS PATRİĞİ'NİN EMRİNİN ALTINDAKİ BAŞRAHİP VE RAHİPLER.....	40

3.40. FASIL - NASIRA VE BEYTÜLLAHİM ŞEHİRLERİ VE KİMLİKLERİ ..	41
3.41. FASIL - YİNE KUDÜS ŞEHİRİ'NE DAİR.....	42
3.42. FASIL - CALVARY VE SİON DAĞLARI.....	43
3.43. FASIL - RAB'BİN KUTSAL TAPINAĞI, SÜLEYMAN TAPINAĞI VE KUTSAL ZEYTİN DAĞI.....	44
3.44. FASIL - YEHOŞAPAT VADİSİ VE BAZI KUTSAL YERLER	47
3.45. FASIL - AZİZ JOHN HOSPİTALİ.....	47
3.46. FASIL - TAPINAK ŞÖVALYELERİNİN KURULMASINA VE AMAÇLARINA DAİR	50
3.47. FASIL - TAPINAK ŞÖVALYELERİNİN DÜZENİNE VE KUTSAL TOPRAKLARA GELEN GERMENLERE DAİR.....	53
3.48. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARA GELİP SAVUNUCUSU OLAN MİLLETLERİN ÖZELLİKLERİNE DAİR: FRANSIZ, ALMAN, İTALYAN, BRETON VE İNGİLİZLER	54
3.49. FASIL - AVRUPA'NIN FARKLI ÜLKELERİNDEKİ İNSANLARIN AHLAKINA VE BAZI DOĞU KESİMLERİNE DAİR	56
3.50. FASIL - KÖTÜ RUHUN İNSANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	57
3.51. FASIL - BU KÖTÜ İNSANLARIN AYLAKLIKLARI VE YANLIŞLARI ..	58
3.52. FASIL - DİN ADAMLARININ İHMALLERİ	59
3.53. FASIL - BU KÖTÜ İNSANLARIN ÇIKARDIĞI FİTNELER VE YAPTIKLARI DAVRANIŞLAR	60
3.54. FASIL - PULLANİLER VE KISKANÇLIKLARI.....	62
3.55. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARDAKİ GREKLER VE SÜRYANİLERE DAİR	63
3.56. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARDAKİ BAZI MİLLETLERE DAİR: YAKUBÎLERİN YANLIŞ İNANÇLARI VE ÂDETLERİ	67
3.57. FASIL - NESTURÎLERİN İNANÇLARI VE ÂDETLERİNE DAİR.....	70
3.58. FASIL - MARONİTLERİN İNANÇLARI VE ÂDETLERİ	71
3.59. FASIL - ERMENİLERİN İNANÇLARI VE ÂDETLERİ	73
3.60. FASIL - GÜRCÜLERE DAİR.....	74
3.61. FASIL - MOZARABİLERE DAİR	75

3.62. FASIL - ESSENELER, SADUKÎLER, SAMİRİYELİLER VE DÜNYANIN ÇEŞİTLİ YERLERİNE DAĞILAN YAHUDİLER	75
3.63. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARDAKİ İNSANLARIN YOZLAŞMAYA BAŞLAMASI VE BAZI İYİ ADAMLARIN SEYAHATI	78
3.64. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARDA DEPREMLER, GÖK GÜRÜLTÜLÜ FIRTINALAR VE YAĞMURLAR.....	80
3.65. FASIL - ÇEŞİTLİ TATLI SU KAYNAKLARI VE DÖRT RENGE DÖNÜŞEN SU KAYNAĞI.....	80
3.66. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARIN DÜŞMANLARIN ELİNE GEÇMESİ: NUREDDİN ZENGÎ VE SALÂHADDİN EYYÛBÎ.....	81
3.67. FASIL - KUDÛS LATİN KRALLIĞI: GODFREY VE I. BALDWİN.....	83
3.68. FASIL - II. BALDWİN, KRAL FULKE VE III. BALDWİN	85
3.69. FASIL - KRAL AMALRİC VE IV. BALDWİN.....	87
3.70. FASIL - FELAKETE DOĞRU: GUY DE LUSİGNAN'IN HATALARI, SALÂHADDİN VE HİTTİN SAVAŞI	89
3.71. FASIL - HİTTİN SONRASI BİLGE SALÂHADDİN'İN FAALİYETLERİ	91
3.72. FASIL - SURİYE COĞRAFYASI.....	94
3.73. FASIL - III. HAÇLI SEFERİNE DOĞRU	94
3.74. FASIL - GUY DE LUSİGNAN'IN ÇABALARI VE KUTSAL TOPRAKLARI KURTARMAK İÇİN BATIDAN GELEN İLK KAFİLENİN TALİHSİZLİKLERİ	95
3.75. FASIL - ROMA-GERMEN İMPARATORU FREDRİCK'İN TALİHSİZ ÖLÜMÜ VE 1991 AKKA KUŞATMASI VE SONRASI	97
3.76. FASIL - FRANSA VE İNGİLTERE KRALLARI ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR.....	99
3.77. FASIL - İNGİLTERE KRALI'NIN TEK BAŞINA YAPTIĞI İŞLER.....	100
3.78. FASIL - SALÂHADDİN SONRASI DAĞILAN SARAZENLER VE AKKA KRALLIĞI	102
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	105
KAYNAKÇA	107

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

JACQUES DE VITRY’NİN “HISTORY OF JERUSALEM” ESERİNİN TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Özcan EVRENSEL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa ALİCAN

2021, 131 sayfa

Bu tezin amacı, XII. ve XIII. asırda yaşayıp Kudüs Tarihi’ni kaleme alan Hristiyan bir din adamının eserini dilimize çevirmek ve tetkik etmektir. Nitekim Kudüs, özellikle dinî açıdan çok önemli bir yere sahip olmasından dolayı kaynaklarda da sıkça bahsi geçmiştir. Ele aldığımız bu eser de dönemin Kudüs coğrafyası, insanların sosyal yaşamı ve komşu kentleri hakkında önemli bilgiler verir. Ayrıca dönemin Kudüs şehrine hâkim olan Kudüs Latin Krallığı hakkında da bilgiler ihtivâ eder. Müellifimiz, Nureddin Zengî ve özellikle Salâhaddîn Eyyûbî ile ilgili de bilgiler verir. Diğer yandan Tapınakçıların kuruluşundan, piskoposların görevlerinden, kötü ruhun insan üzerindeki etkilerinden ve Kutsal Topraklarda meydana gelen doğa olaylarından önemle bahseder. Dahası Haçlı Seferleri’nin de genel bir tarihini vermektedir. Müellifimizin dikkat temel husus ise bir yeri ve bölgeyi anlatırken iklimi ve coğrafyası üzerinde durarak detaylı bilgi vermesidir ve eserini tamamen Kutsal Topraklara adanmıştır.

Eser, çağdaş Latin, İslâm, Süryani ve Ermeni kaynaklarıyla mukayese edilerek Türkçeye çevrilmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Haçlı Seferleri, Kudüs Latin Krallığı, Salâhaddîn Eyyûbî, Coğrafya.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

TRANSLATION AND COMMENTARY OF JACQUES DE VITRY'S “HISTORY OF JERUSALEM” INTO TURKISH

Özcan Evrensel

Advisor: Associate Prof. Mustafa ALİCAN

2021, Page: 131

The aim of this thesis is to translate and analyze of the work of a Christian clergyman who lived in the 12th and 13th centuries and wrote the History of Jerusalem. As a matter of fact, Jerusalem is frequently mentioned in the sources because it has a very important place in terms of religion. This work that we are dealing with is too gives important information about the Jerusalem geography of the period, the social life of the people and the neighboring cities. It also contains important information about the Jerusalem Crusades Kingdom, which the city of Jerusalem at the time. Our author also gives information about Nureddin Zengi and especially Saladdin Eyyubi. On the other hand, he mention the establishment of the Templars, the duties of the bishops, the effects of the evil spirit on people and the natural events that occur in the Holy Land. Moreover, it gives a general history of the Crusades. The main point of attention of our author is to give detailed information by emphasizing the climate and geography while describing a place and region. The work is entirely dedicated to the Holy Land.

The work has been translated into Turkish and commented by comparing it with contemporary Latin, Islamic, Syriac and Armenian sources.

Key Words: Jerusalem, The Crusades, The Latin Kingdom of Jerusalem, Saladin Eyyubi, Geography.

KISALTMALAR DİZİNİ

e.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
hızl.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Basımevi
RHC occ	: Recueil des Historiens des Croisades (Haçlı Tarihçileri Koleksiyonu)
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
UÜİFKD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ünv.	: Üniversite
Yayımları	: Yayımları
YYÜSBE	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ÖNSÖZ

Cihan tarihine damga vuran nice olaylar nice devletler ve nice kentler vardır. Nitekim Kudüs de bu kentlerin başlarında gelir. Özellikle dinî açıdan önemli bir yere sahip olması kendisini ayrıcalıklı kılar. Bu nedenle çoğu müellifin odak noktası olmuştur.

Ele alacağımız eser de Kudüs'ün tarihi, coğrafyası, insanların sosyal hayatı hakkında bilgiler vermenin yanı sıra XII. ve XIII. asırda Müslümanlar, Ermeniler, Grekler, Süryaniler, Gürcüler, Yakubîler, Nesturîler gibi dönemin topluluklarının inançları, gelenek-görenekleri, yaşayış tarzları ve Kudüs Latin Krallığı hakkında da önemli bilgiler içerir. Bunun dışında müellifimiz, Salâhaddîn Eyyübî ve Nureddin Zengî ile ilgili de bilgiler verir. Tapınakçıların nasıl ve hangi amaçlarla kurulduğu, patrik ve piskoposların nasıl seçildiği, görevlerinin ne olduğu, kötü ruhun insanlar üzerindeki olumsuz etkisi gibi konulardan önemle bahsetmiştir. Kendisi Kudüs'e komşu kentler üzerinde durmuş özellikle Hristiyanlar için önemli yerler hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca müellifimiz, Haçlı Seferlerinin genel bir tarihini de verir. Tüm bu duGrekler eseri daha da kıymetli yapar. Eseri ehemmiyetli kılan bir diğer husus da çok az kişi tarafından bilinmesidir. Ancak şu belirtilmelidir ki eserde detaya boğulmuş kısımlar düzenlenerek çevrilmiş ve eserde bazı kısımlar sadeleştirilip temel anlatıya etki etmeyecek eklemeler ve çıkartmalar yapılmıştır. Eser orijinaliyle kıyaslanmak şartıyla İngilizce çevirisi ele alınmış ve İngilizce çevirisindeki bazı noksanlıklar dipnotlar kısmında açıklanıp dönem kaynaklarıyla da mukayese edilmiştir.

Son olarak söz konusu tezi hazırlamamda gerek kütüphanesini bana açmakla gerekse araştırmalarımnda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mustafa ALİCAN'a çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

İnsanoğlu, yerküreye indikten sonra nice badireler, hadiseler ve felaketler atlatmıştır. Ancak kendisi gelişime açık bir varlık olmasından dolayı sürekli ilerlemiş yerinde saymamıştır. Her ne kadar başından olumlu veya olumsuz büyük bir hadise geçse de bu gelişimini devam ettirmiştir. Bu süreçte kurdukları kentlerin de üzerlerindeki etkisi büyüktür. Roma, Sicilya, Kurtuba, Kostantinopolis, Bağdat, Kahire, Semerkand, Mekke, Medine ... ve hiç şüphesiz Kudüs. Özellikle Kudüs'ü diğerlerinden ayıran en büyük özelliği üç semavî din için çok önemli bir yere sahip olmasıdır; Müslümanlar için Kudüs'ün İslâmiyetin ilk kiblesi Mescid-i Aksa'nın burada bulunması, Miraç ve İsrâ hadiselerinin burada gerçekleşmesi, Hristiyanlar için Hz. İsa'nın burada çarmığa gerilmesi ve Kutsal Kabir Kilisesi'nin burada bulunması, Yahudiler için Süleyman Mabedi'nin burada kurulmuş olması ve Ağlama Duvarı'nın burada bulunması. Bu kadar önemli olmasından dolayı paylaşılması da oldukça zordur. Bu nedenle bu Kutsal Şehir nice badireler atlatmıştır. Bunlardan öne çıkanı kuşkusuz Haçlı Seferiyle birlikte 15 Temmuz 1099 tarihinde Kudüs'ü ele geçiren Hristiyanların şehri kan gölüne çevirmesidir. Diğer yandan Kudüs'ün bu kadar önemli olmasından dolayı kaynaklarda da sıkça bahsi geçmiş ve kendine geniş bir yer bulmuştur.

Jacques yazdığı “History of Jerusalem” eseriyle hem ilk üç Haçlı Seferlerinin hem de Kudüs Latin Krallığı'nın genel bir tarihini vermektedir. Nitekim 1095 yılında başlayıp yaklaşık iki asır süren Haçlı Seferleri tarihe damga vurmuştur. Bir papazın hengâmeleriyle büyük bir alev topuna dönüşen bu mezâlim fırtınası Doğu ve Batı'yı karşı karşıya getiren en önemli siyasî olaylar silsilesi olarak karşımıza çıkar. 1099 yılında Hristiyanlar tarafından Kudüs'ün alınmasıyla birlikte kurulan Kudüs merkezli Latin Krallığı yaklaşık bir asır boyunca bölgede etkin bir rol oynadı. Bu nedenle birçok dönem kaynağı dolaylı ve direkt olarak Haçlı Seferleri ve Kudüs Latin Krallığı hakkında bilgiler vermektedir. Müellifimiz de Haçlı Seferleri ve Kudüs Latin Krallığı'ndan bahsederken de bu dönem kaynaklarından yararlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLARA DAİR

1.1. LATİN KAYNAKLARI

1.1.1. Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum

Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum'un yazarı tam bilinmemekle birlikte literatürde Anonim olarak geçmektedir. Eser Clermont Konsili'nden 1095 yılından başlayıp Ağustos 1099 yılında yapılan Askalân savaşıyla sona ermektedir. Kitap, I. Haçlı Seferi'nin en önemli kaynaklarından ve on bölümden oluşmaktadır. Eser, Rosalind Hill tarafından İngilizceye tercüme edilmiş ve bizim de çeviri esnasında yararlandığımız kaynaklardandır. Ayrıca Latince metni de Recueil des Historiens des Croisiades'de mevcuttur¹.

1.1.2. Raimundus Aguilers, Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem

I. Haçlı Seferi'ne iştirak eden Toulouse Kontu Raymond de St. Gilles'in yanında papaz olarak katılmıştır. Bu nedenle I. Haçlı Seferi'nin görgü tanıklarındandır. Eser, Haçlı seferlerinin başlarından başlar ve 1099 Askalân savaşıyla sona erer. Raimundus, genel anlamda Raymond de St. Gilles'in faaliyetlerini anlatmıştır. Kendisi, İznik ve Antakya'nın işgali, Kudüs'ün alınması ve Haçlıların Filistin coğrafyasındaki faaliyetlerini aktarmaktadır. Bizim de çeviri esnasında yararlandığımız kaynaklardandır ve eser hem İngilizce hem de Türkçeye tercüme edilmiştir. Ayrıca Latince metni de Recueil des Historiens des Croisiades'de mevcuttur².

1.1.3. Fulcherius Carnotensis, Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium

1058 veya 1059 yılında doğan Fulcherius, I. Haçlı Seferi'ne katılmadan önce Papazlık yaptığı bilinmektedir. Fransa'nın Chartes bölgesinden geldiği için çoğu zaman

¹ Anonim, **Gesta Francorum**, RHC occ., III, Paris, 1866, s. 119-163; Anonim, **Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum**, Beatrice A. Lees (çev.), Oxford, 1924. Ayrıntılı bilgi için bkz: John H. Rosser, "Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum", **Historical Dictionary of Byzantium**, London, 2001, s. 173; John France, "Gesta Francorum", **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006, s. 529-530.

² Raymond d'Aguilers, **Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem**, RHC occ., III, Paris, 1866, s. 231-309; Raymond d'Aguilers, **Raymond d'Aguilers**, J.H. Hill-L.L. Hill (çev.), Philadelphia, 1968; Raimundus Aguilers, **Haçlılar Kudüs'te**, Süleyman Genç (çev.), İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2019. Ayrıca detaylı bilgi için bkz: Susan B. Edgington, "Raymond of Aguilers", **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006, s. 1009; Birsal Küçükşipahioğlu, "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers", **Tarih Dergisi**, Sayı 41, 2005, s. 17-24.

da bu isimle anılmaktadır. Nitekim I. Haçlı Seferi'ne Kont Robert de Flandre ve Dük Robert de la Normandia'nın kuvvetleriyle birlikte katılmıştır. Haçlı Seferi'nin en önemli şahitlerinden olan Fulcherius'un yazmış olduğu kronik de en önemli Latin kaynaklarından. Kronik, üç kitaptan oluşmaktadır. İlk kitabını 1101, ikincisini 1106 ve üçüncüsünü de 1124-1127 yıllarında kaleme almıştır. Fulcherius, birinci kitabına 1095 yılında başlayıp Ağustos 1099 Askalân Savaşıyla bitirir, ikinci kitabında 1100-1118 yılları, üçüncü ve sonra kitabını ise 1118-1127 yılında Haçlıların Suriye ve Filistin coğrafyasındaki faaliyetlerini anlatır. Müellifimiz, Tapınakçıların kuruluşunu ve İlk Kudüs Haçlı Kralları'nı anlatırken Fulcherius Carnotensis'ten yararlanmış. Bizde dipnotlar kısmında hem İngilizce hem de Türkçe çevirisinden yararlandık. Ayrıca eserin Latince metni *Recueil des Historiens des Croisiades*'de mevcuttur³.

1.1.4. Albertus Aquensis, Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae

Albertus'un eserini 1120-1158 yıllarında yazdığı tahmin edilmektedir. Fakat burada dikkat çeken ayrıntı ise kendisinin herhangi bir Haçlı Seferlerine katılmayıydı. Albertus kroniğine I. Haçlı Seferi'yle başlar ve 1120 yılına kadar olan Haçlıların faaliyetlerinden bahseder. Dahası olayları aktarırken de oldukça detaylı bilgiler verir. Biz de eserin İngilizce tercümesinden yararlandık. Ayrıca eserin Latince metni de *Recueil des Historiens des Croisiades*'de yer almaktadır⁴.

1.1.5. Willermus Tyrensis, Historia rerum in partibus transmarinis Gestarum

1130 yılında Kudüs'te doğan Willermus, 1146 yılında eğitim için gittiği Fransa'dan 1165'te Filistin'e döndü. 1174 yılında ise Sûr Başpiskoposu oldu ve Tyrensis unvanını aldı. Hittîn Savaşı'ndan önce ya 1185'te yada 1187'de vefat etmiştir. Willermus, "Historia Rerum" eseriyle Haçlı Seferleri tarihçileri arasında en büyüğü

³ Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, RHC occ., III, Paris, 1866, s. 385-386; Fulcherius Carnotensis, *A History of the Expedition to Jerusalem (1095-1127)*, Frances R. Ryan (çev.), Knoxville, 1973; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, İlcan B. Barlas (çev.), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009. Ayrıca detaylı bilgi için bkz: Ebru Altan, "Birinci Haçlı Seferinin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis", *Tarih Dergisi*, Sayı 37, 2002, s. 45-50; Susan B. Edgington, "Fulcher of Chartres (d.1127)", *The Crusades An Encyclopedia*, Cilt 2, Oxford, 2006, s. 489-490.

⁴ Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, RHC occ., IV, Paris, 1879, s. 265-713; Albert of Aachen, *Historia Ierolosimitana*, Susan B. Edgington (çev.), Oxford, 2007. Ayrıca bkz: Susan B. Edgington, "Albert of Aachen", *The Cursades An Encyclopedia*, Cilt 1, Oxford, 2006, s. 25-26.

olarak kabul edilir. Eserinin Haçlıların Kudüs'ü almasına kadar olan kısmını Albertus'tan, 1127 yılına kadar olan kısmını da Fulcherius'tan faydalanarak yazmıştır. Özellikle Kudüs Kralı Amaury ve IV. Baldwin hakkında detaylı bilgiler aktarır. Müellifimiz de bu dönemleri anlatırken Willermus'tan yararlanmıştı. Biz de eserin hem Türkçe hem de İngilizce tercümesinden faydalandık⁵.

1.1.6. Ernoul, Chronique d'Ernoul et de Bernard le Tresorier

Ernoul kroniği, Willermus'un devamı niteliği taşımaktadır. Özellikle Hittîn Savaşı sonrası Kudüs'ü fetheden Salâhaddîn Eyyübî'nin faaliyetlerini ve sonrasında düzenlenen III. Haçlı Seferi'nin görgü tanığı olduğu için oldukça mühimdir. Müellifimiz Salâhaddîn Eyyübî ve devrinden bahsederken de temel olarak Ernoul Kroniği'nden faydalanmıştır. Biz de kroniğin Türkçe tercümesinden yararlandık⁶.

Yukarıda bahsettiğimiz önemli ve meşhur Latin kaynaklarının dışında başka Latin kaynakları da mevcuttur. Petrus Tudebodus'un "Historia de Hierosolymitano Itinere"si⁷, Baldricus Dolensis'in "Historia Jeroslimitana"sı⁸, Robertus Monachus'un "Historia Iherosolimitana"sı⁹, Radulphus Cadornensis'in "Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana"sı¹⁰, Ekkehard'ın "Hierosolymitana"sı¹¹ ve Otto von Freising'in "Gesta Friderici Imperatoris"i¹² bu kaynaklardan bazılarıdır¹³.

⁵ Willermus Tyrensis, **Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum**, RHC occ., III, 1844, s. 385-386; Willermus Tyrensis, **A History of Deeds Done Beyond the Sea**, Cilt 1-2, August C. Krey (çev.), New York 1943; Willermus Tyrensis, **Haçlı Kroniği (1143-1163)**, Ergin Ayan (çev.), Ankara: Karadeniz Dergisi Yayınları, 2009.

⁶ Ernoul Kroniği, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Ahmet Deniz Altunbaş (çev.), İstanbul: Kronik Yayınları, 2019.

⁷ Petrus Tudebodus, **Historia de Hierosolymitano**, RHC occ., III, 1866, s. 1-117; **Peter Tudebode**, J. H. Hill-L. L. Hill (çev.), Philadelphia, 1974.

⁸ Baldricus Dolensis, **Historia Jeroslimitana**, RHC occ., IV, Paris, 1879, s. 1-111.

⁹ Robertus Monachus, **Historia Iherosolimitana**, RHC occ., III, Paris, 1866, s. 717-882; **Robert The Monk's History of the First Crusade**, Carol Sweetenham (çev.), Ashgate, 2005.

¹⁰ Radulphus Cadornensis, **Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana**, RHC occ., III, Paris, 1866, s. 587-716; **The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of the Normans**, Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach (çev.), Ashgate, 2005.

¹¹ Ekkehardus Uraugiensis, **Hierosolymita**, RHC occ., V, Paris, 1895, s. 11-40.

¹² Otto von Freising, **The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising**, Charles Christopher Mierow (çev.), New York, 2004.

¹³ Sevtap G. Karaca, **Kudüs Haçlı Krallığı (1099-1187)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, SBE, 2012), XXVI-XXVII.

1.2. İSLÂM KAYNAKLARI

1.2.1. İbnü'l Kalânîsî, Ebû Ya'lâ Hamza b. Esed İbn Ali b. Muhammed ed-Dımaşkî et-Temîmî, Zeylü Târihi Dımaşk (ö. 1160)

1073-1082 yılları arasında Dımaşk'ta doğduğu tahmin edilen İbnü'l-Kalânîsî, 1160 yılında vefat etmiştir. Ailesi kalensüve (külâh) imalatı yaptığı için İbnü'l-Kalânîsî lakabıyla bilinmektedir ve ilk iki Haçlı Seferi hakkında bilgiler veren en önemli İslâm tarihçilerindendir. Yazmış olduğu Zeyl Târihi Dımaşk eseri, 970 yılında başlayıp 1160 yılına kadar gelir. Özellikle I. Haçlı Seferi ile ilgili önemli bilgiler ihtivâ etmektedir¹⁴.

1.2.2. Azimî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Azîmî et-Tenûhî, Târîhu'l-Azîmî (ö. 1160)

1090-1091 yılında Halep'te dünyaya gelen asıl adı Abdullah Muhammed b. Ali el-Azîmî et-Tenûhî olan Azimî'nin hayatı ile ilgili elimizdeki bilgiler oldukça azdır. Eserine Hz. Adem'den başlar ve 1143-1144 yılına kadar meydana gelen olayları kronolojik bir şekilde anlatır. Eser Ali Sevim tarafından kısmen Türkçe'ye tercüme edilmiştir¹⁵.

1.2.3. İmâdeddin Kâtib el-İsfahânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Safiyüddîn Muhammed, el-feth ul-kussi fi'l-fethi'l-kudsî (ö.1201)

1125 yılında İsfahan'da doğan aldığı eğitimle kısa sürede döneminin meşhur âlimlerinden olan İsfahânî 1167'de Nureddin Zengî ile tanışarak divanına girdi ve önemli işler yaptı. 1175 yılında Salâhaddîn Eyyûbî'nin Dımaşk'a gelmesiyle birlikte onun hizmetine girdi ve sır kâtipliğine kadar yükseldi. 1201 yılında Dımaşk'ta vefat etti. Yazmış olduğu eserde Hittîn savaşı, Kudüs'ün fethi, III. Haçlı Seferiyle Salâhaddîn'in Haçlılarla olan mücadelesinin yanı sıra dönem olaylarını aktarmaktadır¹⁶.

¹⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylü Tarihi Dımaşk*, H. F. Amedroz (hızl.), Beyrut 1908; *The Damascus Chronicle of the Crusades*, H. A. R. Gibb (çev.), London, 1932; İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl (I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi)*, Onur Özatağ (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 1988, s. 113; Güray Kırpık, "Haçlı Seferleri Tarihi'nin Genel Kaynakları", *Turkish Studies*, Cilt 4, Sayı 3, 2009, s. 1439.

¹⁵ Azîmî, *Azîmî Tarihi: Selçukluklar Dönemiyle İlgili Bölümler*, Ali Sevim (çev.), Ankara: TTK, 1988; R. Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 113-114; Ali Sevim, "Azîmî", *DİA*, Cilt 4, İstanbul: TDV Yayınları, 1991, s. 330-331.

¹⁶ İmâdeddin Kâtib el-İsfahânî, *el-fethu'l-kussî fi'l-fethi'l-kudsî*, M. Mahmud Subh (hızl.), Kahire, 1962. Detaylı bilgi için bkz: Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları*, İstanbul: Endülü's Yayınları, 1991, s. 144; R. Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 123-126; Ramazan Şeşen,

1.2.4. İbnü'l-Esîr, İzeddin Ali b. Muhammed, el-Kâmil fi't-Târih (ö. 1233)

Ortaçağ İslâm dünyasının en önemli isimlerinden olan İbnü'l-Esîr'in 1160 yılında Cizre'de doğdu. Yazmış olduğu “el-Kâmil fi't-Târih” eseriyle yaratılıştan başlayıp XIII. asıra kadar meydana gelen olayları kronolojik bir şekilde anlatır. On iki ciltten oluşan eseri, Haçlıların 1095-1120 yıllarında Ortadoğu'daki faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler içerir. Biz de çevirimizde eserden istifade ettik¹⁷.

1.2.5. İbnü'l-Adîm, Ebu'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh b. Muhammed, Buğyetü't-taleb fi târihi Halep (ö. 1262)

1192 yılında Halep'te doğdu. Dönemin önemli âlimlerinden olan İbnü'l-Adîm, 1262 yılında Kahire'de vefat etti. Buğyetü't-taleb eseri Halep'in tarihi, coğrafyası ve meşhur şahıslarıyla ilgili bilgiler verir. Ayrıca bölgede meydana gelen olaylardan ve Haçlıların faaliyetlerinden bahseder¹⁸.

1.2.6. İbn Kesîr, İmâdeddin İsmâil b. Ömer b. Kesîr b. Dev' b. Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye (ö.1373)

XIV. asrın başlarında doğmuştur. Ortaçağ dünyası için önemli bir olan el-Bidâye ve'n-Nihâye eserine insanlığın doğuşundan başlayıp 1365-1366 yılına kadar meydana gelen olayları kronolojik bir şekilde anlatır. Bizim de çeviri esnasında yararlandığımız kaynaklardandır¹⁹.

Yukarıda bashedtiğimiz İslâm kaynakları dışında Üsâme İbn Munkız'ın “Kitabü'l-İtibâr”ı²⁰, İbn Cübeyr'in “er-Rihle”si²¹, Haçlıların sosyal yaşamı, giyim kuşamı ve

“İmâdüddin el-İsfahânî”, **DİA**, Cilt 22, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, s. 174-176; Niall Christie, “Al-İsfahani (d. 1160)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006, s. 644-645.

¹⁷ İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Tarih**, Cilt 10, Abdülkerim Özaydın (çev.), İstanbul: Bahar Yayınları, 1987. Detaylı bilgi için bkz: Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s. 151-163; R. Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 137-139; Abdülkerim Özaydın, “İbnü'l-Esîr”, **DİA**, Cilt 21, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, s. 26-27; Hugh Kennedy, “İbn Al-Athîr”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006, s. 625.

¹⁸ İbnü'l-Adîm, **Biyografilerle Selçuklular Tarihi Buğyetü't-taleb fi târihi Halep**, Ali Sevim (çev.), Ankara: TTK, 1976; Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s. 164-165; R. Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 146-147; Ali Sevim, “İbnü'l-Adîm”, **DİA**, Cilt 22, İstanbul: TDV Yayınları, 1999, s. 478-479; Niall Christie, “Kamâl al-Dîn (1192-1262)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 3, Oxford, 2006, s. 703.

¹⁹ İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Cilt 13, Mehmet Kesin (çev.), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996. Bkz: Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s. 328-229; R. Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 196-198.

²⁰ Üsâme İbn Munkız, **Kitabü'l-İtibâr (İbretler Kitabı)**, Y. Z. Cömert (çev.), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1992. Bkz: Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s. 136-143; R. Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 119-120.

²¹ İbn Cübeyr, **Endülüsten Kutsal Topraklara (Seyahatname)**, İ. Güler (çev.), İstanbul: Selenge Yayınları, 2003; Bkz: R. Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 133-134.

kültürleri hakkında önemli bilgiler aktarır. Ayrıca İbn Şeddâd'ın “en-Nevâdirü's-Sultâniyye ve'l-mehâsinü'l-Yûsufiyye”²², el-Makdisî'nin “Kitâbü'r-Ravzateyn”²³ ve İbn Vasıl'ın “Müferricü'l-Kürûb”²⁴ eserleri Nureddin Zengî ve Salâhaddîn Eyyûbî devri ile ilgili detaylı bilgiler verir.

1.3. BİZANS KAYNAKLARI

1.3.1. Anna Komnena, Alexiad

1083 yılında İstanbul'da doğan ve Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un kızı olan Anna, 1153 yılında ölmüştür. Kaleme aldığı Alexiad eserinde, babası I. Aleksios'un devrini detaylı bir şekilde aktarır ve 1069-1118 yıllarını kapsar. Biz de tezimin bazı yerlerinde kendisinden istifade ettik²⁵.

1.3.2. Niketas Khoniates, Historia

Niketas'ın ne zaman doğduğu tam bilinmemekle birlikte 1155-1157 yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. 1213 yılında ölen Niketas, kaleme aldığı eserinde II. Ioannes (1118-1143) ve I. Manuel Komnenos (1143-1180) devirlerini aktarmıştır. Eser, Özellikle bu dönemdeki Haçlı-Bizans münasebetleri açısından önemlidir²⁶.

1.3.3. İonnes Kinnamos, Historia

1153 yılında doğan İonnes yazdığı eser, Bizans ve Anadolu coğrafyası için çok önemli bir kaynaktır. İonnes, 1118-1176 yıllarını kapsayan eseri Bizans ve Kudüs Krallığı arasındaki ilişkilerden de bahsetmektedir²⁷.

²² İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-Sultâniyye ve'l-mehâsinü'l-Yûsufiyye*, Cemâleddin eş-Şeyyâl (hızl.), Kahire 1994; *The Rare and Excellent History of Saladin*, D. S. Richards (çev.), Great Britain, 2002. Ayrıca Detaylı bilgi için bkz: R. Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 141-142; Casim Avcı, “İbn Şeddâd, Bahâeddin”, *DİA*, Cilt 20, İstanbul: TDV Yayınları, 1999, s. 373-374; Niall Christie, “İbn Şeddâd (1145-1234)”, *The Crusades An Encyclopedia*, Cilt 2, Oxford, 2006, s. 626-627.

²³ el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn fi ahbâri'd-devleteyn en-Nurîyye ve's-Salâhiyye*, Muhammed Hilmî (hızl.), Cilt 1-2, Kahire 1956. Detaylı bilgi için bkz: Ş. Günaltay, *a.g.e.*, s. 166-168; R. Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 147-148; Tayyar Altıkulaç, “Ebu Şâme el-Makdisî”, *DİA*, Cilt 10, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, s. 233-235.

²⁴ İbn Vâsıl, *Müferric el-Kürûb fi ahbâri Benî Eyyûb*, Cemâleddin eş-Şeyyâl (hızl.), Cilt 1-3, Kahire, 1953-1960. Detaylı bilgi için bkz: R. Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 154-156; Cengiz Tomar, “İbn Vâsıl”, *DİA*, Cilt 20, İstanbul: TDV Yayınları, 1999, s. 438-440.

²⁵ Anna Komnena, *Alexiad*, Bilge Umar (çev.), İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996. Ayrıca bkz: Rosemary Morris, “Anna Komnene (1083-1153-1154)”, *The Crusades An Encyclopedia*, Cilt 2, Oxford, 2006, s. 63.

²⁶ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Fikret Işıltan, Ankara: TTK, 1995.

²⁷ İonnes Kinnamos, *İonnes Kinnamos'un Historia'sı*, Işın Demirkent (çev.), Ankara: TTK, 2001.

Bunların dışında Mikhail Psellos'un Khronographia eseri de ayrıca söylenilebilir²⁸.

1.4. SÜRYANÎ KAYNAKLARI

1.4.1. Anonim Süryanî Vekayinamesi

İsmi bilinmeyen bir müellif tarafından kaleme alınan Vekayiname, Haçlıların Ortadoğu'daki faaliyetleri ile ilgili geniş ölçüde bilgi veren önemli kaynaklardandır. Biz de eserin hem İngilizce hem de Türkçe tercümesinden yararlandık²⁹.

1.4.2. Süryanî Patrik Mihail Vekayinamesi

Diğer önemli bir Süryanî müellifi ise Süryanî Mihail'dir. Eserine insanlığın doğuşundan başlayıp 1195 yılına kadar kronolojik bir şekilde gelir. Biz de eserin TTK'undaki yayımlanmamış nüshasını kullandık³⁰.

1.4.3. Abu'l-Farac Tarihi

Abu'l Farac Tarihi, 1225-1226 yılında doğan Malatyalı Ebü'l-Ferec (İbnü'l-İbri, Bar Habreus)'in, Hz. Adem'den başlayıp 1285 yılına kadar meydana gelen olayları anlattığı vekayinamedir. Bizde Haçlıların Ortadoğu faaliyetleri hakkında önemli bilgiler ihtivâ eden vekayinamenin türkçe tercümesinden istifade ettik³¹.

1.5. ERMENİ KAYNAKLARI

1.5.1. Urfalı Mateos Vekayinamesi

Urfalı Mateos'un yazdığı Vekayiname Ortaçağ Ermeni kaynaklarının en önemlisi ve meşhurdur. Aslen Urfalı bir rahip olan Mateos'un ölüm ve doğum tarihleri tam bilinmemekle birlikte, XII. yüzyılın başlarında Urfâ'da yaşamış olduğu tahmin

²⁸ Mikhail Psellos, **Khronographia**, Işın Demirkent (çev.), Ankara: TTK, 1992.

²⁹ Anonim Süryani, "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle", A.S. Tritton-H. A. R. Gibb (çev.), **Journal of Royal Asiatic Society**, 1933, s. 69-101, 273-305; Anonim, **I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi**, Vedii İlmen (çev.), İstanbul: Yaba Yayınları, 2005. Ayrıca detaylı bilgi için bkz: Dorothea Weltecke, "Anonymous Syriac Chronicle", **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006, s. 64.

³⁰ Süryani Patriği Mihail, **Süryani Patrik Mihail'in Vakayinamesi II. Kısım: 1042-1195**, Hrant D. Andresyan (çev.), (TTK'unda basılmamış nüsha), 1944. Ayrıca bkz: Hrant D. Andreasyan, "Türk Tarihine Ait Ermeni Kaynakları", **Tarih Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 1950, s. 407 vd; R. Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 129.

³¹ Abû'l-Farac, **Abû'l-Farac Tarihi**, Cilt 2, Ömer Rıza Doğrul (çev.), Ankara: TTK, 1999. Detaylı bilgi için bkz: R. Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 153-154; Abdülkerim Özyayın, "İbnü'l-İbri", **DİA**, Cilt 21, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, s. 94-96; Dorothea Weltecke, "Bar Ebroyo", **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006, s. 152-153.

edilmektedir. Vekayiname ise 952 yılında başlayıp 1136 yılına kadar olan olaylardan bahsetmektedir. Eserin 1136'dan sonraki kısmını da Grigor denilen bir papaz tarafından yazılmıştır. Biz de Haçlı Seferleri hakkında ayrıntılı bilgiler veren vekayiname'nin Türkçe tercümesinden faydalandık³².

1.5.2. Başkumandan Simbat Vekayinamesi

XIII. asırda Kilikya'da yaşamış olan Kumandan Simbat, Kilikya Ermeni Krallığı'nın dönemini yazmıştır. Özellikle eser, Kilikya Ermeni Krallığı ve Haçlıların münasebetlerinden bahsettiği için önemlidir³³.

Yukarıda anlattığımız Latin, İslâm, Grek, Süryanî ve Ermeni kaynakları Haçlıların Ortadoğu'ya gelişleri, yaptıkları faaliyetleri ve komşularıyla olan münasebetlerini aktardıkları için oldukça önemlidirler. Nitekim saydığımız bu kaynaklar, Ortaçağ'da Ortadoğu dünyasının genel bir tasvirini gözler önüne sermektedir. Müellifimiz de eserini kaleme alırken çoğu yerde Latin kaynaklardan istifade etmiştir.

³² Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayinâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli**, Hrant D. Andriasyan (çev.), Ankara: TTK, 2000. Ayrıntılı bilgi için bkz: Anhus Stewart, "Matthew of Edessa", **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 3, Oxford, 2006, s. 806-807.

³³ **Başkumandan Simbat Vekayinamesi (951-1334)**, Hrant D. Andriasyan (çev.), (TTK kütüphanesinde basılmamış nüsha). Ayrıca bkz: H. D. Andriasyan, "Türk Tarihine Ait Ermeni Kaynakları", s. 408 vd.

İKİNCİ BÖLÜM

JACQUES DE VITRY

2.1. HAYATI

Jacques de Vitry'nin ne zaman doğduğu tam bilinmemekle birlikte 1160-1170 yılları arasında Fransa'nın Vitry-sur-Seine kentinde doğduğu tahmin edilmektedir. Oignies'deki Liége piskoposluğuna bağlı St. Nicholas kanonuna katılmadan önce Paris'te eğitimine devam etti. 1190-1208 yıllarında Paris'te teoloji ve din eğitimi aldıktan sonra 1208'de St. Nicholas d'Oignies Manastırı'na girmek için Oignies'e gitti. Jacques burada, Oigniesli Mary³⁴ ile tanıştı ve onunla güçlü bir bağ kurarak onun tavsiyesiyle kanon oldu. Nitekim bir süre burada kaldıktan sonra 1210'da Argenteuil şehrinde bulunan kilisenin rahibi oldu. Daha sonra meşhur bir teolog olarak Paris'e geri döndü ve Güney Fransa'da Roma Kilisesi'ne karşı çıkan ve reformcu bir mezhep olan Albigeneslere³⁵ karşı Haçlı vaazları vererek sefere katıldı. Ayrıca Toulouse piskoposu Fulk'un isteği üzerine Oigniesli Mary'nin hayatını kaleme aldı. Öte yandan 1215'te "Kutsal Savaş ı ilerletmek" için büyük Lateran Konsili toplandı. Böylece V. Haçlı Seferi için hazırlıklara başlandı. Jacques de bu yönde vaaz vermeye başladı ve çabaları neticesinde Roma Kilisesi tarafından 1216-17 yılında Filistin'de Akka şehrinin piskoposu olarak atandı. Bu atama hayatını önemli derecede etkiledi. Nitekim kendisi burada haçlı ordusunun gelişine zemin hazırlamak için propaganda çalışmalarına başladı. Şehirde bulunan çeşitli Hristiyan ve Müslüman mezheplerinin temsilcileriyle tartışmalar yaptı.

Beşinci haçlı seferi sırasında Jacques, kendisi gibi sefere katılıp etkin bir rol oynayan Paderborn piskoposu Oliver ile yakın işbirliği yaptı. Papa III. Honorius'a ve Batı'da aktif olan vaizlere Akka'da tuttuğu raporlarını yolladı. Buradaki insanlara Mısır'ın ele geçirileceğini ve tekrardan Kudüs'ün kurtarılacağını söylüyordu. 1221'de V. Haçlı Seferinde Haçlılar Dimyat'ı ele geçirdi. Jacques de bu sefere iştirak etti ve Dimyat'ın alınmasının görgü tanığı oldu. Haçlılar daha sonra Mısır'a doğru yürüdüler. Fakat Mısır'a yürümele ri sonuçsuz kalmanın yanı sıra Dimyat'a geri döndüklerinde

³⁴ 1177 yılında Nivelles kentinde doğmuş ve 1213 yılında Oignies'te ölmüştür. Dinî yaşamı dönüştüren ilk kadınlardandır. Dönemin din adamlarına rehberlik etmiştir. Onlardan biri de Jacques de Vitry'dir.

³⁵ XII. yüzyılda Roma Kilisesine karşı çıkan bir reformcu mezhep. Özellikle din adamlarının yolsuzluklarına ve hegemonyasına karşıydılar.

Eyyübîler şehri ellerinden geri aldı. Bunun üzerine Jacques, Akka piskoposluğunu bırakarak 1227 yılında Oignies geri döndü ve iki yıl burada kaldıktan sonra 1229'da Roma'ya gitti. Burada Roma İmparator II. Frederick'in ertelenen Haçlı Seferini düzenlemesine yardım etti. Jacques, Akka piskoposluğundan bıraktıktan kısa süre sonra Tusculanum'un kardinalliğine atandı (1129-1240). Kardinal olarak sayısız vaazını dört büyük koleksiyon halinde derledi ve Haçlı vaazlarına devam ederek Papa IX. Gregory'i destekledi. Akka ve Kudüs'te piskoposluk yapan Jacques, ayrıca Fransa ve Almanya'da Papa elçiliği de yaptı. En sonunda Kudüs Patrikliği'ne atandı ve 1 Mayıs 1240 tarihinde öldü.

Çağdaş müellifler kendisinden bahsederken XIII. asırda Haçlılar üzerindeki etkisinin, en az XII. asırdaki Peter Lermit (Pierre L'ermit) kadar büyük olduğunu belirtirler. Bunun yanı sıra vaazlarında oldukça etkiliydi. Nitekim çağdaşı Stephan of Bourbon³⁶ Jacques'in vaazları için tüm Fransa'yı harekete geçirebilecek güçte olduğunu ifade eder³⁷.

2.2. ESERLERİ

Jacques'in Kutsal Topraklarda yazmış olduğu önemli eserler vardır. Bunlardan "Historia Occidentalis" eserinde haçlı seferinin başarısı için gerekli olduğu düşündüğü reformları özetlemiştir. Ayrıca özellikle tarikatların önemini vurgulamış ve Fransiskanların misyonerlik faaliyetlerini desteklemiştir. "Historia Orientalis" eserinde ise geçmiş haçlı seferlerinin başarılarını ve başarısızlıklarını anlatırken, Doğudaki insanların inançlarını, geleneklerini ve burada bölgelerin coğrafyasını, doğa olaylarını ve kaynaklarını ana hatlarıyla açıklamaya çalışmıştır. Jacques bu kitapları "Historia sue Hierosolymitana" adlı eserinde birleştirdi³⁸. Ayrıca Jacques, V. Haçlı Seferi'nin gidişatını ve IV. Lateran Konsili anlatmak için üçüncü bir kitabı yazdı ancak tamamlayamadı. Bu anonim eseri Paderbornlu Oliver'in "Historia Damiatina"sı da dâhil

³⁶ 1180-1261 yılları arasında Fransa'da yaşamış olan bir din adamıdır.

³⁷ Philipp Funk, **Jakob von Vitry**, Leipzig, 1909; Louis Brehier, "Jacques de Vitry", **The Catholic Encyclopedia**, Cilt 8, New York, 1910; Brenda Bolton, "Faithfull to Whom? Jacques De Vitry and the French Bishops", **Revue Mabillon**, Cilt 9, 1998, s. 53-72; Jesselaynn Lea Bird, "James of Vitry", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006, s. 653-654; Pamela Beattie, "Crusading and Penitential Life, James of Vitry's Crusade Sermon Models and Lull's de Fine", **Studai Lulliana**, Cilt 54, 2014, s. 33-66; Rooney Decorte ve Diğerleri, "An Interdiscilinary Study Around Reliquary of The Kardinal Jacques de Vitry", **Plos One**, Cilt 14, Sayı 2, 2019, s. 1-17.

³⁸ Eserin orijinali için bkz: Jakobi de Vitriaco, **Historia sue Hierosolymitana Abbreviata**, Ex Officia Typograohica Balthazaris Belleri, 1596; Jacques de Vitry, **Historie des Croisades**, Paris, 1825.

olmak üzere pek çok anonim yazarlar tarafından çeşitli bir şekilde derlendi. Dahası Jacques'in eserlerinin yanı sıra pek çok vaazı, Oigniesli Mary'nin hayatını yazdığı eseri ve V. Haçlı Seferi'nin önemli bir kaynağını oluşturan Papa Honorius'a göndermiş olduğu mektupları da günümüze ulaştırmıştır³⁹. Jacques'in vaazlarının orijinali Harvard Üniversitesi kütüphanesinde mevcuttur⁴⁰.

³⁹ Jessalyn Lea Bird, "The Historia Orientalis of Jacques de Vitry: Visual and Written Commentaries as Evidence of a Text's Audience, Reception and Utilization", **Essays in Medieval Studies**, Cilt 20, 2003, s. 56-74; Jessalyn Lea Bird, "Crusade and Conversion after the Fourth Lateran Council (1215): Oliver of Paterbon's and James of Vitry's Missions to Muslims Reconsidered", **Essays in Medieval Studies**, Cilt 21, 2004, s. 23-27; John W. Coakley, **James of Vitry and the Other World of Mary of Oignies, Women, Men and Spiritual Power**, New York: Columbia University Press, 2006; J. Bird, "James of Vitry", s. 653.

⁴⁰ Jakobi de Vitriaco, **Sermones Vulgares**, Harvard University, Houghton Library, Manuscript 12 – MS Riant 35.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KISATILMIŞ KUDÜS TARİHİ BAŞLIYOR

Jacques de Vitry, Akka Piskoposu, daha sonra Tusculum Kardinal Piskoposu, Almanya ve Fransa da Papa elçisi ve Kudüs Patriği

3.1. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARIN TANIMI

Vaad Edilmiş Topraklar, Mesih'in benden bir parça olarak gösterdiği, dini ayinler yaparak insan ırkını kurtardığı ve bunun neticesinde özgür bırakıldığı yerlerdir. Tanrı'nın seçtiği, tüm dünyanın hayranlık duyduğu ve kutsal meleklerin saygı duyduğu bu toprakların pek çok sahibi vardır. Nitekim Tanrı'nın diğer yerlerden daha çok sevdiği bu topraklarda üzerinde yaşayan insanların günahlarından dolayı, köpeklere kutsal şeyler vermemizi veya domuzdan önce inciler dökmemizi yasaklayan⁴¹ çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Burada, bazı insanlar gelirken diğerleri de gitmeye devam eder⁴². Bunların hiçbiri kutsal ve küfürlü şeyler arasında herhangi bir ayırım yapmamış ve Rab İsa'nın, kutsal patriklerin, peygamberlerin ve havarilerin ülkesi olan bu toprakları (süt ve balla akan topraklar) hiçe saymamıştır. Fakat orada yaşayan insanlar Tanrı tarafından uyarıcı gönderilene kadar pek çok günah işleyip onu kirlettiler. Öte yandan Tanrı, peygamberin ağzından Kutsal Topraklar için "Sana dokunan göz bebeğime dokunmuş olur"⁴³ der. Çünkü göz bedeninin diğer organlarından daha çok sevilir. Böylece kir gözün içine düştüğünde onu en iyi şekilde elimizle çıkarmak için acele ederiz. Yinede kurtarıcımız, Kutsal Topraklarda yaşayan günahkârları cezalandırır ve onları kovar. Ancak kendine özgü sevgisinin ayrıcalığını da onlara vererek günahlarının temizlenmesini sağlar. Tövbe ettiklerinde ve kalpleri tekrar döndüğünde, onları merhametle geri çağırır. Başka bir deyişle, sefaletin derinliği O'nun merhametinin derinliğini getirir.

Yukarıdakileri biraz erken örneklerle kanıtlamak için Genesis (Yaratılış)'te okuduğumuz En Yüce Tanrı'nın rahibi Melchisedek, daha sonra çoğu kişinin de düşündüğü gibi Kudüs olarak adlandırılan Salem'in Kralıydı⁴⁴. Ondan sonra Jebusitlerin Kralları, Kudüs'ü Davud zamanına kadar elinde tuttu. Ama onların adaletsizlikleri dolduğunda Melchisedek, tarif edilemez en büyük fedakârlığı simgeleyen Kutsal Şehir

⁴¹ Matta, VII/5.

⁴² Yazar burada doğum ve ölümü ele alarak bazıları doğarken bazıları ölüyor anlamını kullanmıştır.

⁴³ Zekeriya, II/8.

⁴⁴ Genesis, XIV/17.

Kudüs'ü kendisine hizmet edebilmeleri ve çeşitli türlerde fedakârlıklar sunabilmeleri için İsrailoğullarının yönetimine verdi. Daha sonra, yerleşik halkın günahları deniz kumları gibi çoğaldığında şehir, Kral Zedekiah⁴⁵ ve peygamber Jeremy zamanında yetmiş yıl Babillerin eline geçti...⁴⁶.

3.2. FASIL - KUDÜS'ÜN KOMŞULARI VE BAZI HRİSTİYANLARIN DAVRANIŞLARINA DAİR

Kutsal Şehrin kurtarılmasından sonra insanlarımızın birçoğu yeminlerini ve arzularını yerine getirip evlerine sevinçle döndüler. Ancak diğer büyük ve yüce adamlar, sınırlarını akıllıca genişlettikten sonra düşmanlarını daha da uzağa sürmedikçe şehri ellerinde tutamayacaklarını biliyorlardı. Şehri terk etmektense büyük tehlikeler arasında kalmayı tercih ettiler. Böylece fedakârlık yapmaktan kaçmayıp Rab'bin sadece başı değil kuyruğu da kendisine sunma emrini yerine getirdiler⁴⁷. Ancak çevrelerindeki milletlerle karşılaştırıldığında sayıları oldukça azdı. Şehrin doğusunda Araplar, Moabitler⁴⁸ ve Ammonitler⁴⁹; güneyinde İdumalılar⁵⁰, Mısırlılar ve Filistinliler; batısında Prolemis veya Acre (Akka), Tire (Sûr), Tripoli (Trablus) ve diğer tüm sahil şeridi hatta Antakya'ya kadar olan şehirler; kuzeyinde Caesarea Philippe⁵¹, Decapolis ve Dımaşk ülkesi vardır. Yine de şehir sakinleri elleriyle sabanları sürdükten sonra işi bitirip bırakmak yerine hayatlarını Mesih için tehlikeye atmayı seçtiler.

Şimdi ise bu yüce adamların hiçbiri Kutsal Toprakları kurtarmak için gittikleri gibi geri dönmedi. Fakat onlar, geride kalan şeyleri unutarak ve ileride olan şeylere uzanarak⁵², hiçbir çaba gösterilmeden yapılan şeyleri kabul etmiyorlardı, üstelik Rab daima onlarla birlikteydi. Onları teselli ediyor ve güçlendiriyordu. Bu da kâfirleri

⁴⁵ Yahuda Kralı (ö. MÖ 561)

⁴⁶ Eserimizin İngilizce tercümesini ele aldığımızda buradan itibaren başlayacağı konuya kadar çeviri yapmamıştır. Ancak eserimizin orijinal haline baktığımızda İngilizce tercümesinin başlayacağı yere kadar genel anlamda Kutsal Topraklardaki iyi ve kötü insan özelliklerinden, putperestlikten, Hz. Muhammed'in hayatı, ölümü ve öğretilerinden, Hz. Ömer'in Kudüs'ü almasından, Türkmenlerden, Bedevilerden, Doğu Kilisesinden, I. Haçlı Seferinden ve Kudüs'ün alınmasından bahseder. Üç nokta konmasının sebebi de odur.

⁴⁷ Müellifimiz burada Tanrının emirlerini yerine getirenlerin daima en başta ve en tepe de olacaklarını vurgulamaktadır. Tesniye, XXVIII/13.

⁴⁸ Bugünkü Ürdün ülkesinde hüküm sürdüler.

⁴⁹ Ürdün ülkesi sınırları içinde bulunan Sami halklarındandırlar.

⁵⁰ Ölü deniz ve Akabe Körfezi arasındaki eski bir Filistin ülkesi.

⁵¹ Şuan İsrail'in Akdeniz kıyısında bulunan sahil kentidir.

⁵² Filipililer, III/13.

dehşete düşürüyor, onlardan biri bin kâfiri, ikisi de on bin kâfiri kovalayabiliyordu⁵³. Bu nedenle kendi cesaret ve sayılarında pek de umutlu olmamalarına rağmen sadece Tanrı'nın korumasında ve Haç'ın kurtarıcı bayrağı altında birlikte savaştılar. Düşmanlarını kısmen bozguna uğrattılar ve esir aldılar. Mesih için en güçlü şehirleri ve zapt edilemez kaleleri ele geçirdiler. Kutsal toprakları kâfirlerin ellerinden cesaretle aldılar.

3.3. FASIL - GODFREY ÖNDERLİĞİNDE BAZI YERLERİN ALINMASI

Haçlı Seferlerinin başlangıcında halkımız, önce deniz kıyısındaki Joppa (Yafa)⁵⁴ kentine geldiler ve sonra şehre cesurca hücum ederek aldılar (1099). Böylece bölgedeki Hristiyanlara yardım etmek için denizin uzak kısımlardan yelken açanlar, Yafa surlarının altından gemilerini geçirebilecek bir limana sahip oldular. Dahası bazıları tarafından Ramula olarak adlandırılan, bir zamanlar asil bir şehir olan, çitlerle çevrili, surlarla ve yüksek kulelerle güçlendirilmiş Ramatha (Remle)⁵⁵ şehriyle diğer adı Porphyria olan Haifa (Hayfa)⁵⁶ şehri, Akka'dan yaklaşık dört mil uzaklıktaki Carmel Dağı'nın başlangıcında deniz kıyısındadır. Aynı şekilde Celile'de Tiberias Denizi olarak bilinen ve genellikle Celile Denizi olarak adlandırılan Gennesareth Denizi'ndeki Tiberias kenti⁵⁷, Kudüs'ün alınmasından bir sene sonra cesur Dük Godfrey liderliğindeki halkımız tarafından hâkimiyet altına alındı (1110).

3.4. FASIL - KUDÜS'ÜN İLK LATİN KRALI BALDWIN VE ARSUF'UN ELE GEÇİRİLMESİ

Godfrey, o yılın sonunda öldü. Ancak çocukluğundan beri savaşmak için pratik yapan ve cesur bir şövalye olan kardeşi Baldwin⁵⁸, ortak bir kararla Kral seçildi. I.

⁵³ Yeşu, XXIII/10; Tesniye; XXXII/30; Levililer; XXVI/8.

⁵⁴ Yafa, Doğu Akdeniz'de yer alan bu liman şehri, İsrail sınırları içerisinde yer alıp başkent Tel-Aviv ile neredeyse bitişiktir. Detaylı Bilgi için bkz: Ernst Honigmann, "Yafa", **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: MEB, 1986, s. 330-333.

⁵⁵ Filistin'in tarihi şehirlerindedir ve kumlu yer anlamına gelir. Şuan İsrail sınırlarında yer alır ve Kudüs'e 39 km. uzaklıktadır. Şehir hakkında detaylı bilgi için bkz: Ernst Honigmann, "Remle", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 9, İstanbul: MEB, 1964, s. 687-689; Denys Pringle, "Ramla", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006, s. 1004-1005; Sâmî es-Sakkâr, "Remle", **DİA**, Cilt 34, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, s. 560-561.

⁵⁶ Kuzey Filistin'de bulunan tarihî liman şehridir. Bugün İsrail sınırları içerisinde yer alır. Detaylı bilgi için bkz: F. Buhl, "Hayfa", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 5, İstanbul: MEB, 1987, s. 390; Mustafa L. Bilge, "Hayfa", **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları, 1989, s. 41-43; Aryeh Grabois, "Haifa", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006, s. 553-554.

⁵⁷ Bkz: Alan V. Murray, "Tiberias", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006, s. 1182-1183.

⁵⁸ 1100-1118.

Baldwin, işlerinin yönetiminde bilge birisiydi. Ayrıca dikkatli bir savaş adamıydı. Krallığın dar olan sınırlarını genişletmek için çok istekliydi. Baldwin'ın filosu baharın başlangıcında Yafa limanına giren Cenevizlilerin yardımıyla, Herod'un babası Antipater'den sonra Antipatris denilen ve bir sahil kenti olan Assur (Arsuf)'u⁵⁹ aldı⁶⁰. Şehir, Yafa ve Caesarea (Kayserya) arasında, kalın ağaçlarla, hoş ve çimenli çayırlarla çevrili verimli bir yerdedir.

3.5. FASIL - FİLİSTİN KAYSERYA'NIN ALINMASI

Baldwin, bundan sonra Cenevizlilerin yardımıyla hem denizden hem de karadan Filistin Kayserya⁶¹ şehrini muhasara etti ve kısa süre sonra şehri aldı (17 Mayıs 1101). Daha önceden Kayserya'ya Strato Kulesi deniliyordu. Çocukları öldüren Herod, Sezar'ın onuruna şehri yeniden inşa etti. Kayserya, deniz kıyısında olmasına rağmen uygun bir limanı yoktur. Ama çok sayıda bahçe, otlak ve dereye sahiptir ve Filistin'in ikinci önemli şehridir. Burada Havari Aziz Pavlus uzun süre hapiste tutuldu ve daha sonra kendisi Kral'dan Roma'ya gitme isteğinde bulundu⁶².

3.6. FASIL - AKKA'NIN ALINMASI VE KİMLİĞİ

Kral Baldwin, Kayserya'yı aldıktan sonra tüm ordusunu toplayarak daha küçük görevden daha büyük bir göreve götürdü ve Akka'yı⁶³ kuşattı. Çünkü Akka, Batı'dan gelecek olan Hacılar ev sahipliği yapmak için en uygun olanıydı ve iyi bir limana sahipti. Ayrıca şehir, gemiler için güvenli bir sığınak arz ediyordu. Cenevizliler denizden yetmiş kadirge ile saldırıya geçti ve karada bulunan halkımız da şehri sıkı ve aralıksız bir şekilde sıkıştırmaya başladı. Yirmi gün sonra şehirdeki insanlar, halkımızın sık ve şiddetli saldırılarına dayanamadıkları için malları ile birlikte ayrılmak şartıyla

⁵⁹ Arsuf şehri Filistin'in sahil şeridinde yer alır. Günümüzde ise İsrail'in sınırları içerisindedir. Detaylı bilgi için bkz: Denys Pringle, "Arsuf", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006, s. 97-98.

⁶⁰ Willermus Tyrensis, RHC occ., III, Paris, 1844, s. 385-386; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 1, A. C. Krey (çev.), s. 434-435; Albertus Aquensis, **a.g.e.**, Susan B. Edgington (çev.), s. 542-543; Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, Paris, 1866, s. 385-386; F. Carnotensis, **a.g.e.**, Frances R. Ryan (çev.), s. 151-152; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İlcan B. Barlas (çev.), s. 134-135.

⁶¹ Kayserya, Arsuf'un hemen üstünde yer alır. Günümüzde ise İsrail'in sınırları içerisindedir. Bkz: Denys Pringle, "Caesarea (Maritima)", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006, s. 197-198.

⁶² I. Baldwin şehri aldıktan sonra katliam yapmıştır. Bkz: Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, s. 389-390; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 153-155; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 136-137; Willermus Tyrensis, RHC occ., I, Paris, 1844, s. 422; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 1, A. C. Krey (çev.), s. 437; Sevtap G. Karaca, **a.g.e.**, s. 90-91.

⁶³ Yunanlıların Ptolemais, Fransızların Acre ve Arapların Akkâ dedikleri bu liman şehri, Filistin'in doğu kıyısında yer alır. Bkz: F. Buhl, "Akkâ", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 1, İstanbul: MEB, 1978, s. 250-251; David Jacoby, "Acre", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006, s. 9-12.

şehri Kral'a bıraktılar⁶⁴. Bu söz konusu şehrin Ptolemais ve Acre diye adlandırılan iki ismi vardır. Çünkü Ptolemy ve Acon adında iki kardeş bu şehri kurdu ve şehre kendi isimlerini verdi. Şehir, deniz ve dağlar arasında Belus nehirlerinin kıyısında uygun bir bölge üzerine inşa edilmiş ve bahçeleriyle birlikte üzüm bağları da vardır. Ayrıca birçok köy ve çevresinde de çok fazla ekilebilir arazi bulunmaktadır. Akka, Phoenicia (Fenike) eyaletinde bulunur ve metropol (dinî merkez)⁶⁵ olmak için Sûr'a sahiptir.

3.7. FASIL - BEYRUT'UN ALINMASI VE KİMLİĞİ

Bundan sonra halkımız deniz ve kara yoluyla Beyrut'u⁶⁶ kuşattı. İki aylık bir kuşatmadan sonra Asil Trablus Kontu Bertram da kuşatmaya katıldı. Daha sonra ahşap kuleleri surların önüne getirip merdivenlerle tırmanarak şehre girdiler ve şehir halkının çoğunu öldürdüler (13 Mayıs 1110)⁶⁷. Geriye kalanları ise zincirlere vurup esir aldılar. Beyrut, Fenike ülkesinde Sidon ve Biblium arasındaki deniz kıyısındadır ve metropol olmak için Sûr'a sahip bir şehirdir⁶⁸. Orman ve üzüm bağları, meyve ağaçları ile verimli, güzel bir yerdir. Bir zamanlar Yahudiler burada Mesih ile alay ederek O'nu tahta bir figür olan çarmıha gerdiler ve bir çiviyle veya mızrakla vücudu delindiğinde bolca kan aktığını gördüklerinde bu mucize karşısında şehirdeki tüm Yahudiler, Vaftiz Kutsallığını aldı⁶⁹.

⁶⁴ I. Baldwin stratejik bir öneme sahip olan Akka'yı 1103 yılında kuşatmıştı. Ancak Fâtımîlerin üzerine yürümesi neticesinde kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştı. Ancak 1104 yılında tekrar Akka'yı kuşatarak hâkimiyeti altına aldı. Albertus Aquensis, RHC occ., IV, s. 601 vd; A. Aquensis, **a.g.e.**, S. Edgington (çev.), s. 661 vd; Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, s. 406 vd; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 174 vd; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 157 vd; Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 442; W. Tyrensis, **a.g.e.**, A. C. Krey (çev.), s. 454.

⁶⁵ Ç.n.: Yazar bu kelimeyi dini anlamda kullanmıştır.

⁶⁶ Beyrut, Doğu Akdeniz'de bulunur ve Ortadoğu'nun en önemli liman şehirlerindedir. Günümüzde Lübnan'ın başkentidir. Bkz: Davut Dursun, "Beyrut", **DİA**, Cilt 6, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, s. 81-84; J. Hell, "Beyrut", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 2, İstanbul: MEB, 1979, s. 587-588.

⁶⁷ Detaylı bilgi için bkz: Albertus Aquensis, RHC occ., IV, s. 667 vd; A. Aquensis, **a.g.e.**, S. Edgington (çev.), s. 783 vd; Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, s. 419 vd; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 193 vd; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 175 vd; Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 474; W. Tyrensis, **a.g.e.**, A. C. Krey (çev.), s. 484-486; Birsal Küçükspahioğlu, **Trablus Haçlı Kontluğu**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007, s. 75 vd.

⁶⁸ Ç.n.: Yazar bu kelimeyi dini anlamda kullanmıştır.

⁶⁹ Müellifimiz, Mesih'in çarmıha gerildiği sırada olaya şahit olan Yahudilerin din değiştirerek Hristiyan olduğunu kastediyor.

3.8. FASIL - SİDON'UN ALINMASI VE KİMLİĞİ

Beyrut'un alındığı yıl Kral tembellik etmedi. Çünkü İsa'nın lütfunu boşuna almadı ve Sidon (Sayda)⁷⁰ şehrini kuşattı. Nitekim kendisine direnemeyen şehir halkını, şehri teslim etmeye zorladı. Sonunda şehri, güçlü egemenliğine alarak topraklarını geniş bir alana yaydı (4-5 Aralık 1110). Sidon, Fenike eyaletindedir ve baş şehri, Sûr ve Beyrut kıyısında yer almaktadır. Şehir, halkının büyük ölçüde yararlandığı meyve ağaçlarına ve üzüm bağlarına, ormanlara ve tarlalara sahiptir. İncil'de ise Rab İsa'nın burayı ziyaret ettiği geçer: "İsa, Sûr ve Sidon kıyılarına gitti"⁷¹. Ayrıca Sidon halkı ahşap konusunda yeteneklidirler. Bu nedenle ikinci Krallar Kitabında, Hz. Süleyman Hiram'a "Aramızda Sidonyalılar gibi ahşabı kesebilecek yeteneklerin olmadığını biliyorsun"⁷² der.

3.9. FASIL - MONTRÉAL (KRALİYET) DAĞI

Şimdi Kral Baldwin, batıdaki sınırlarını yukarıda belirtildiği gibi genişlettikten sonra Hristiyan krallığını, Ürdün'ün ötesine doğuya doğru genişletmek için Üçüncü Arabistan'da, Suriye Sobal⁷³ olarak adlandırılan yüksek bir dağda çok güçlü bir kale inşa etti (1115⁷⁴). Bu kale Kral tarafından yapıldığı için Kraliyet Dağı⁷⁵ ismi verildi. Burada bulunan mısır; şarap ve yağ bakımından zengindir. Güzelliği ve sağlıklı iklimiyle de takdire şayandır ve mısırın hâkimiyeti, Moab ve Çekişme Suları sınırlarına kadar tüm ülke çapında uzanır.

3.10. FASIL - SCANDALİON KALESİ, KRAL I. BALDWIN'İN ÖLÜMÜ VE HALEFİ BALDWIN DE BURG

Öte yandan "anıtı sonsuza kadar kutsanmış olan" Kral Baldwin, Ptolemais ile Sûr arasında bir yerde kale inşa ettirdikten sonra öldü. Yaygın olarak Scandalion adlandırılan bu kale, Sûr'un beş mil uzağında iyi sulanan bir yerdir. Kral, Golgotha⁷⁶

⁷⁰ Akdeniz kıyısında, Lübnan'ın güneyinde yer alan antik bir kenttir. Bkz: P. Schwarz, "Sayda", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 10, İstanbul: MEB, s. 260-262.

⁷¹ Matta, XV/21.

⁷² Krallar, V/6.

⁷³ İncil de zikredilen Aramilerin başkentidir.

⁷⁴ Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, s. 431; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 215 vd; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 193.

⁷⁵ Şuan Ürdün'de Shaubak kasabasında yer almaktadır. Montreal ismiyle bilinir. Bkz: Denys Pringle, "Montréal", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 3, Oxford, 2006, s. 853.

⁷⁶ Yuhanna, XIX/17.

denilen yerde Calvary Dağı'nın eteğinde tüm onuruyla gömüldü (2 Nisan 1118)⁷⁷. Halefi, Fransa Krallığından, ölen Kral Baldwin'in de akrabası olan asil ve savaşçı Baldwin de Burgh'tur⁷⁸. Ayrıca kendisinin din ve Tanrı korkusu da vardır.

3.11. FASIL - KRAL II. BALDWIN'İN FAALİYETLERİ VE DÖRT PRİNKEPSLİĞE DAİR

Baldwin de Burg ve İsa'nın diğer askerleri her yönüyle çok güçlü ve muhteşemdiler. Onlar, kendilerine sıkıntı yaratan yerleri, güçlü sarayları ve şehirleri almada ve düşmana saldırmada fırtına gibiydiler. Ayrıca, Hristiyanlığın sınırlarını ve krallıklarını genişleterek hayatlarını Tanrı'ya adadılar. Fakat bunları izah etmek hem uzun sürecek hem de bu zayıf olan yeteneğimin ötesindedir. Buna ek olarak, Kral'ın savaş ve zaferleri, zamanın sonuna kadar azizlerin kiliselerinde anlatılacaktır. Rab'bin yardımıyla Hristiyan Kilisesi'nin egemenliği altına aldıkları, kâfir ırkı tarafından korunan dört prinkepslikten kısaca bahsedelim.

3.12. FASIL - EDESSA (URFA) PRİNKEPSLİĞİ

Bunlardan ilki Medes'in ülkesindeki Edessa (Urfa) şehridir⁷⁹. Sınırları, Marith⁸⁰ adlı bir ağaçtan başlar ve kendi içinde birçok şehre, çok sayıda kaleye ve güçlü yerlere sahip olmanın yanı sıra Fırat nehrinin ötesine doğuya doğru uzanır. Edessa⁸¹, Medes'in başkenti olan asil bir yerdir. Tobit'te⁸² okuduğumuz gibi eski adı Rages'di ve şimdi Roasse olarak adlandırılır. Tobit, oğlunu bugünkü Musul veya basitçe Mosse olarak adlandırılan Nineveh (Ninova) şehrinden Gabael'e gönderdi. Bu şehir halkı, Havari Thaddaeus'un vaaz ve mucizeleriyle inançlarını değiştirerek Hristiyanlığa geçtiler. Ayrıca şehrin içinde de Havari Aziz Thaddaeus'un kutsal bedeninin gömüldüğü söylenir. Muhtelif antik tarihlere ve "Kilise Tarihine" göre Kral Abgarus, İsa zamanında

⁷⁷ Ölümü hakkında bkz: Willermus Tyrensis, RHC occ., I. s. 508-509; W. Tyrensis, **a.g.e.**, A. C. Krey (çev.) s. 516; Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, s. 436-437; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 222 vd; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 200; Albertus Aquensis, RHC occ., IV, s. 706 vd; A. Aquensis, **a.g.e.**, S. Edgington (çev.), s. 867 vd.

⁷⁸ 1118-1131.

⁷⁹ Şehir için bkz: Ernst Honigmann, "Urfa", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 13, (Beşinci baskı), İstanbul: MEB, 1986, s. 50-57; Christopher MacEvvit, "Edessa, City of", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006, s. 378-379; Ahmet N. Turan, "Şanlıurfa" **DİA**, Cilt 38, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, s. 336-341.

⁸⁰ Ç. n. : Muhtemelen Maraş olabilir.

⁸¹ Edessa ayrıca Callirrhoe olarak da anılıyordu. Bu arada Ermenice de Roha, Latince de Roasse deniliyordu.

⁸² İbranice veya Aramice yazılan Tobit'in Kitabı, dinsel bağlılıkla ahlak konusunda bir Yahudi öğretisidir. Tobit, IV/1.

burada hüküm sürmüştür. Nitekim İsa Mesih'in mucizelerini, Judaea (Yahudiye)'da olduğu sırada duyunca hayretler içinde kalan Kral Abragus; Mesih'e, Rabbimiz'in cevap yazmaya lütfettiği bir mektup gönderdi⁸³.

Öte yandan bu eski ve asil şehir Kudüs Krallığına katılmadan önce Dük Godfrey'in yukarıda bahsettiğimiz kardeşi Kral Baldwin'e aitti. Hem o, hem de halefleri Sarazenleri⁸⁴ buradan çıkardıktan sonra tüm Edessa şehrini ülkesine kattı. Edessa, ormanlar, çayırlar ve nehirler bakımından zengindir. Bu şehir Mezopotamya için özel bir isme sahiptir. Çünkü iki nehir arasındadır. Grekçe'de mesos, midst ve potamos nehir için kullanılan sözcüklerdir. Burada, İbrahim'in, Vaad Edilen Topraklar'a gelmeden önce Chaldea (Kaldea)'dan çıktığında yaşadığı şehir olan Harran'da vardır. Bu şehirde Edessalı üç başpiskopos ve Antakya Patrikliği'nin yetkisi altında Geropolis (Geropolitanum) ve Coricuslı (Coricensem) başpiskopos vardır.

3.13. FASIL - ANTAKYA PRİNKEPSLİĞİ

İkinci prinkepslik Antakya'dır ve başkent de Antakya'dır⁸⁵. Batı sınırı Havarî Aziz Pavlus'un doğum yeri olan Kilikya'daki Tarsus'tur⁸⁶. Doğu sınırı Margat Kalesi'nin altındaki Valenia ile deniz kıyısındaki Maraclea şehirleri arasında uzanan bir nehirdir. Dördüncü Krallar kitabında, Kudüs Kralı Zedekiah'ın, Babil Kralı Nebukadnetsar'a Riblah'a getirildiğini ve oğullarının gözlerinin önünde öldürüldüğü ifadesi geçer⁸⁷. Şehrin eski ismi de Riblah (Rivla)'tı. Şehir, daha sonra Kral Antiochus'tan dolayı Antakya ismini aldı. Kral, şehri büyük ölçüde genişletti ve onu doğudaki tüm eyaletlerin merkezi yaptı. İlk önce piskoposluk onuru alan Havarilerin başı Aziz Pavlus, İsa'nın vaazlarını duyduktan ve mucizelerini gördükten sonra kendisine inandı. Ve güçlü biri olan Theophilus'un ardından yedinci Piskoposluğa

⁸³ Jacques muhtemelen burayı Hristiyanlığı paganizme karşı savunmak için 325'te Eusebius tarafından yazılan "Kilise Tarihi" isimli eserden alıntı yapmıştır. Ayrıca Kral Abgar ve Mesih arasında geçen mektuplaşmalar için bkz: Eusebius, "**Kilise Tarihi**", Furkan Akderin (çev.), İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2011.

⁸⁴ Haçlı Seferleri sırasında Avrupalılar tarafından Müslümanlara verilen ve Hristiyan olmayan anlamına gelen isimdir. Detaylı bilgi için bkz: John Tolan, "Saracens", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006, s. 1074-1077.

⁸⁵ Şehir tarihi hakkında detaylı bilgi için bkz: H. A. R. Gibb-M. Streck, "Antakiya", **The Encyclopaedia of Islam**, Cilt 1, (Üçüncü baskı), Leiden, 1979, s. 516-517; M. Streck, "Antakya", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 1, (Beşinci baskı) İstanbul: MEB, 1978, s. 456-459; Halil Sahillioğlu, "Antakya", **DİA**, Cilt 3, İstanbul:TDV Yayınları, 1991, s. 228-232; Christopher MacEvvit, "Antioch (on the Orontes), City of", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006, s. 64-66.

⁸⁶ Acts, XXII/3.

⁸⁷ Krallar II, XXV/6-7.

atandı ve Theophilus ismini adlı. Böylece dinî işlerden ayrı olan bir kralın ardından şehir, ismini kutsal ve dindar bir adamdan aldı. Ayrıca burası, aynı şehirden gelen Evanjelist Aziz Luke'nin "Havarilerin Hareketlerini" adadığı Theophilus şehriydi. Bu şehirde Mesih takipçileri, daha önce Galililer ve müritleri olarak anılırdı. Fakat daha sonra Mesih'in isminden dolayı Hristiyanlar olarak adlandırıldılar⁸⁸.

Bu yer papalık makamından sonra Tanrı'nın Kilisesi'nde üçüncü sırada yer alır. Prinkepsliğin yirmi vilâyeti Kudüs Patrik'in yetkisi altındadır. On dört vilâyetinde oy hakkı olan Piskoposlarla birlikte Metropolitanlar vardır. Diğer altısından biri Hirinopolis olan Catholicus ve bir zamanlar Babylon (Babil) olarak adlandırılan Baldach (Bağdat) şehirleri de iki Başpiskopos tarafından yönetilir. Diğeri İran Başpiskoposu olarak adlandırılan An'dır.

Antakya, Coele Suriye adlı eyalette dağlar ve nehirler arasında çok uygun bir yerdedir. Şehir, bereketli tarlalar ve toprak bakımından zengindir. Eşsiz güzellikte nehirler ve su kaynaklarıyla bezenmiş ve balıklarla dolu bir göle yakındır. Denizden on veya on iki mil uzaklıktadır. St. Simeon Limanı olarak adlandırılan Orontes nehrinin (Asi Nehri) ağzında bir limana sahiptir. Kuzeyde yaygın olarak Kara Tepe denilen bir dağ vardır, burada her ulusun birçok münzevî manastırının yanı sıra hem Yunan hem de Latin rahiplerinin de birçok manastırı vardır. Dağ, pınarlar ve ırmaklar gibi su kaynaklarıyla iyi sulandığından Nero Dağı olarakta adlandırılır. Yani sulak, Grekçe'de nerostur ve Latince'de su anlamına gelir. Fakat kaba ve basit konuşmalarda buna noire (siyah) deniliyordu.

3.14. FASIL - TRABLUS PRİNKEPSLİĞİ

Dört prinkepslikten üçüncüsü, Margat Kalesi'nin altından geçen ve deniz kıyısındaki Biblium ve Beyrut arasında akan dere ile biten Trablus şehridir⁸⁹. Trablus, Fenike'nin Suriye eyaletinde deniz kıyısında duran asil ve zengin bir şehirdir. Şehir, çok ferah bir bölgede, akarsu ve su kaynaklarıyla sulanan, mısır tarlaları, meyve ağaçları ve yeşil çayırlarıyla zengin olan, Lübnan Dağı'nın ve çevresindeki tepelerin birçok avantajından yararlanabilen iyi bir konumdadır.

⁸⁸ Acts, XI/26.

⁸⁹ Bkz: Cengiz Orhonlu, "Trablus", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 12, (İkinci Baskı), İstanbul: MEB, 1979, s. 445-455; Jean Richard, "Tripoli, City of" **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006, s. 1194-1197.

Lübnan Dağı'nın eteklerinde, Lübnan'dan bir yeraltı geçidinden aşağı doğru akan ve ülkenin tüm bahçelerini bolca sulayan en berrak suyun güzel bir kaynağı vardır. Diyolar ki bu kaynak su, Süleyman'ın Canticles'da bahsettiği yaşam sularının çeşmesidir⁹⁰. Şehrin yakınında denizin acı ve tuzlu dalgaları arasında bol miktarda tatlı su yayılmaktadır. Ayrıca burada yılda iki kez meyve veren sarmaşıklar vardır.

Bu asil şehir, Kudüs'ün alınmasından sonra her şeyde övgüye değer bir adam olan Toulouse Kontu, cesur bir şövalye ve Tanrı'nın dindâr hizmetkârı Raymond tarafından uzun bir süre kuşatıldı. Şehri daha rahat kuşatmak için yakınında bir kale inşa etti. Kale hacılar tarafından yaptırıldığı için Hacı Kalesi olarak adlandırıldı. Raymond'un ölümünden sonra oğlu Bertram (Bertrand) şehri kuşatmaya devam etti ve yedi yıl sonra şehir halkının teslim olmasıyla şehri ele geçirdi (1109)⁹¹. Trablus'un alınmasıyla kendisi Kudüs Kralı'ndan iktâ olarak şehri aldı ve Kral'ın vasalı oldu.

3.15. FASIL - KUDÜS KRALLIĞI VEYA PRİNKEPSLİĞİ

Dördüncü ve son olan prinkepslik, Biblium ve Beyrut arasında geçen Adonis Nehri'yle başlayan ve Darum⁹² denilen kalenin ötesinde Mısır çöllerine doğru sona eren Kudüs Krallığıdır. Kudüs, büyük emek ve çok kan dökülerek kazanıldı. Şehir, savaş silahlarını kullanmada yetenekli ve hızlı bir şekilde harekete hazır olan, Mesih inancının düşmanlarını Dan'dan Beersheba'ya⁹³ kadar uzaklaştıran ve onları Kutsal topraklardan süren muzaffer kahramanlar ve Tanrı'nın arkadaşları tarafından tamamen kurtarıldı.

3.16. FASIL - DAN ŞEHİRİ

Vaad Edilen Toprakların kuzey sınırı olan Dan⁹⁴, Dımaşk ve Lübnan Dağı'nın eteklerinde duran çok eski bir şehirdir. Şehrin eski ismi Leshem'di ama Dan'ın çocukları tarafından ele geçirilince Dan olarak adlandırıldı⁹⁵. Daha sonra yaşlı Herod'un oğlu Tetrach Philip, şehri genişletti ve Tiberius, Sezar'ın onuruna şehre Caesarea Philippi ismini verdi. Aynı şekilde Paneas'ta denilir ve şimdi kaba dilde Belinas olarak adlandırılır. Ayrıca şehir ile bitişik olan ağaçlar Paneas ismiyle bilinirdi. Ancak

⁹⁰ Süleyman'ın Özdeyişleri, IV/15.

⁹¹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, İstanbul: Dünya Yayınları, 1997, s. 99-100; Alan V. Murray, "Bernard of Tripoli" **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006, s. 323.

⁹² Deir el-Belâh

⁹³ Samuel 2, XVII/11.

⁹⁴ Edward Robinson-E. Smith, **Later Biblical Researches in Palastine and in The Adjacent Regions**, Boston, 1856, s. 392.

⁹⁵ Yeşu, XIX/47.

eskiden hem bu ağaçlara hem de Lübnan Dağı'nın yakınındaki diğer tüm ağaçlara Lübnan Ormanı deniliyordu.

3.17. FASIL - BEERSHEBA (GİBELİN) ŞEHİRİ

Beersheba (Gibelin), Vaad Edilen Toprakların güney sınırındadır. Şehir, Askalan'dan on mil uzaklıktadır. Askalan ve dağlar arasında, ovanın başlangıcında ve dağın eteğinde duran Judaea'nın, Simeon Kabilesi'nin büyük bir kısmına düşen parçadır. Burada, antlaşmanın kuyusu veya kuyunun antlaşması olarak bilinen bir kuyu vardır. Çünkü İbrahim, Kral Abimelech ile yaptığı antlaşmaya tanıklık etmek için bu yerde kuyu kazdı⁹⁶. Aynı zamanda yedinci kuyu olarak da adlandırılır ve bugün yaygın olarak Gibelin olarak bilinir.

3.18. FASIL - KARA VE DENİZ KIYISINDAKİ ŞEHİRLERİN ELE GEÇİRİLMESİ

Hristiyan dünyasının sınırlarının genişlemesini ve ordularının becerilerini izah etmek zor bir iştir ve gücümün ötesindedir. Zirâ bu zor iş, Tanrının yardımıyla ve kutsanmış olan muhteşem askerler tarafından gerçekleştirildi. Mesih ve Hristiyanların yüksek bir cesaretle donatılmış bu askerleri, farklı krallarla birlikte Sarazenlere karşı uzun bir süre savaştılar. Mısır'ın sınırındaki çölden Mezopotamya ülkesindeki Fırat Nehri'nin ötesinde Edessa şehrinin sınırlarını hatta Edessa ve Harran'ın sınırlarında yer alan Pelusium olarak adlandırılan Belbeis şehrine kadar olan tüm şehirleri ve güçlü yerleri aldılar. Askerlerden birçoğu şehitlik tacını kazandı ve dökülen kanlarıyla Kudüs Krallığının ve Hristiyanlığın sınırlarını büyük ölçüde genişlettiler. Birçok şehri, kasabaları ve güçlü yerleri ülkelerine kattılar.

3.19. FASIL - PHARAMİA ŞEHİRİ

Pharamia, Mısır'a giderken, Nil Nehri'ne uzak olmayan, deniz kıyısındaki çok eski bir şehirdir. Bu şehri ilk Latin Kralı I. Baldwin aldı, kendisi ve askerileri için birçok esir ve ganimet elde etti (1118)⁹⁷.

⁹⁶ Tekvin, XXI/30-31.

⁹⁷ Willermus Tyrensis ise hem şehir hakkında hem de ele geçirilmesi hakkında daha fazla bilgi vermektedir. Willermus Tyrensis, **a.g.e.**, August C. Krey (çev.), s. 515.

3.20. FASIL - LARİS VE BELBEİS ŞEHİRLERİ

Pharamia'nın ötesinde, deniz kıyısına yakın sahrada duran başka bir antik kent gelir. Bu şehre Laris denir. Yanında peygamberin Pelusium dediği, deniz kıyısından beş stadya⁹⁸ kadar uzak olan Belbeis şehri vardır. Yukarıda bahsedilen şehirler, her ne kadar Mısır'a en yakın kalenin ve Kudüs Krallığı sınırlarının ötesinde olsalar da halkımız buralarda hâkimiyet kurmayı başarmışlardır.

3.21. FASIL - DARUM, GAZZE VE ASKALAN ŞEHİRLERİ

Darum, denizden beş stadya uzaklıkta Idumaea ile Filistin arasındaki sınırda duran bir garnizon veya kasabadır. Buraya, Kudüs Kralı Amalric⁹⁹ tarafından biraz yüksek bir yerde yuvarlak biçimde dört kulesi olan büyük bir kale inşa edildi. Bir zamanlar bu bölgede Yunan keşişlerinin bir manastırı vardı ve bu nedenle hâlâ eski adı olan Darum, Greklerin Evi olarak anılır. Bunun yanında çok eski bir şehir olan Gazze¹⁰⁰, Darum'dan dört stadia uzaklıktadır. Bir zamanlar Filistin'in beş şehriden biriydi. Kudüs'ün dördüncü kralı III. Baldwin¹⁰¹, şehri kalıntılar içinde bulduğunda hiç kimse orada yaşamıyordu. Şehri, durduğu yüksek tepenin bir kısmında yeniden inşa etti ve güçlendirdi (1152-53) ve şehri yeniden düzenledikten sonra ellerinde tutmaları ve düşmanlarımıza karşı savunmaları için sonsuza dek Tapınak Şövalyeleri'ne verdi.

Şehir, Askalan'dan on mil uzaklıktadır ve bir yay veya yarım daire şeklindedir. Deniz kıyısı boyunca ip şeklinde uzanan kara tarafındaki yuvarlak kısım, doğuya bakmaktadır. Bu, Kudüs Krallığının tüm şehirlerinin sonuncusuydu. Kral Baldwin uzun bir kuşatmadan sonra çok zor bir şekilde şehri Sarazenlerin elinden geri aldı. Çünkü duvarlar ve çok sayıda kule, güçlü bir sur ile güçlendirilmişti. Nitekim düşmanlarının çok sayıda savaşan askerleri ve silah malzemeler vardı. Yinede Kral Baldwin, şehri halkını teslim olmaya zorladı ve şehri aldıktan sonra halkın, can ve mal güvenliğini sağladı (1153).

⁹⁸ Kökeni Eski Yunanlılara kadar dayanan ve arazi ölçümünde kullanılan bir uzunluk ölçüsüdür. Bugünkü değeri kesin bir şekilde belirlememekle birlikte bir stadya yaklaşık 184-85m civarına denk gelir.

⁹⁹ 1163-1174.

¹⁰⁰ Denys Pringle, "Gaza, Town of", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006, s. 659.

¹⁰¹ 1143-1163.

3.22. FASIL - AŞHOD, GATH, TELL ES-SÂFİ VE EKRON ŞEHİRLERİ

Askalan ve Yafa arasında, Askalan'dan beş mil uzaklıkta Aşhod şehri vardır. Denizden uzakta değildi ve bir zamanlar Filistin'in beş şehrinden biriydi ama şimdi küçük bir köy haline döndü. Filistin'in dördüncü şehri Gath'tır. Lydda ve Ramula'dan uzak bir tepededir. Kudüs'ün üçüncü Kralı Fulke¹⁰², aynı tepede İbelin adında bir kale inşa etti. Daha sonra kralın torunları kaleyi Balian adında bir asilzadeye verdi. Burada, diğerleri ile birlikte Beersheba ve Askalan'dan sekiz mil uzaklıkta kaba dilde Blanche Garde olarak anılan Beyaz Saat Kulesi¹⁰³, Askalan'ı almadan önce Askalanlıların küstahlıklarını ve cesaretlerini dizginlemenin yanında krallığımızın girişlerinin kontrol etmek için halkımız tarafından inşa edildi. Filistin'in beşinci şehri de Aşhod'a çok uzak olmayan ve deniz kıyısında olan Ekron'dur.

3.23. FASIL - BAZI DENİZ KİYISINDAKİ ŞEHİRLER

İlk Kral Kitabı'nda Filistinlilerin yaşadığı veba nedeniyle Rab'bin Sandığı'nı getirdiklerini okuduğumuz¹⁰⁴ yukarıda söz konusu Filistin'in beş şehri dışında Yafa, Arsuf ve Kayserya gibi güçlü yerler ve deniz kıyısındaki şehirler gelir. Philippi veya Dan olarak adlandırılan başka bir Kayserya daha var. Bunlardan sonra Dora ve Capernaum arasında Petra Incisa¹⁰⁵ veya Districtum geliyor. Burada da, Celile Denizi'nin yanında İsa'nın birçok mucizeyi yaptığı ve işlediği yer olan Capernaum¹⁰⁶ adı verilen başka bir şehir vardır. Sonra Hayfa veya Porphyria gelir ve daha sonra Akka veya Ptolemais gelir. Zaten bütün bu yerler hakkında yeterince bahsedilmişti.

3.24. FASIL - SÛR (TİRE)'UN ALINMASI, KİMLİĞİ VE ÖNEMİ

Bundan sonra deniz kenarında olan ve hemen hemen her tarafı sularla çevrili asil ve ünlü şehir Sûr gelir. Şehrin uygun bir limanı vardır ve gemiler için güvenli bir yol alanı sunar. Sûr, tüm Fenike eyaletinin başkentidir. Şehir, bir duvarla ve dışarıdan yüksek kulelerle çevrilidir. Bol miktarda balıkları vardır. Üzüm bağları ve bahçeleri, meyve ağaçları ve mısır tarlalarıyla zengin ve güzeldir. Su kaynakları ve tatlı su dereleriyle ünlüdür. Bölge de yükselen bir yerde İsa'nın, Sûr ve Sidon kıyılarında

¹⁰² 1131-1143.

¹⁰³ Tell es-Sâfi.

¹⁰⁴ Krallar I, V/8-12.

¹⁰⁵ Dustrey Kalesi'nin yanındadır ve Akka'dan Kudüs'e Hac yolunu korumak için yapılan kaledir.

¹⁰⁶ Filistin'de bulunan Celile (Tiberias) Denizi'nin kuzeybatı kıyısında yer alan, Yeşaya'nın evinin bulunduğu yerdir.

yürüdüğünde yorulup dinlendiği bir çeşme veya kuyu vardır. Bu çeşme, bolca temiz su içerir. Buradan çıkan su ile şehirde ki tüm meyve ve sebze bahçeleri sulanır. Süleyman'ın Özdeyişinde “yaşayan suların kuyusu¹⁰⁷” olarak bahsettiği kuyu budur. Nitekim şehrin dışında bir taş vardır ve bu taş, hem yerliler hem de hacılar tarafından büyük ölçüde onurlandırılan ve saygı duyulan bir taştır. İsa'nın Yahudi olmayanların şehrine girmediği için o taşın civarında oturduğu ve toplanan kalabalığa orada ders verdiğinden bahsedilir.

Bu eski şehrin yani Sûr'un, Nuh'un oğlu olan Japhet, Japhetin oğlu olan Tiras tarafından kurulduğu söylenir¹⁰⁸. İbranice'de Sor olarak adlandırılır ama ortak konuşmalarda buna Sûr deriz. Ezeziel Kitabı'nda, bir zamanlar her yerde Sûr şehrinin saygınlığından, üstünlüğünden ve ihtişamından söz edilirdi ve İncil'de şehirden “Ey Sûr, güzellikte kusursuzum dedin. Fakat sınırların denizin ortasındadır¹⁰⁹” şeklinde bahsedilir. Ve tekrar başka bir yerde “Tüccarları prens ve dünyanın onurlu kişileri olan Sûr'a karşı kim bu işi tasarladı?¹¹⁰” geçer ve devamında peygamberlerin üstünlüğünü ve ticaretlerini anlatır. Bu şehrin Kralı, oğlunun adını tüm ülkeye veren Agenor'du. Bu şehirden sonra şimdi Marroch olarak adlandırılan Afrika'da Carthage (Kartaca)'yi kuran Dido gelir.

Diğer yandan bir zamanlar Sûr'un kralı Hiram'dı. Kendisi, Süleyman'a Rabb'in Tapınağı'nı inşa etmek için Lübnan'dan sedirler veren kraldı. Hizmetkârı Abdimus, Süleyman'ın Sûr Kralı Hiram'a cevap vermesi için gönderdiği tüm bilmeceleri ve eski sözleri büyük bir ustalıkla cevap verirdi. Eğer cevap veremezse karşılığında Süleyman'a çok para vermek zorundaydı. Hizmetkârının tavsiyesiyle bu sefer Hiram, sırayla çözmesi için Süleyman'a bazı bilmeceler yolladı. Eğer bu sefer Süleyman bilmezse kendisi Hiram'a para verecekti. Bu şehrin bir diğer Kralı hikâyelerde yaptığı işleri dinlediğimiz ve adından söz edilen Apollonius'tu. Ayrıca Origen¹¹¹'de buraya gömüldü. Pammachus ve Oceanus'a yazdığı mektupta Aziz Jerome'nin de söylediği gibi “Origen, Sûr'da öldüğünden bu yana yaklaşık yüz elli yıl geçti”. Ayrıca, bu şehrin Kenanlı bir kadına ait olduğu söylenir. Davud'un kehânetini yerine getiren kadın, kızının içine cin

¹⁰⁷ Süleyman'ın Özdeyişi, IV/ 15.

¹⁰⁸ Tekvin, X/2.

¹⁰⁹ Ezeziel, XXVII/3.

¹¹⁰ Yeşaya, XXIII/8.

¹¹¹ İskendireye'de doğmuş bir filozoftur (d. 184/185-ö. 253/254).

kaçtığı için Rabbimiz İsa Mesih'e gelerek ağladı¹¹². Buna ek olarak hukukçu Ulpian¹¹³'nın da burada doğduğu söylenir. Lucan bize şöyle der: “Fenikeliler eğer geleneklerine güvenebiliyorsa geçici sesi kaba işaretlerle düzeltmeye çalışan kişilerdi”¹¹⁴.

Sûrluların mor boyayı mureksten¹¹⁵ ilk çıkaranlar oldukları söylenir. Kudüs'ün ilk Kralı Baldwin, bu asil ve güçlü şehri, dört ay kuşattı¹¹⁶. Ancak hiçbir avantaj kazanamadığını ve yararsız bir şekilde masrafa girdiğini görünce kuşatmayı kaldırdı. Nitekim kendisi daha uygun bir yılda savaşta kullanabileceği iyi aletlerle tekrar gelecekti. Daha sonra Sûrluları sıkıştıracağı ve rahatsız edebileceği daha iyi bir yere sahip olan, Sûr ve Akka arasında deniz kıyısındaki şehri yeniden onardı. Bu şehir, Sûr'u kuşatırken Makedon İskender tarafından yapıldığı için Alexandrium¹¹⁷ olarak adlandırıldı. Fakat günümüzde halkımız buna Scandalium der. Burası iyi sulanan ve Sûr'a beş mil uzaklıkta olan bir yerdir. Bunun yanı sıra Tiberias'ın efendisi olan asil Hugh de St. Omer, kendinden on mil uzaklıkta olan Sûr ile şehri arasında Sûr'a bakan dağların üzerine Toron adını verdiği güçlü bir kale inşa etti. Bu sebeple Sûrluları daha iyi sıkıştırabilir ve rahatsız edebilirdi. Ayrıca onların saldırılarından da rahatça kaçabilirdi. Bu kale, Lübnan ve deniz arasında ortada yer almaktadır ve en çok da üzüm ağaçları ve işlenebilir toprak bakımından zengindir. Daha sonra, günahları için ikinci Kudüs Kralı Baldwin de Burg, önce şehri aldı ardından şehri yeniden onardı.

Öte yandan Sarazenler ani bir baskınla, Kudüs Lord Patriği, Piskoposlar ve Başpiskoposlar, krallığın diğer Lordları, Sûr Kontuyla birlikte esir aldı. Venedikli Doge ise Kudüs Kralı'na yardım ederek deniz tarafından şehre çok sayıda silahlı asker yolladı ayrıca kırk kadirge ve hem büyük hem de küçük gemi ile Sûr'a saldırdı. Muazzam bir çaba sarf ederek ve çok kan dökerek, şehri uzun süre çeşitli savaş makineleriyle yıprattı. Kuşatmanın beşinci ayında kıtlığa daha fazla dayanamayan şehir halkını teslim olmaya zorladılar ve hayatlarını, mallarını güvence altına aldıktan sonra şehir halkı şehri teslim

¹¹² Matta, XV/22.

¹¹³ Roma döneminde yaşamış bir hukukçu ö. 228 (?).

¹¹⁴ 39-65 yılları arasında yaşayan Lucan Roma İmparatorluğu'nun tarihi için seçkin bir yere sahip olan “Pharsalia” adlı şiirsel eseri kaleme aldı. Eser 10 bölümden oluşur ve Jül Sezar dönemi anlatır. **Pharsalia**, Bölüm 3, H. T. Riley (çev.), London, 1909, s. 102.

¹¹⁵ Orta ve büyük ölçekli yırtıcı tropikal deniz salyangozların bir cinsidir. Kaya salyangozları olarak bilinir.

¹¹⁶ Kuşatma için bkz: Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, s. 435 vd; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 220 vd; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 198 vd..

¹¹⁷ Şimdiki ismi İskenderûn.

ettiler. Böylece şehir, İsa'nın Enkarnasyonu'nun¹¹⁸ 1124. yılında halkımız tarafından alınarak Hristiyanlık geleneğine göre yeniden düzenlendi.

3.25. FASIL - SÛR'DAN SURİYE LAODİKYASI'NA KADAR DENİZ ŞEHİRLERİ

Sûr'un hemen ötesinde Peygamber İlyas'ın, odun toplayan ve kendisine ekmek yapmasından dolayı bir avuç yemeği çoğaltılan dul bir kadınla konuştuğu deniz kıyısındaki Sarepta şehri gelir¹¹⁹. Hristiyanlar şehrin kapısına yakın bir yerde küçük bir tapınak yaptılar. Bundan sonra, önce Sidon, sonra Beyrut, daha sonra Biblium ve bugün Fenike eyaletinde deniz kıyısında yer alan Gibelet¹²⁰ gibi deniz kenarındaki şehirler gelir. Bir zamanlar Serapta şehri Evaea olarak adlandırılırdı. Çünkü Kenan'ın altıncı oğlu Evaeus'un şehri kurduğu söylenir. Ezekiel şöyle diyor: “Gebal'ın eski ve bilge adamları senin ellerindeydi. Senin bilge adamlarındı ey Sûr, senin rehberlerindi¹²¹”. Ve yine Krallar Kitabı'nda “ Gebalılar Rab'bin evini (tapınak) inşa etmek için kereste ve taşlar hazırladılar¹²²” şeklinde ifade geçer. Trablus Kontu Bertram, yetmiş kadırgayla ve Cenevizlilerin yardımıyla şehri aldı ve Cenevizlilere verdi.

Gebal'ın ötesinde deniz kenarında Bortrum (Batroun) denilen bir şehir gelir. Sonra Nephin adında bir kale ve daha sonra Trablus şehri gelir. Sonra denizden bir mil uzaklıkta Archas adlı şehir gelir. Sonra, Kenan oğlu Aradeus tarafından inşa edilen, deniz kıyısına yakın bir adadaki Aradus şehri gelir. Burada, Havari Aziz Peter, Aziz Clement'in annesini sadaka için yalvarırken buldu ve onu oğluna geri getirdi. Aziz Clement'in “İtinerary (gezi notları)” sinde okuduğumuz gibi, bu adada tüm insanların hayran duyması için yapılmış bir zanaat işi olan iki cam sütundan ve harika işçilikten bahsedilir. Daha sonra Aradus'un karşısında olan Antaradum şehri gelir. Fakat bugünlerde yaygın konuşmalarda Tortosa (Tartûs) denilir. Aziz Peter, Kudüs'ten Antakya'ya gittiğinde Fenike'den geçerken, burada Kutsal Bakire Meryem'e adanmış küçük bir kilise yaptı. Kilisede inşa edildiği günden bugüne büyük bir onurla ayinler düzenleniyor ve çok sayıda insan buraya akın ediyor. Çünkü Kutsal Bakire burada

¹¹⁸ Enkarnasyon; Hristiyanlık inancında Tanrı'nın vücuda gelmiş halidir. Özetle Mesih'in insan bedeni almış Tanrı olduğu savunulur.

¹¹⁹ Krallar I, XII/9-14.

¹²⁰ Jebeil/Biblos/Gebal.

¹²¹ Ezekiel'den esnek alıntılar, Ezekiel, XXVII/9; Krallar, X/18.

¹²² Krallar, V/18.

yaptığı işlerle mucizeler yaratmıştı. Nitekim bebeklik dönemindeyken İlk Kilise tarafından burası kendisine ithaf edilmişti. Bu nedenle kilise, sağlık sorunları yüzünden gelen hastalar için yeniden onarılır. Birçok kişi bu kilisenin Aziz Meryem'e adanmış ilk kiliselerden olduğunu söyler. Sadece Hristiyanlar tarafından değil, daha uzun yaşayabilecekleri ya da bedensel sağlıklarını geri kazanabilecekleri inancıyla çocuklarını sıkça vaftiz ettirmek için kiliseye getiren, Sarazenler tarafından da büyük saygı görür. Kutsal şehrin alınmasından sonra bazı soylu kişiler Kudüs'e bir hac yolculuğu düzenlerken Poitou ve Blois Kontları, başka bir asilzadeyle birlikte Tortosa'yı düşmanlardan alıp Trablus Kontu'na verdi.

Bundan sonra genellikle Gibel olarak adlandırılan Gabulum, Margate Kalesi'yle birlikte, Valania (Baniyas) ve Maraclea gibi diğer sahil şehirleri gelir fakat her şeyden önce Antakya yönünde tüm bu dünya malları içinde çok zengin ve çok iyi bir yerleşim yeri olan kaba dilde Liche denilen Suriye Laodicia (Laodikya) şehri gelir. Soylu ve cesur olan Lord Tancred, Antakya Prinkepsi olarak hareket ettiğinde bu şehri, Apamea adında asil bir şehir ile aynı gün aldı. Böylece bir günde iki güzel şehrin eklenmesiyle Prinkepslik sınırlarını büyük ölçüde genişletti.

Küçük Asya da, İncil'de Aziz John tarafından Asya'nın yedi kilisesi arasında sayılan başka bir Laodikya var. Deniz kıyısındaki tüm bu şehirler, Sarazenlere denize yakın tek bir kale bile bırakmayan halkımız tarafından cesurca ele geçirildi. Böylece deniz kenarındaki düşmanın gücü oldukça zayıflatıldı.

3.26. FASIL - İÇ ŞEHİRLERDEN BAZLARININ ALINAMAMASI VE HALKIMIZIN HARAÇ ÖDEMESİ

Fakat Lübnan sınırlarının ötesinde özellikle halkımız tarafından alınamayan denizden uzak bazı şehirlerde yaşayan Hristiyanlar, Sarazenlere haraç ödemek zorunda kaldılar. Çünkü halkımız sıklıkla sınırlarını ve şehirlerini ziyan edip birbirlerine tuzaklar kuruyorlardı. Şimdi Chameke veya Camela olarak adlandırılan Emesa şehri¹²³ ve Heliopolis, diğer adıyla Maubech¹²⁴ ve Aman gibi Coele Suriye'nin şehirleri ve öteki şehirler, halkımızın bulunduğu yerlerin yakınında olması nedeniyle Sarazenler

¹²³ Hims.

¹²⁴ Baalbek.

tarafından kolay bir şekilde saldırıya uğrayabilirdi. Bu nedenle Sarazenler halkımızdan, barış ve güvenlik için çok para aldılar.

Aslında hem halife hem de Mısır Sultanı halkımızın cesaretine ve şiddetli baskınlarına karşı krallıklarını savunamadılar ve her ikisi de her yıl Kudüs Kralı'na haraç olarak büyük meblâlar ödüyorlardı. Özellikle Mısırlılar, Dımaşk Sultanı'ndan korkuyordular. Öte yandan Dımaşk Sultanı, Mısırlılar ve Dımaşklılar arasında kalan halkımızdan güvenliklerini ve ateşkesliklerini sağlamak amacıyla çok para alıyordu.

3.27. FASIL - ŞAM VE HALEB KUŞATMASINA DAİR

Kudüs'ün ikinci Latin Kralı Baldwin de Burgh, krallığın tüm güçlerini bir araya getirerek Haleb'i kuşattı (1126). Ancak şehrin Doğu kısmından çok sayıda Sarazen, şehri korumak için yardıma koştu. Bu nedenle sayıca daha az kuvveti olan Kral kuşatmayı kaldırmak ve geri çekilmek zorunda kaldı. Kudüs'ün dördüncü kralı olan Kral Fulke'nin oğlu III. Baldwin, Roma İmparatoru Conrad¹²⁵ ve Clairvaux Başrahibi Aziz Bernard, Haçlı Seferi sırasında Haç alan Fransa Kralı Louis ile birlikte Kudüs Patrikliği ve Ostia Piskoposu, Papa'nın Elçisi ve hem Fransa'dan hem de Roma İmparatorluğu'ndan birçok Başpiskopos, Dük, Kont ve Baron birleşerek Dımaşk'ı kuşattı (1148)¹²⁶.

Dımaşk çok eski bir şehir olmakla birlikte büyüklük ve nüfus bakımından neredeyse Doğu şehirleri arasında en başta geliyor. İsmi Peygamber İbrahim'in hizmetçisinden almıştır. Peygamberimiz İsa'nın da dediği gibi "Suriye'nin başı Şam'dır"¹²⁷. Fenike ise Lübnan denilen Küçük Suriye'nin başkentidir. Dımaşk, çorak ve kuru bir ülke olan Suriye'de düz bir ovadadır. Dağlardan aşağıya akan sular bir yerde birikir ve sonunda şehir kanallarına yönlendirilerek tüm ovalar sulanır. Öyle ki şehir de

¹²⁵ Çevirenin notu: Conrad asla imparator olmadı. O sadece Romalıların kralıydı.

¹²⁶ Fransız ve Alman Haçlı ordularıyla birleşmesi neticesinde daha da güçlü hale gelen Kudüs Krallığı, 24 Temmuz 1148'de Dımaşk önlerine geldi. Nitekim şehri kolayca almak için ilk başta şehri çevreleyen meyve bahçelerinin ele geçirilmesi gerektiğini düşündüler ve hemen harekete geçerek bu bahçeleri zaptettiler. Ancak olaylar düşündükleri gibi cereyan etmedi. Ertesi gün şehri koruyan Unur, çağırıldığı yardımcı kuvvetlerle birleşerek Haçlılara ağır bir darbe indirdi. 27 Temmuz'da Haçlılar hata yapıp şehrin doğu kısmındaki ovaya gittiler. Burası surların en güçlü olduğu yeri. Su kaynağından da uzak kalan Haçlı ordusu içinde kargaşa başladı. Unur Bey de durmadan saldırıyordu. Neticede Haçlılar, 28 Temmuz'da geri çekildiler. Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 760 vd; W. Tyrensis, **a.g.e.**, August C. Krey, (çev.), s. 186 vd; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Ergin Ayan (çev.), s. 55 vd; Anonim Süryani kroniğinde Alman ve Frank ordusunun toplam 395.000 kişi olduğu ve Kudüs Krallığıyla ittifak yapıp 1148 de Şam'ı kuşattıkları geçer. Anonim Süryani, **a.g.e.**, s. 298; **a.g.e.**, Vedii İlmen (çev.), s. 70; I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 112 vd; Ebru Altan, **İkinci Haçlı Seferi**, Ankara: TTK, 2003, s. 107 vd.

¹²⁷ Yeşaya, XII/8.

verimli arazileri ve meyve ağaçları boldur. Dımaşk'ın yakınında bugün Melgissaphar¹²⁸ olarak adlandırılan bir yerde Rab İsa, Şam'a yaklaşırken Saul'a seslendi ve ona "Saul, Saul neden bana zulmettin?"¹²⁹ dedi.

Şimdi şehir, yukarıda belirtilen krallar, rahipler, başpiskoposlar, dükler ve baronlar tarafından kuşatıldı. Dımaşklılar, şehri ellerinde tutacak kadar güçlü olup olmadıklarından şüphe duyuyorlardı ve uzun zamandır şehri kuşatan halkımızla baş edemiyorlardı. Sonunda halkımız şehri koruyan kale duvarlarını yıktılar. Diğer yandan yabancı hacılar halkımıza para karşılığında rehberlik ve danışmanlık yapacak bazı Süryaniler buldu. Açgözlülüklerinden kör olan bu adamlar, halkımızı şehrin duvarının başka bir yerine götürmeye ikna ettiler. Prenslerimiz, Sarazenler tarafından kurtarılan ve bize karşı güçlendirilen ilk yerlerini terk etmediklerini görünce, erzaklar azaldığında ve ordu sudan yoksun kaldığında güvendikleri bu Süryanilerin kötü niyetli olduklarını anladılar ve böylece Doğuluların inançlarından daha fazla nefret ettiler. Sonuç olarak halkımız oldukça çaba sarf etmesine rağmen ellerinde işe yarar bir şey olmadığını görünce evlerine geri döndüler.

3.28. FASIL - BÜYÜK KAYSERYA (KAYSERİ) VE BUSRÂ ŞEHRİNİN KUŞATILMASI, ITURAEA VE TRACHONİS BÖLGESİNE DAİR

Diğer yandan Konstantinopolis İmparatoru John¹³⁰, sayısız asker, savaş arabası ve atla, Antakya Prensi ve Edessa Kontu ile birlikte Antakya'dan çok uzak olmayan Büyük Kayserya (Kayseri)'yi kuşatma altına aldı. Fakat İmparator John, Prens ve Kont'un ihmalkâr davranışlarına kızarak kuşattığı şehirden bir miktar para alıp kuşatmayı kaldırdı ve ülkesine döndü. Bu sırada Kudüs'ün dördüncü kralı III. Baldwin'de büyük bir tehlikeyi göze alarak Bostrum (Busrâ) şehrini almaya gitti (1147). Ama şehrin beklediğinden çok daha güçlü bir şekilde güçlendirildiğini gördü ve geri dönmek zorunda kaldı. Kral ve ordusu, geri dönerken Sarazenler tarafından saldırıya uğradı ve bunun neticesinde halkın büyük bir kısmı öldürüldü.

Busrâ, Arabistan'ın başkenti olan çok eski bir şehirdir ve günümüzde genellikle Busseret olarak anılmaktadır. Şehir, Trachonitis bölgesindedir. Burası Aziz Luke

¹²⁸ Ç. notu: Görünüşe göre Arapça bir kelime "yolculuğa çıkmak" anlamına geliyor.

¹²⁹ Acts, IX/5.

¹³⁰ II. Komnenos (1118-1143).

İncil’inde “Philip, Ituraea ve Trachonitis bölgesinden Tetrark’tır¹³¹” şeklinde geçer. Şehir pınar ve derelerden tamamen yoksun olduğu için halk yağmur suyunu trakonitlerle yani yer altı suyollarıyla göletlerde topladığı bölgeye Trachonitis deniliyordu. Bu bölgede yaşayan insanlar da mağaralarda ve traconlarda yaşıyor. Yaşam alanları mağaralarda bulunuyor.

Sidon’dan Celile Denizi’ne kadar sınırları uzanan ve aynı zamanda Tiberya şehrinin ötesine Şam’a doğru uzanan Decapolis bölgesinden sonra Ituraea ülkesi gelir. Ülke, Sidon topraklarını ve bizi Sarazenlerden ayıran dağların arkasında, Bağdat denilen vadiye doğru uzanmaktadır. Lübnan’ın eteklerine ulaştığı için Lübnan ormanı olarak anılır. Bu Ituraea bölgesi, Trachonis bölgesine komşudur.

3.29. FASIL - KAHİRE, İSKENDERUN VE DİMYAT’IN KUŞATILMASI

Kral III. Baldwin’in kardeşi Kral Amalric, Mısır’ın Kahire denilen başşehrini kuşattı (1167). Milo de Planci isimli bir adamın kötü tavsiyesini takip etmeseydi şehri kolayca alabilirdi fakat yaptığı hatalardan dolayı alamadı. Düşmanından bir miktar para alarak kuşatmayı kaldırdı ve geri çekildi. Diğer yandan Şîrkûh ve yeğeni Salâhaddîn Mısır ülkesini Sultan’ından aldılar ve Mısır’ın soylu şehri İskenderiye’yi kuşattılar ve şehri anlaşma yapmaya zorladılar. Yapılan anlaşmaya göre kendilerine söz verilen parayı aldıktan sonra şehri tekrar Sultan’a teslim ettiler. Daha sonra Kral Amalric’e Konstantinopolis İmparatoru¹³² tarafından yardım gönderildi. Kral, bu yardımla birlikte hem kadirgalardan hem de diğer gemilerden oluşan büyük bir filo ile Mısır’da çok güçlü bir şehir olan Damietta (Dimyat)’yı kuşattı (1169). Fakat açlık, soğuk ve büyük sel baskınları kendisine engeldi. Kuşatma, ordusunda büyük kayıplara neden oldu ve sonunda kuşatmayı kaldırdı.

3.30. FASIL - SARAZENLERE KARŞI BİRÇOK GÜÇLÜ KALE YAPIMI

Halkımız söz konusu şehirleri ve daha birçoğunu, özellikle iç kesimleri alamadıkları için sınırlarını düşmanlara karşı korumak istediler. Bu nedenle kendileriyle düşmanları arasında topraklarının hemen sınırında çok güçlü ve zaptedilemez kaleler inşa ettiler. Ürdün’ün ötesinde Crac (Kerak) olan bölgede Petra ve Mount Royal (Monreal) Kaleleri, Sapheth (Saful) ve Belvoir gibi Ürdün taraflarında birçok güçlü kale

¹³¹ Luke, III/1.

¹³² Manuel Komnenos (1143-1180).

yaptılar. Sapheth, Gilboa dağlarından çok uzak olmayan Akka ile Celile Denizi arasında güçlü bir kaledir. Belvoir (Kawkab el-Hawa), Citopolis ve Tiberias arasında yüksek bir kesimde, bir zamanlar soylu ve kalabalık Jezreel kentinin yakınında, Tabor'dan uzak olmayan bir yerdir.

3.31. FASIL - ÜLKE İÇİNDE GÜVENLİK DAHA İYİ SAĞLAMAK İÇİN KRALLIĞIN BARONLARA DAĞITILMASINA DAİR

Kudüs Krallığı güvenliği daha iyi sağlayabilmek için ülkeyi, görevleri Krallığın topraklarını bir arada tutmak ve korumak olan Lordlar ve Baronlar arasında böldü. Kral; Kudüs, Neapolis (Sichem), Akka ve Sûr şehirleri ile bazı kentleri ve köyleriyle birlikte ülkenin en soylu ve en iyi bölümünü elinde tuttu. Krala belirli sayıda şövalye ile hizmet etmek için yeminle bağlı olan vasallar, Trablus Kontu, Beyrut Lordu, Sidom Lordu, Hayfa Lordu, Kayserya Lordu, Tiberias Lordu, Yafa ve Askalan Kontu, Monreal Lordu ve Ürdün'ün ötesindeki tüm toprakların Lordu, Arsuf Lordu, İbelin Lordu ve diğerleri Kudüs Kralı'na bağlıydılar. Bunlar öncelik ve itibar bakımından birinci sıradaydılar.

3.32. FASIL - DOĞU KİLİSESİ'NİN GELİŞMESİ VE KUTSAL TOPRAKLARA FARKLI MİLLETLERİN AKINI

Ondan sonra Doğu Kilisesi yeniden gelişmeye başladı. Doğu topraklarında din dışarıya doğru yayıldı ve Rabb'in asması salkım oluşturmaya başladı. Nitekim Şarkılar Şarkısı'nda geçen; “Bakın, kış geçti, yağmur sonunda bitti; çiçekler yeryüzünde belirdi ve onları budama zamanı geldi¹³³” ifadesi başarıyla yerine getirildi. Çünkü dünyanın çeşitli yerlerinden, her ırktan ve dilden, kısaca gökyüzünün altındaki her milletten, Tanrı için hevesle dolu hacılar ve dindar adamlar, kutsal ve saygıdeğer yerler için Kutsal Topraklara akın ettiler. Bu nedenle eski kiliseler onarıldı ve yenileri yapıldı. Prenslerin cömertliği ve ona bağlı olanların yardımları sayesinde uygun olan yerlere sıradan keşişlerin manastırları inşa edildi. Kilise rahipleri ve Tanrıya ibadetle ilgili olan her şey, her yerde düzgün ve uygun bir şekilde kurulmuştu. Bu Kutsal adamlar, dünyevî hayatlarından vazgeçtiler. Böylece çeşitli isteklerine ve inançlarına göre, amaçlarına ve bağlılıklarına uygun olarak yaşayacakları yerleri seçtiler.

¹³³ Şarkılar Şarkısı, II/11-12.

3.33. FASIL - ÇEŞİTLİ DİN ADAMLARI VE KARANTİNA HAYATI, CARMEL DAĞI VE ÖLÜ DENİZ'E DAİR

Bazıları, özellikle Rabb'in hayattayken yaptığı, Karantina denilen bu hayatı seçtiler¹³⁴. Burada Rabbimiz vaftizinden sonra kırk gün boyunca oruç tuttu. Münzevî olarak yaşadı ve tevâzu içinde Tanrı'ya hizmet etti. Bazıları ise İlyas peygamberin o kutsal anchoritesi¹³⁵ gibi yaşamaya çalıştı. Bu hayatı seçenler, Carmel Dağı'nda özellikle şimdi Hayfa denilen, İlyas kuyusu olarak adlandırılan kuyunun yanındadırlar. Ayrıca Aziz Bakire Meryem Manastırı'ndan da çok uzak değillerdir ve Rabb'in arılarının tatlı manevî bal bıraktığı küçük petek benzeri hücrelerindedirler. Ürdün'ün ötesinde çöle yakın bir yerde, Davut'un Saul'den kaçarken saklandığı, Churl Nabal'ın yaşadığı yer olan başka bir Carmel¹³⁶ var. Ama İlyas'ın yaşadığı Carmel, Akka'dan dört mil uzaklıkta deniz kıyısındadır.

3.34. FASIL - ÜRDÜN ÇÖLÜNDEN TİBERYA (GENNESARETH) GÖLÜ VE CELİLE DENİZİ

Ve pek çoğu, vaftizci Aziz John'nun¹³⁷ çocukluğunda inzivaya çekildiği, Tanrı ile daha fazla özgür bir şekilde iletişim kurabilmek için dünya hayatını bıraktığı¹³⁸ Ürdün Vadisi'nde, Tanrı ile yaşayabilmek için ve dünyada ölmek için sessiz bir mezar seçtiler. Bu çölün yalnızlığında Aziz John, ballı çekirgeler dışında hiçbir şey yemedi. Suriye'nin çoğu yerinde çekirgelerin göçleri geldiğinde onları toplamak ve yiyecek olarak saklamak bir gelenektir.

Diğer yandan şeker kamışlarının bazı bölümlerinde balın çok olduğunu gördüm. Şeker kamışları bal dolu bostanlardır. Bu süreçte ilk önce kamışlar ezilir ve sonra suyu, ateşin üzerinde kaynatılır. Böylece insanlar ilk önce şeker kamışlarından bal ve baldan sonra kalanlarla da şeker yaparlar. Bunlara kamış (canna) ve bal (mel) isimlerinden dolayı cannamel denir. Çünkü bu bostanlar, sazlık ve kamış gibidir. Ancak hiçbir zaman Mesih'in Vaftizcisinin ekmekten bile vazgeçtiğinde çekirge etini yemesi gerektiğini düşünmedim. Manastırları bu bölgede olan ve bir Başrahib'in yönetimi altında disiplinli

¹³⁴ İsa, Filistin, Batı Şeria'da, Ürdün Nehri yanında yer alan, Eriha'da Kurantul Manastırı'nda 40 gün oruç tuttu. Rivayete göre Allah, burada İsa'yı şeytanla intihan etti. Onun için Ayartma Dağı olarak isimlendirilir.

¹³⁵ Hristiyanlıkta dünya hayatından elini ayağını çekmiş çilekeşlere verilen isimdir.

¹³⁶ Ç.n.: Carmel burada yanlış bir yerdir; doğrusu Ölü Deniz'in batısındaki Kurmt'de olacaktır.

¹³⁷ Vaftizci Yahya.

¹³⁸ Matta, II; Luke, III; Mark, I.

bir hayat süren çok sayıda keşiş vardı. Bunların arasında Suriyeli bir keşiş hakkında gayretli bir araştırma yaptım. Ona Aziz John'un Ürdün'ün yakınındaki çölde yediği söylenen çekirgelerin ne tür çekirgeler olduklarını sordum. O, manastır yemekhanesinde genellikle langustae veya keçiboynuzu dedikleri bir bitkinin keşişlerin önüne konulduğunu ve bunların büyük bir kısmının manastırların etrafında büyüdüğünü söyledi ve Aziz John'un yediği şeyin de bu olduğunu diye de ekledi. Dahası keşiş, çölde genellikle arılar tarafından yapılan büyük bir yabanî bal deposu bulduklarını belirtti.

Dünya hayatını bırakıp inzivaya çekilen diğer dindar adamlar, Rabb'in sıkça vaaz verdiği ve kalabalığı arpa somunları ve küçük balıklarla beslediği¹³⁹ Celile Denizi yakınlarındaki çöle gittiler. Rab, burada dirilişinden sonra öğrencilere göründü ve onlarla yemek yedi. Denizin üstünde yürüdü¹⁴⁰ ve Havarilerini çağırarak "Beni takip edin, sizleri insan tutan balıkçıları yapacağım¹⁴¹" dedi. Burada, bazıları kuru otlardan ve çok fazla saman bulunan ovada yalnız yaşayacakları evleri seçtiler. Diğerleri Rabb'in dua için gittiği dağa çıktılar. Celile Denizi, Celile sınırlarında tatlı suları akan, her tür balıklarla dolu, görülmesi güzel ve içmesi keyifli bir göldür. İbraniler ve Mısırlılar tarafından göl, çok uzun ve geniş olduğu için tuzlu ya da tatlı her türlü suyu barındırması münasebetiyle deniz olarak adlandırılır. Aynı zamanda Tiberya (Tiberias) Denizi olarak adlandırılır. Çünkü Tiberya şehrine bitişiktir. Genellikle Tabarya olarak adlandırılır ve yakınında Rabb'in ziyaret ederek yücelttiği Peter ve Andrew şehirleri ve Bethsaida bölgesi vardır. Aynı zamanda Celile Denizi'ne Tiberya Gölü gibi Gennesareth Gölü de denilir. Gölün etrafındaki dağların pınarlarında sıkça kuvvetli rüzgârlar meydana geliyor bu da göl üzerinde olumsuz etkilere neden oluyor. Bu rüzgârlar birleşerek, küçük gemileri genellikle yüksek dalgalarla sarstığı bir fırtınaya dönüşüyor.

Öte yandan Ürdün Nehri, Caesarea Philippi yakınlarında, Lübnan Dağı'nın eteklerinde hem kaynağını hem de adını aldığı Jor ve Dan adlı iki pınar Taberiye Gölü'ne akar. Daha sonra pınarlar, bir su kütlelerinde yaklaşık yüz mil boyunca akarak komşu ülkeyi sular, Tuz Vadisi denilen Şanlı Vadi'den Ölü Deniz'e doğru uzanır, orada yutulur ve bir daha hiç görünmez. Şanlı Vadi, günümüzde Paumier olarak anılan Zoar

¹³⁹ Matta, XIV/17-21.

¹⁴⁰ Matta, XIV/25.

¹⁴¹ Matta, IV/19.

denilen yerin yakınındadır. Ölü Deniz'e Asfalt Gölü veya Tuz Denizi de denilir. Çünkü suyu o kadar tuzlu ve acıdır ki ne insanlar ne de hayvanlar içebilir. Ayrıca suyun içinde hiçbir şey üremediğinden ve yaşamadığından dolayı çoğu kez de Şeytan Denizi de denilir. Yanında yüksek bir tuz dağı vardır. Dahası, kıyılarındaki ağaçların dallarında içinde kül ve pis kokulu toz dışında hiçbir şey bulunmayan elmalar var. Çünkü Tanrı, Sodom ve Gomora ile birlikte diğer üç şehrin üzerine ateş ve kükürt yağdırdı¹⁴². Bu şehirlerin insanları, birbiriyle utanç verici ve ahlaksız ilişkilere girerek, günah işliyordular. Pentapolis adı verilen bu yerde kimsenin bulamadığı söz konusu göl vardı. Tanrı bu şehirlere ateş yağdırdıktan sonra onları dipsiz bir çukura attı. Az önce bahsettiğimiz Ürdün nehri, bu yer ile Lübnan Dağı arasında kalan ülke topraklarını suluyordu. Çünkü nehir, bahçeleri sular ve toprağa meyve verir, tatlı su içerir ve yararlı balıkları besler. Kıyıları, insanların evlerinin çatılarını sarmak ve duvarlarını örmek için kullandıkları sazlık ve kamış yetiştirmek için iyidir. Nehir kıyısındaki tarlalar yoğun şeker kamışlarının tatlılığını düşürür ve bol miktarda şeker verir. Hacılar ve hatta ülkedeki insanlar Ürdün sularında bedenlerini ve giysilerini çok fazla yıkamaya alışmışlardır. Çünkü Kurtarıcımız (İsa) o nehirde Aziz John tarafından vaftiz edildi¹⁴³. Aziz John nehri, O'nun dokunuşuyla kutsallaştırdı ve tüm sularına yeniden hayat veren bir güç bahsetti. Dahası, Trinity (Kutsal Üçleme), bu şanslı ve en asil nehrin tamamını kutsadı. Kurtarıcımız vaftiz edilirken, Baba'nın (Tanrı) sesi duyuldu ve Kutsal Ruh (Cebrael) güvercin şeklinde görüldü ve Oğul (İsa), insan gibi vaftiz edildi¹⁴⁴. Ayrıca, hem erkeklerin hem de kadınların birçoğu bu nehirde tövbe vaftiziyle Aziz John tarafından vaftiz edildi.

Yukarıda bahsettiğimiz hacılar ve insanlar kendilerini, Mesih'in lütfunu ve vaftizini almaya layık ve uygun gördükleri için suların içine girmeyi alışkanlık haline getirdiler. Gelecekte bir temizlenme türü olarak Suriyeli Naaman bu sulara cüzzamından arındırıldı ve vücudu küçük bir çocuğun vücudu olarak geri geldi¹⁴⁵. Yeşua, İsrail'in çok sayıda çocuğuyla birlikte, Rab'bin Sandığı'nı taşıyan kâhinlerin ayaklarının Şeria Irmağı'nın sularına değer değmez, yukarıdan aşağıya doğru akan sular bir anda durup bir yığın halinde birikince suyun üzerinden geçtiler. Bu nedenle

¹⁴² Genesis, XIX/24.

¹⁴³ Matta, III/16.

¹⁴⁴ Matta, III/16-17; Luke, III/22; Mark, I/5-12.

¹⁴⁵ Krallar II, V/1-14.

İsrailoğulları nehir yatağından on iki kabile sayısına göre on iki taş aldılar¹⁴⁶. Vaftizci John, “Tanrı bu taşlardan İbrahim’e çocuk yaratabilir¹⁴⁷” dediğinde bu taşları kastediyordu. İlyas da cübbesiyle sulara vurdu ve suları ikiye ayırdı. Daha sonra İlyas ve Elişa kuru toprağın üzerinde ayakları ıslanmadan nehirden geçtiler¹⁴⁸. Bundan dolayı birçok din adamı, hem nehrin kutsallığı hem de elverişliğinden dolayı nehrin yanında yaşadılar.

3.35. FASIL - TABOR DAĞI VE KİMLİĞİ

Tabor Dağı'na saygı ve onurlarından dolayı din adamları dağın üzerine bir manastır inşa ettiler. Dağ çok yüksek ve dikti. Dahası Rab İsa, İlyas ve Musa ile birlikte Petrus, Yakup ve Yuhanna'yı alıp bu dağa çıktı ve onların huzurunda görünümünü değiştirdi ve böylelikle Kendisi'nin gelecekteki yeniden dirilişinin ihtişamını onlara gösterdi¹⁴⁹. Tabor Dağı, Nasıra'dan çok uzak olmayan Celile ülkesindedir ve hemen eteğinde Kışon deresi geçer. Dağın, bir yanında Gilboa dağları¹⁵⁰ diğer yanında Celile Denizi vardır. Gilboa dağları ile ilgili bazıları üzerine hiç çiy ya da yağmurun yağmadığını iddia eder. Ancak bu iddianın orada yaşayanlar tarafından çoğu kez yanlış olduğu kanıtlanmıştır. Cistercian (Sisteryen)¹⁵¹ ve Premonstratensian¹⁵² Tarikatları da uygun olan yerlerde manastırlar inşa ettiler. Ve halkımızın çoğu, Kutsal Topraklar'a olan arzusu nedeniyle ülkelerini, akrabalarını ve evlerini terk ettiler. Kalabalıklar ve insan baskısı, dine bir engel oluştursa da, halkımızdan bazıları insan kalabalığının ortasında yaşamaktansa Kutsal, Kudüs, Beytüllahim ve Nasıra kentlerinde yaşamayı tercih ettiler. Zirâ bu şehirlerdeki tütsü saksıları bile Kurtarıcımız varlığını yeniden hatırlatır. Nasıra'da Rab, Bakire Meryem'in karnında Kutsal Ruh'un üflemesiyle hayat buldu. Beytüllahim'de doğdu. Kudüs'te kurtuluşumuz için çarmığa gerildi, öldü ve gömüldü.

¹⁴⁶ Yeşua, III/13; IV/2.

¹⁴⁷ Matta, III/9.

¹⁴⁸ Krallar II, II/8.

¹⁴⁹ Matta, 17/1-4.

¹⁵⁰ Samuel II, I/21.

¹⁵¹ Hristiyanlığın Katolik koluna bağlı, kendilerini dünyevî işlerden uzaklaştırmış keşiş ve rahibelerden oluşan tarikattır. 1098 yılında Fransa'da Dijon şehri yakınlarındaki Cîteaux köyünde kurulmuştur. Daha sonra etki alanını genişletmiş ve Haçlı seferlerinin başlamasında da propaganda yaparak oldukça etkili olmuşlardır. Detaylı bilgi için bkz: Zehra Odabaşı, “Rahip Bernard de Clairvaux: Hayatı (1090-1153) ve II. Haçlı Seferindeki Rolü”, **YYÜSBE Dergisi**, Sayı 45, 2019, s. 399-416.

¹⁵² Aziz Norbert tarafından 1120 yılında kuruldu ve beyaz rahipler olarak bilinir. Bkz: Jacques Le Goff, **Ortaçağ Batı Uygarlığı**, Hanife-Uğur Güven (çev.), İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2019. s 63.

3.36. FASIL - KUTSAL ŞEHİR KUDÜS'ÜN PATRİĞİ VE YARDIMCILARI

Kudüs, Büyük Kralın Şehri olarak adlandırılan özel ayrıcalıklarla, kutsalların kutsalı, milletler arasında büyük ve eyaletler arasında prenses olan şehirlerin şehridir¹⁵³. Dünyanın ortasında ve dünyanın merkezindedir ve bütün milletlerden insanlar oraya akın ediyor¹⁵⁴. Şehir -Roma'ya bağlı olanlarının annesi olduğu gibi- Peygamberlerin emziren annesi, Havarilerin hocası, İncancımızın beşiği, Rab'bin memleketi, İncancın annesi olan Patriklerin mülküdür. Kudüs, Tanrı tarafından seçilmiş ve kutsallaştırılmıştır. Melekler tarafından onurlandırılmış ve gökyüzünün altındaki her milletin uğrak yeri olmuştur. Şehir, Suriye'nin Yahudiye ve Filistin olarak adlandırılan bölümünde, her iki tarafında dağlık bir ülke olan yüksek bir tepededir. Dahası şehir de süt ve bal akar ve bol miktarda mısır, şarap ve yağ ile birlikte şehir, tüm dünyevî nimetlerle doludur. Ancak nehirlerden tamamen yoksundur. Yehoşafat Vadisi'nin ortasındaki Sion Dağı'nın altından akan ve bazen bol miktarda su veren fakat genellikle içinde çok az su bulunan veya bulunmayan Siloam adlı çeşme dışında hiç çeşmesi yoktur. Ancak hem şehrin içinde hem de dışında birçok yağmur suyu için sarnıçlar vardır. Bu sarnıçlar, hem insanların hem de hayvanların içmesi ve diğer tüm ihtiyaçlar için yeterlidir.

Şehir, farklı milletlere ve dillere göre çeşitli isimlerle isimlendirilmiştir. Önce Jebus olarak ve daha sonra, iki kelimededen oluşan ve Kudüs'ün üçüncü adını aldığı Salem denildi. Aynı zamanda Solyma ve Hierosolyma, Luz ve Bethel'de denilir. Son olarak, Titus ve Vespasian tarafından yıkıldıktan sonra şimdi olduğu gibi yeniden inşa eden Romalı bir Quaestor¹⁵⁵ olan Aelius'tan sonra Aelia olarak adlandırıldı. İlk piskoposu, Kudüs'te bir dolandırıcının sopasıyla vurulan ve şehitlik yoluyla Rab'be ulaşan Havari Jacques'tir. Ondan sonra Kudüs'te, İmparator Justinianus¹⁵⁶ dönemine kadar hiçbir üstünlüğü olmayan sade Piskoposlar vardı. Ancak İmparator Justinianus, Konstantinopolis şehrinde düzenlenen genel bir mecliste Kutsal Şehir'e saygı duymadan

¹⁵³ Yeremya, I/1.

¹⁵⁴ Yeşaya, II/2.

¹⁵⁵ Roma İmparatorluğu'nda hazineden, cezai işlerden ve finansal işleri denetlemekten sorumlu seçilmiş devlet memurlarıdır.

¹⁵⁶ 527-565.

bir Patrikhane kurdu. İskenderiye ve Antakya Patrikleri'nden süfraganları¹⁵⁷ da alarak yeni kurulan patrikhaneye verdi.

Tanrı Kilisesi'nde Kudüs Patriği, Papalık makamından sonra dördüncü sırada yer alır. Kudüs Patriği'nin altında, Akka, Sidon, Beyrut ve Paneas dışında Sûr'da dört oy hakkına sahip piskoposları yöneten dört Metropolitanı vardır. Paneas, şimdi genellikle Belinas olarak adlandırılır. Dımaşk şehrinin oldukça yakınında, Lübnan Dağı'nın eteklerindedir ve vaad edilen toprakların sınırındadır. İkinci Metropolitan veya Başpiskopos, yalnızca bir oy hakkı olan Kayseryalı, Sebaste Piskoposu'dur.

3.37. FASIL - SEBASTE, TİBERİAS, BETHSHA VE PETRA ŞEHİRLERİ

Sebaste, Vaftizci John, İlyas ve Peygamber Obadiah'ın gömüldüğü yerdir. Fakat daha çok Samaria olarak biliniyordu. Hayfa veya Porphyria adlı şehirde Piskopos yoktur ancak doğrudan Kayserya Başpiskoposuna bağlıdır. Üçüncü Metropolitan, sadece bir oy hakkı olan Nasıralı, Tiberias Piskoposudur. Tiberias, Celile ülkesinde, Celile Denizi kıyısında olan bir şehirdir. Şehirde bol miktarda mısır, şarap ve balık vardır. Başpiskopos, eskiden Gilboa dağları ile Ürdün nehri arasındaki düzlükte bulunan ve Bethshan olarak adlandırılan Citopolis kentindeydi. Burası, çok verimli akarsular ve kuyularla iyi sulanan ve bir zamanlar Filistin Tertia'nın baş şehriydi. Fakat tüm gözler, bu yerin ihtişamından dolayı ve Rabb'e duyulan saygıdan dolayı Nasıra şehrine çevrildi. Dördüncü Metropolitan, yalnızca bir oy hakkı olan Petra'nın, Sina Dağı'ndaki Bakire Aziz Catharine Kilisesi'nin Yunan Piskoposu ve bu manastırın rahiplerinin Başrahibidir.

Petra, kaba dilde Krak ve çölde Petra olarak adlandırılan çok güçlü bir kaledir. Moab sınırlarında, Ürdün'ün ötesinde bir yüksek bir tepededir ve Arabistan Secunda'nın başkentidir. Burası, İşaya peygamberin "Kuzuları Sela'dan çöle kadar ülkenin hükümdarına gönderin¹⁵⁸" dediği yerdir. Şehir, kapısı Davud'un hizmetkârı Uriah tarafından yerle bir edilmeden önce Robboth adında çok eski olan bir şehrin yanındaydı.

¹⁵⁷ Oy kullanma hakkı.

¹⁵⁸ Yeşaya, XVI/1.

3.38. FASIL - BEYTÜLLAHİM, HEBRON VE LOD PATRİKLERİ

Kudüs Patriği; Beytüllahim, Hebron ve Lod Patrikleri gibi doğrudan emrinde süfragan piskoposlarına da sahipti. Beytüllahim Kilisesi, Kudüs'un ilk Latin Kralı Baldwin dönemine kadar bir Düzenli Kanonlar¹⁵⁹ manastırıydı. Bu Kral, Kilise'nin bulunduğu yerin ihtişamına ve Rab'bin doğumunun mükemmelliğine duyduğu saygından dolayı, Kilise'yi bir Katedral seviyesine yükseltti ve orada Piskoposluk kurdu. Papa Paskal'ın emriyle ve kutsanmış anılarının sevinciyle, Kilise'ye Askalan şehri üzerinde doğrudan yargı yetkisi de verdi. Aynı şekilde, daha önce bir manastır olan Hebron Kilisesi, Âdem ve Havva ile üç peygamber İbrahim, İshak ve Yakub'un Sara ve Rebecca ile birlikte burada gömülmesinden dolayı Piskoposluk seviyesine yükseltildi. Hebron'un eski isimleri Arba ve Kirjath Arba'dır. Lod şehri bir zamanlar Diospolis olarak adlandırılıyordu ve şimdi St. George olarak anılıyor.

3.39. FASIL - KUDÜS PATRİĞİ'NİN EMRİNİN ALTINDAKİ BAŞRAHİP VE RAHİPLER

Dahası Kudüs Patriği, Lord Patrik'e İlahi hizmette saygılı bir şekilde yardım eden kıvrak bir zekâya; asa, gönye, yüzük ve sandaletlerle birlikte papalık onurunun sancaklarını taşıma ayrıcalığı olan Başrahiplere sahiptir. Calvary Dağı'nın eteğindeki Kutsal Mezar Kilisesi olan Patriarchal Kilisesi, düzenli bir hayat alışkanlıkları olan ve St. Austin yönetiminde yaşayan Kanonlara sahiptir. Onlar kendilerine bir Başrahip seçmez. Çünkü Kanonlarla birlikte zaten görevi Patrik seçmek olan rahipleri vardır. Bu nedenle Lord'un Tapınağı'nda, Sion Dağı ve Olivet Dağı kiliselerinde, yukarıda bahsettiğimiz St. Austin'in kurallarına göre Tanrı'ya hizmet eden Başrahipler ve Kanonlar vardır.

Latin Kilisesi olan Aziz Mary Kilisesi ile Yehoşafat Kilisesi'nde Aziz Bene't'in yönetimi altında Tanrı'ya hizmet eden siyah rahiplere Başrahiplik yapan kutsal adamlar vardır. Bunun dışında Meryem, Marta ve Lazarus'un köyü olan Kudüs'ten on beş stadya uzaklıktaki Bethani'de, Olivet Dağı'nın yamacında, Aziz Lazarus Kilisesi bulunur. Kilisede Aziz Bene't'in kurallarını savunan rahibeler var ve başlarında siyah bir Başrahibe mevcuttur. Ayrıca Vaftizci John tarafından vaftiz edilen Ürdün'ün ötesinde başka bir Bethani vardır. Öte yandan Aziz Anne Manastırı da Bene't'in

¹⁵⁹ Katedral Rahipleri.

kuralını uygular. Bu manastır, Kutsal Meryem Ana'nın doğduğu söylenen yerde ve Yehoşofat Kapısı denilen kapının yanındadır ve içinde siyah rahibelerle birlikte bir Başrahip vardır.

Aziz Mary'nin Kudüs'teki rahibeler manastırı, Aziz Bene't'in yönetimi altında Tanrı'ya hizmet eden bir Başrahibe ve siyah rahibelerle iffetli, kutsal ve dindar insanlarla doluydu. Herhangi bir sıkıntı veya yoksulluk nedeniyle, dinlerinin katılığını, hayatlarının dürüstlüğünü ve hayırseverliklerinin sıcaklığını henüz kaybetmemişlerdi. Ayrıca Tabor Dağı'nda Nasıra Başpiskoposu'nun yönetiminde siyah keşişlerin bulunduğu bir manastır vardır.

Diğer yandan Yafa kentinde Piskopos yoktur ancak doğrudan Kutsal Mezar Kilisesi'nin Rahibi ve Kanonlarına bağlıdır. Aynı şekilde, İncil'de Sichar olarak adlandırılan Yakup Kuyusu'nun yanında, Rab'bin Samiriyeli kadınla konuştuğu¹⁶⁰ Neapolis kentinde de Piskopos yoktur ama doğrudan Rab'bin Tapınağı'nın Başrahibine bağlıdır. Yafa, Vaad Edilmiş Topraklarda Latinler devrinin öncesinde Süryani veya Grek Kiliselerinden Piskoposlara sahip olsa da, sayıları ve yoksullukları nedeniyle Latinler, bir piskoposun itibarı daha fazla değersizleştirilmeden, birçok katedral kilisesini ve Yafa'yı tek bir katedral şehrine bağladılar. Şimdi kısaca diğer saygıdeğer yerler arasında kutsallık bakımında üstün olanlardan bahsedelim.

3.40. FASIL - NASIRA VE BEYTÜLLAHİM ŞEHİRLERİ VE KİMLİKLERİ

Nasıra, batıda Celile girişinde ve iki dağ arasında duran küçük bir şehirdir. Nasıra ile Sephor şehirleri arasında, bol miktarda su akan ve Sephor Çeşmesi denilen berrak bir kaynak vardır. Bu yerde Kudüs Kralları, suyun ve arazinin dezavantajından dolayı ordularını sıklıkla toplayamayacaklar. Bazılarına göre Meryem Ana burada doğmuştur. Çünkü Meryem Ana'nın Yusuf'la nişanlanmasından sonra orada yaşadığına ve burada meleğin kurtuluşumuzun başlangıcını bildirmek üzere kendisine gönderildiğine hiçbir şüphe yoktur¹⁶¹. Tanrının çok sevdiği bu kutsal şehir diğer şehirlerden ayrıcalıklıdır. Nasıra'da kurtuluşumuz için Tanrı tarafından Rab yaratıldı ve burada büyütüldü.

Bir diğer soylu şehir, Ekmek Evi olarak yorumlanan ve cennetten inen gerçek ekmeğin doğduğu yer olan Beytüllahim'dir. Kudüs dağlarının yamacında ve Kutsal

¹⁶⁰ Yuhanna, IV/6.

¹⁶¹ Luke, I/26-38.

Şehir'den sadece dört mil uzaklıktadır. Bu Davud'un şehrinde Meryem'e adanmış kutsal ve saygıdeğer Katedral Kilisesi'nin olmasının yanında dindar mahlûkatları beslemek için saman haline getirilen, O'nun (Hz. İsa) tahtının gökler ve yerin ayak taburesi olan bir yemlik de vardır. Nitekim burası çobanların, meleklerin emriyle Bebeği (Hz. İsa) annesi Meryem ile kundağa sarılı halde buldukları yerdir¹⁶². Üç Mecusi, bir yıldızın hareketlerinin takip ederek şehre geldiklerinde, doğmuş olan Lord'u gördüler ve alçakgönüllükle hayranlık duydular ve O'na mistik hediyeler sundular.

Burada, Mesih inancının düşmanı olan dinsiz Hirodes, Mesih'i öldürmek için birçok küçük masum insanı acımasızca öldürdü. Ayrıca Bünyamin'i doğurduktan sonra aynı yerde ölen Yakub'un karısı Rahel'in mezarı da buradadır¹⁶³. Davud, Meryem'in kuyusundan, kurtuluşa kadar bilgelik sularını içmeyi arzuluyordu ve bu nedenle Beytullahim kuyusunun suyunu özlüyordu. Kutsal Yazıların (Kitab-ı Mukaddes) Latince tercümanı Aziz Jerome, Tanrı'nın sevdiği, Rab'be hizmet etmek için bu kutsal şehri kendisi için seçmiş ve değerli cesedi de burada gömülmüştür. Kutsanmış Pavlusa ve kızı Eustochium, diğer birçok bakireyle birlikte kendilerini, Beytullahim'deki rahibe manastırında Tanrı'nın hizmetine ve İlahi tefekküre teslim ettiler. Rabbimiz İsa Mesih'in sevgisi ve bu kutsal yere olan bağlılıkları sebebiyle dışarıdan gelen seslere aldırış etmediler.

3.41. FASIL - YİNE KUDÜS ŞEHİRİ'NE DAİR

Kutsal Şehir Kudüs, Rab'in sahip olduğu bereketli bir tarlanın kokusu gibi, diğer tüm yerleri ve şehirleri, kutsal ve mükemmel bir ihtişamlı geçerken, Rab'bin kurtuluşumuzun gizemlerini bedeninde tezahür ettirdiği şehirdir. Burası, pek çok saygın yeri farklı zaman ve mevsimler ile birlikte ruhsal bir coşkuyla ziyaret eden birçok dindar kişiyi, birbiri ardına bağlılığa teşvik etmiştir. Bu insanların bedenleri yorgunluktan uykuya dalmak istese de aşklarının şevki kendilerini uyanık tutmuştur. Kudüs, yüksek bir dağın üzerindedir. Her tarafı güçlü bir duvarla çevrelenmiş ve şehir ne aşırı küçük olmakla boğulmuş ne de aşırı büyüklükten rahatsız olmuştur. Batı tarafında, bir yandan şehir için duvar görevi gören ve Davud Kulesi adı verilen, harç ve erimiş kurşunla kırılmaz bir şekilde birbirine yapıştırılmış kare şeklinde bir taş kale vardır. Güney tarafında, Davud'un şehri Jebusitlerin elinden aldıktan sonra orada

¹⁶² Luke, II/12.

¹⁶³ Yaratılış, XXXV/19.

kaldığı ve “Davut Şehri” olarak adlandırılan Sion Dağı vardır. Doğuda Olivet Dağı vardır. Rab’bin çarmıha gerildiği, şimdi Golgotha denilen yerde ve Calvary Dağı’nın eteğinde Lord’un mezarının bulunduğu kısım, İmparator Aelius Hadrianus’un ¹⁶⁴ zamanına kadar şehir, surlar olmadan ayakta durmuştu. İmparator Aelius, Titus Vespasian¹⁶⁵,’ın yok ettiği şehri yeniden inşa etti, sokaklarını ve yollarını düzgün bir şekilde düzenledi ve yağmur zamanında şehrin pisliklerinden arınabileceği oluklar yaptı.

3.42. FASIL - CALVARY VE SİON DAĞLARI

Şehri o kadar büyüttü ki, Rab’bin mezarının bulunduğu yeri de yaptırdığı surların içine aldı. Kudüs’te Rab’bin değerli bedeni, üçüncü güne kadar mür ve alolarla birlikte gömüldü¹⁶⁶. Fakat Rab, üçüncü gün tekrar ayağa kalktı. Burada melekler, kadınlara göründü; mezarı muhafaza eden askerler ölü adam gibi oldular¹⁶⁷. Şimdi dünyanın her yerinde “Bizim için bir ağaca asılan Rab, mezardan yükseldi” sözleri dindarlara okunur. Ancak Kutsal Kabir Kilisesi Kanonları tek başına, “Rab bu mezardan yükseldi” söylemeye ve bunu gözle görülür şekilde gösterme ayrıcalığına sahiptirler. Aynı şekilde, Paskalya için bir diyakoz¹⁶⁸ İncil’de geçen, “O, burada değil, çünkü o dirildi” ifadesini okuduğunda parmağıyla Rab’bin mezarını işaret eder.

İbranice, Golgota olarak adlandırılan ve Rab’bin Kabir Kilisesi’ne bitişik olan Calvary denilen yer, kutsal yerler arasında çok seçkindir ve Rab ile ilgili anılarıyla kalpleri etkileme konusunda büyük bir güce sahiptir. Rab burada kurtuluşumuz için acı çekti; elbiseleri çıkartıldı ve çarmıha gerildi ve çivilendi; içmesi için safra ve sirke verildi; Yahudiler tarafından alay edildi ve acı çekeceği bir ölüme mahkûm edildi. Ama O, katilleri için dua etti; annesini havarilerine baktığı için övdü; bir hırsıza kurtuluş sözü verdi; yüksek sesle ağladı ve gözyaşlarıyla öldü. Giysilerini yırttılar; kanı yere düştüğü anda yer sarsıldı ve kayalar ikiye ayrıldı; güneş karardı ve ışığını sakladı. Hacılar bu kutsal yeri Kudüs’ü ziyaret ettiklerinde tüm bu olanların düşüncesi, kendilerinde suçluluk hissini yaşatır ve alçakgönüllü yüreklerine dokunur. Yaşadıkları aşklarının ızdırabı onlarda merhamet gözyaşlarına dönüşür.

¹⁶⁴ M.S. 117-138 yıllarında hüküm sürmüş Roma İmparatorudur.

¹⁶⁵ Aelius Hadrianus’tan önceki Roma İmparatorudur (M.S. 79-81).

¹⁶⁶ Yuhanna, XIX/39; Markos, XVI/1.

¹⁶⁷ Matta, XXVIII/2-5.

¹⁶⁸ Yardımcı papaz.

Şimdi, güçlü bir şehrimiz olan Sion'a gelince¹⁶⁹, Rab'bin orada yaşamaktan memnun olduğu verimli dağ vardır. Üzerinde bulunan ve oldukça tatlı olan bir bal peteği ve çiçekle dindarları rahatlatır, zihnine dokunur ve onları canlandırır. Nitekim Rab burada öğrencileriyle Fısıh Bayramı'nı¹⁷⁰ kutladı ve eline bir havlu sardı ve Havarilerinin ayaklarını yıkayarak büyük bir tevazu örneği gösterdi¹⁷¹. Daha sonra elbiselerini giydi ve Havarileriyle yiyip içti. Yeni Ahit'i kurumsallaştırarak insanlar üzerinde yetkin kıldı ve ekmeği bedenine, şarabı kanına çevirdi¹⁷². Vaftizci John bu şehirde Mesih'in kutsal bağına doğru uzandı ve Meryem, oğlu öldükten sonra John ile yaşamaya başladı. Diğer yandan burada, Lord'un öğrencileri kapalı kapılar ardında otururken Lord onlara göründü. Dahası, Rab'bin yükselişinden sonra Havariler, Pentekost Gününe¹⁷³ kadar bu yerde kaldılar, Kutsal Ruh'un tekrar gelişini oruç ve dualarla beklediler. Şehrin yukarısında, gökyüzünden gelen ani bir sesle, Aziz Petrus burada, Yoel'in kehanetini açıkladı¹⁷⁴ ve Hristiyan olan birçok Yahudi bir araya geldi. Bütün bunlar, burayı diğer kutsal yerlerin üzerinde ihtişamla üstün kılar ve şehre özel bir güzellik katar.

3.43. FASIL - RAB'BİN KUTSAL TAPINAĞI, SÜLEYMAN TAPINAĞI VE KUTSAL ZEYTİN DAĞI

Jebusite'de, Umman'ın harman zemininde Süleyman tarafından Moriah Dağı'nda inşa edilen Rab'bin Kutsal Tapınağı, kutsal ve saygıdeğer yerlerinin başında gelir. Tapınak, önce Babiller ve daha sonra Romalılar tarafından yıkıldı. Fakat Tapınak, yine aynı yerde dindar insanlar tarafından yuvarlak bir yapıda, harikulade ve kurnaz işçiliğe sahip, fazlasıyla adil ve görkemli bir şekilde yeniden inşa edildi. Burada, Tapınak'ta bulunan kayanın üzerinde Yıkıcı Meleğin durduğu ve Davud'a görüldüğü söylenir¹⁷⁵.

¹⁶⁹ Yeşaya, XXVI/1.

¹⁷⁰ Bir Yahudi bayramı olarak kutlanan ve 14. Nisan'da başlayıp bir hafta süren Fısıh Bayramı, M.Ö. 1513'de Mısır'daki kölelik hayatından kurtarılan İsrailoğullarının göç hikâyesine dayanır. Ayrıca yaygın olarak Hamursuz Bayramı olarak bilinir. Yahudiler bayramı kutladıkları zamanda asla mayalı ekmeğe yemezlerdi. Bkz: Şevket Özcan, "Yahudilikte Pesh (Fısıh) Bayramı: Ritüeller ve Semboller Bağlamında Fenomenolojik Bir İnceleme", **Journal of International Social Research**, Cilt 11, Sayı 61, 2018, s. 1206-1214.

¹⁷¹ Yuhanna, XIII/1-5

¹⁷² Yazar son akşam yemeğini kastediyor.

¹⁷³ Hamsin Yortusu; Hristiyanlık inancında bu günün, İsa'nın ölüm tekrar dirilerek göğe yükselişinden sonra Kutsal Ruh'un Havarilerin üzerine geldiği gün olarak inanılır ve Hristiyanlığın dünyaya karşı vazifelerinin başladığı gün olarak kabul edilir.

¹⁷⁴ Joel, II/28-29.

¹⁷⁵ Krallar, XXIV.

Sarazenler, bugüne kadar Lord'un Tapınağı'na Kaya diyorlardı¹⁷⁶ ve ona öyle hürmet ediyorlardı ki, hiçbiri, diğer kutsal yerlerde yaptıkları gibi, onu herhangi bir şekilde kirlitmeye cesaret edemiyordu. Süleyman zamanından bugüne kadar uzak ülkelerde ki insanlar buraya ibadet etmek için geliyorlar. Bazıları, Rab'bin Sandığı'nın bugün bile yukarıda adı geçen kayanın içinde saklanıldığına inanıyor. Çünkü İsrail Kralı Yoşiya, şehrin yıkımının yakın olduğu görünce, sandığın Tapınakta, Kutsallar Kutsalına konulmasını ve saklanılmasını emretti. Ancak ikinci Makkabiler Kitabı'nda¹⁷⁷, Esaret yaklaşırken Yeremya peygamberin Musa'nın tırmandığı dağa çıktığını¹⁷⁸ ve burada bulunduğu bir mağaraya girerek Rab'bin mirası olan çadırı, sandığı ve tütsü sunağını aldı. Daha sonra mağaranın girişinde durarak "Tanrı, kullarını yeniden bir araya toplayıp onları rahmetle kabul edeceği zamana kadar kimse bu elimdeki şeyleri bilmeyecek (yukarıda bahsettiğimiz; Rab'bin çadırı, sandığı ve tütsü sunağı). İşte Tanrı kullarını toplayınca bunları gösterecek ve Tanrı'nın görkemi görünecektir" şeklinde ifade geçer. Nitekim Süleyman, Tanrı'ya kurban sunduktan sonra duasını tamamlarken aniden bu kutsal ve saygıdeğer yerde bir bulut belirdi ve Tanrı'nın görkemini gösterdi¹⁷⁹. Daha sonra gökten ateş yağdı ve bu ateş bütün kurbanlıkları ve sunuları talan etti. Bunun dışında Tanrı'nın görkemi tüm Tapınağı doldurdu ve rahipler bir süre Tapınağa giremediler. Böylece İsrailoğulları ateşin nasıl yağdığını ve Tapınak'ın üzerinde Tanrı'nın azâmetini gördüler. Daha sonra Süleyman dizlerinin üzerine çöktü ve ellerini göğe doğru açarak Tanrı'ya "Tapınağa girip Tanrı'dan herhangi bir şey isteyen her kimse, Tanrı onu dinlesin" şeklinde dua etti. Tanrı kendisine görünerek " Benden önce yaptığın duayı ve yakarışı duydum: Benim için inşa ettiğin bu Tapınağı kutsal kıldım. Şimdi buraya gelen insanların dualarını dinleyeceğim çünkü bu yeri kendim seçtim ve kutsadım" şeklinde duasına cevap verdi.

Makkabiler Kitabını okuduğumuzda Rab'bin Kutsal Tapınağı, Kral Antiochus (Seleucus) ¹⁸⁰ tarafından Helidorus, Tapınağı işgal etmek ve hazinedeki parayı zorla almak için gönderildi. Helidorus Tapınağa gelip hazineye doğru gittiğinde aniden üzerinde korkunç bir binici olan ve çok güzel bir örtü ile süslenmiş bir at göründü. At hızlı bir şekilde koştu ve ön ayaklarıyla Helidorus'a vurdu. Dahası, önünde dikkat

¹⁷⁶ Kubettüs's-Sahra.

¹⁷⁷ Makkabiler II, II/5-6.

¹⁷⁸ Nebo Dağı.

¹⁷⁹ Tarihler II, VII/1.

¹⁸⁰ Seleuos İmparatorluğu'nda M.Ö. 222-187 yılları arasında hüküm süren imparatorudur.

çekici güçte, güzellikte ve giyimde olan iki genç adam onun her iki tarafında durarak sürekli kırbaçladılar ve vücudun da pek çok yara izleri bıraktılar¹⁸¹.

Burası, Yusuf ile nişanlanmadan önce Meryem'in diğer kızlarla birlikte hizmet ettiği, rahipler için kapları ve kıyafetleri hazırladığı, kutsal mektupları öğrendiği, oruç tuttuğu, dua ettiği, bilgece ve alçak gönüllülükle Kitâb-ı Mukaddesi incelediği yerdir. Meryem, ailesi tarafından Rab'be hizmet etmesi için buraya getirildiğinde, Tapınağa giden tüm basamakları zorluk çekmeden tek başına çıktığı söylenir. Nitekim bu durum orada bulunan insanları derin bir şekilde etkilemişti ve küçük bir çocuğun bunu yapması duyulmamış bir şeydi. Öte yandan Melek, Meryem'e görüldüğünde ve duası Tanrı tarafından işitildiğinde peygamber Zekeriya, Tanrı'ya tütsü sunuyordu¹⁸². Çünkü tüm rahipler tütsü esnasında Tanrı'ya, gelecek olan Mesih ve halkın kurtuluşu için Tanrı'ya dua ediyordu¹⁸³. Daha sonra Rab İsa Mesih, iki güvercin ile birlikte ailesi tarafından Tapınağa getirildiğinde Simeon O'nu kollarına aldı¹⁸⁴. Mesih burada, on iki yaşına geldiğinde, Kitâb-ı Mukaddes'i incelemek için bilginlerin arasına oturdu ve onları hem dinledi hem de sorular sordu. Öyle ki, O'nu işiten herkes, anlayışına ve sorulan sorulara verdiği cevaplara hayran kaldı¹⁸⁵. O, bir keresinde Tapınak'ın üstüne çıktı burada şeytan O'na görünerek Kendisini aşağıya atmasını söyledi. Rab'bin Tutkusu¹⁸⁶ -ölümü-yaklaştığında bütün gün Tapınak'ta ders veriyordu ve akşamları Bethani'ye gidiyordu ve gün doğarken de geri dönüyordu.

Kudüs'te çok büyük olan başka bir Tapınak daha vardı ve bu Tapınak'ın savaşçı rahiplerine Tapınakçılar denilirdi. Ayrıca Süleyman Tapınağı olarak da bilinirdi. Tapınağın bulunduğu çok verimli olan Zeytin Dağı, Kudüs'ten yaklaşık bir mil uzaklıktaydı ve hemen yamacında rahipler köyü olan Beytfaj ve Meryem'in Rab'bin ayaklarına yağ sürdüğü ve saçlarını taradığı yer olan ve Martha, Mary ve Lazarus'un da köyü olan Bethani vardı¹⁸⁷. Nitekim burada Martha, Rab'be hizmet etmekle meşgulken ayaklarının dibine oturur ve ağzından çıkan sözleri hevesle dinlerdi. Mesih, Zeytin

¹⁸¹ Makkabiler II, III.

¹⁸² Luka, I/9.

¹⁸³ Mısırdan Çıkış, XXX/7-8.

¹⁸⁴ Luka, II/22-25.

¹⁸⁵ Luka, II/46-47.

¹⁸⁶ Rab'bin Tutkusu Hristiyanlık inancında İsa'nın hayatı boyunca çektiği acılarla birlikte çarımığa gerilmesine atıfta bulunmak için kullanılır.

¹⁸⁷ Castellum, ç.n.: Maundeville ve diğer ortaçağ gezginleri tarafından köyden "Bethani Kalesi" olarak bahsedilir. Bu ifade Vulgate'de Yuhanna'nın çevirisinde kullanılan castellum'dan gelen bir ifadedir. Vultage, İncil'in IV. yüzyılın sonunda Hieronymus tarafından yapılan Latince tercümesine denilir.

Dağı'nda Lazarus'u diriltti ve sıkça buraya gelerek vaaz verir ve mucizeler yapardı. Nitekim dağa, O ve öğrencileri, özellikle ölüm yaklaştığında, sıkça dua etmeye giderlerdi. Bunun dışında Rab, öğrencileri dünyanın sonunun hangi işaretler olması gerektiğini sorduğunda bu kutsal ve saygıdeğer dağ olan Zeytin Dağı'nda Tapınağın karşısında oturuyordu¹⁸⁸. Burada, avuç içi dalları toplayan İbrani çocuklar tarafından Kendisi onurlu bir şekilde karşılandı. Oradan merkebine binerek zafer ilahilerine öncülük etti. En nihayetinde bu dağda havarilerinin huzurunda göğe ihtişamla yükseldi.

3.44. FASIL - YEHOŞAPAT VADİSİ VE BAZI KUTSAL YERLER

Kudüs'ün içinde ve dışında başka kutsal ve saygıdeğer yerler de var. Bunlardan birisi Sion Dağı ile Olivet Dağı arasındaki Yehoşapat Vadisi'nde, Sedron deresinin ötesinde Gethseman adında küçük bir köydür dahası onun yanında Rab'bin Yahudiler tarafından götürüldüğü bahçenin olduğu söylenir. Meryem Yehoşapat Vadisi'nde gömüldü. Burada, melekler tarafından suları kutsandıktan sonra hastaların şifalandırılığını koyun havuzu ve kör bir adamın içinde iyileştiği Silom'un yüzme havuzu da vardı. Ayrıca Yahudiler tarafından taşlanan ve bunun sonucunda şehit olan Aziz Stephan'ın adını taşıyan Kilise de buradaydı. Kudüs'ten yaklaşık altmış stadia uzaklıkta Emmaus köyü ve bir Makkabiler şehri olan Modin ve yanında Gibeon şehri vardır. Rab, Emmaus şehrine giden iki öğrenciye göründü ve ekmeklerini bölüştürdü. Öğrencilerle birlikte şükrettikten sonra tekrar ortalıktan kayboldu¹⁸⁹. Ayrıca Rab'bin gezdiği ve kutsallaştırdığı pek çok başka yerler de vardır. Çünkü Rab'bin gittiği her yer kutsaldır veya kutsanmıştır. Bu nedenle süt ve bal akan bu Vaad Edilmiş Topraklar da yalnızca din görevlileri değil aynı zamanda hem şövalyeler hem de halk bir kurallar bütününde yaşardı. Kudüs'te bunlardan bazıları Hospitallerdir ya da Aziz John Kardeşleri Hospitali'dir. Diğerleri Almanların yaptırdığı Aziz Mary Kardeşleri Hospitali'dir.

3.45. FASIL - AZİZ JOHN HOSPİTALİ

Aziz John Hospitali, Kudüs'te hâlâ Sarazenlerin egemenliği altında bulunan Süryaniler ve Grekler tarafından yapıldı¹⁹⁰. Günahlarımızdan dolayı o zamanki Sarazenler Vaad Edilmiş Toprakların tamamını elinde tutuyordu. Ancak Hristiyan olan

¹⁸⁸ Matta, XXIV/3.

¹⁸⁹ Luka, XXIV/30-31.

¹⁹⁰ X. yüzyılın sonu veya XI. yüzyılın başlarında kuruldu. Aziz John Hastanesi hakkında detaylı bilgi için bkz: Ebru Altan, "Templier ve Hospitaller Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", **Bellekten**, Cilt 66, Sayı 245, Ankara 2002, s. 89.

çoğu Suriyeli ülkelerini terk etmediler ve köle gibi yaşayıp ezilmelerine rağmen Sarazenler arasında yaşamaya devam ettiler. Öte yandan, Laodekiya'dan, Mısır'ın en uzak şehri olan İskenderiye'ye kadar tüm toprakları elinde tutan Mısır Hükümdarı, Kutsal Kabir tarafındaki Kudüs Şehri'nin dördüncü bölümünü yıllık haraç ödemek karşılığında Süryaniler ve Patriklerine yaşamaları için vermişti. Sarazenler ise diğer üç bölümde yaşıyorlardı.

Şimdi, Batı'daki Hristiyanlardan bazıları ticaret yapmak için bazıları da büyük bir tehlikeyi göze alıp kutsal yerleri ziyaret etmek için Vaad Edilmiş Topraklara doğru hac yolculuğuna çıktı. Nitekim Sarazenlerin topraklarından geçerken onlara haraç ödemek zorunda kaldılar. Bunların arasında Lombardlar ve özellikle, Amalfi şehrinin insanları olan Amalfitanlar vardı. Amalfitanlar, yabancı mallar getirip satmanın yanında Mısır Hükümdarı'na haraç ve hediyeler vererek onu dostları haline getirmişti. Amalfi ise asil Salerno şehrine yedi mil uzaklıktaydı. Bu insanlar, Mısır Hükümdarını Kutsal Kabir Kilisesi'nin yakınında Aziz Meryem'in onuruna bir Latin Kilisesi yapmaya ikna ettiler. Nitekim Süryaniler, Kutsal hizmetleri boyunca Grek Kilisesi'nin geleneklerine ve kurallarına uyduklarından dolayı böyle bir kiliseye ihtiyaçları vardı. Kilise yapıldıktan sonra başına bir Latin Başrahip getirilip İlahi Hizmet de Latin ayinine göre yapılmaya başlanıldığı için kilise bugün bile Latin Meryem Ana Kilisesi olarak anılıyor. Zamanla, rahiplerini ağırlamak ve hizmet vermek için Aziz Mary Magdalen adında başka bir manastır kurdular. Burada, dindar kadınlardan oluşan bir kız kardeşlik, Kutsal Topraklara gelen kadın hacılara hizmet eder ve onları ağırlar. Ancak daha sonra çok fazla insanın buraya akın etmesinden dolayı ve söz konusu Latin Başrahip ve rahipleri, tüm fakir ve hasta insanların kullanımını için kendi kiliselerinin yakınına, Hayırsever Aziz John ismiyle bir hastane ve şapel (küçük kilise) inşa ettiler. Tanrı tarafından onaylanan ve her konuda övgüye layık olan bu kutsal Başrahip Kıbrıslıydı ve daha sonra kutsallığından dolayı İskenderiye Patrikliğine atandı. Yaptığı hayır işleri ve dindarlık çalışmaları nedeniyle Eleenion (hayırsever) olarak adlandırıldı.

Başlangıçta, yukarıda bahsedilen Aziz John Hastanesi'nin hiçbir geliri veya mülkü yoktu. Bundan dolayı, Aziz Meryem Manastırı'nın başrahibi, iki manastırın sofralarının artıklarından ve dindarların sadakalarından hasta ve muhtaçlara yardım ederdi. Ancak Dük Godfrey, Mesih'in diğer sadık insanların yardımıyla kurtuluş şehrimiz Kudüs'ü kâfirlerden kurtarmak ve onu tekrar Hristiyanların egemenliğine

almak istedi. Bu nedenle bazı dindar ve onurlu adamlarla birlikte sıradan rahiplerin yeminlerini aldı ve giysilerinin dış tarafına beyaz bir haç koyarak Kutsal Şehri almak için yola koyuldu. Bu arada Agnes adında Romalı asil bir kadın vardı ve bu kadın, kadın manastırındaki Başrahibelik görevini üstlenerek Dük Godfrey’i yardıma çağırdı. Böylece Dük harekete geçerek yoksulların ihtiyaçlarını karşıladı. Sözü edilen bu rahipler ve rahibeler, alçakgönüllükle ve dindarlıkla Tanrı’ya hizmet ettiler, fakirlere ve hastalara özenle hizmet ettiler ve ölümlerini ise Acedama denilen bir tarlaya gömdüler. Bu tarla, Yahudanın Kutsal Tapınağa verdiği otuz gümüş parçasıyla, Yahudiler tarafından yabancıları gömmek için satın alınan çömlek tarlasıydı¹⁹¹.

Yoksul ve hasta insanlar; muhtaç oldukları müddetçe, söz konusu hastaneyi kuran ve uzun süre kendilerine hizmet eden Aziz Meryem Manastırı’nın başrahibine saygı duymanın yanında onlara bağlıydılar. Rahip ve rahibeler; ilk hamileri olan ve onların hastanelerinin Tanrı huzurunda savunucusu olan Hayırsever Aziz John’a büyük bir saygı duydular ve onu efendileri olarak kabul ettiler. Kudüs Patriği’ne sadakatle bağlıydılar, Eski ve Yeni Ahit’in kanunlarına göre mallarının ondalıklarını sorgusuz sualsiz bir şekilde ödüyordular. Onlar, her zaman dua edip, oruç ve gece ibadeti ile nefislerini terbiye ederler, mütevazı yaşarlar fakat efendileri dedikleri fakir hastalara karşı nazik ve merhametliydimler. Hastalara saf buğday ekmeği verirler ve geriye kalanları kepekle birlikte kendileri için saklardı. Onlardan biri herhangi bir suç işlemişse, günah işlemenin cazibesi kendilerini çekmesin diye suç işleyeni hiçbir şekilde cezasız bırakmazlardı. Suçlu oldukları suçun cezasına göre, bazılarının giysilerinin üstündeki haç koparılır ve vasıfsız üye olarak tamamen kilise veya manastırdan atılırdı. Bazıları, zincirlerle birlikte hapse atılırdı. Bazıları da kefareti ödeyene kadar çok az yemek yemeye mahkûm edilirdi. Rahip ve rahibeler, herkes tarafından sevilirdi, çünkü Tanrı onlarla birlikteydi. Bu yüzden, sesleri tüm diyarlarda dolaşır¹⁹² ve kutsallıklarının ünü, dünyanın sonuna kadar yayılacaktır.

Kutsal Topraklar’ın kurtarılmasından sonra Mesih’in her milletten, kabile ve dilden sadık halkı, Prenslerin armağanları ve dindarların sadakalarıyla Rab’bin mezarını ziyaret etmek için Kudüs’e akın etti. Bu nedenle rahip ve rahibeler kısa sürede o kadar

¹⁹¹ Matta, XXVII/7.

¹⁹² Mezmurlar, XIX/4.

zengin oldular ki, Batı'daki her ülkeden gelen insanlarla bol miktarda gelir elde ettiler ve sanki toprağın efendileri gibi hükmettikleri kasaba ve köylere sahip oldular.

3.46. FASIL - TAPINAK ŞÖVALYELERİNİN KURULMASINA VE AMAÇLARINA DAİR

Bundan sonra, dünyanın her yerinden genç, çocuk ve yaşlı insanlar Kutsal yerleri ziyaret etmek için Kudüs'e geliyorlardı. Fakat bunu bilen hırsız ve eşkıyalar, hacılar için geçecekleri yollarda pusu kuruyor ve çoğunun mallarını yağmaladıktan sonra bir kısmını öldürüyorlardı. Şimdi, Tanrı tarafından sevilen bazı dindar şövalyeler, tutkulu yaşamlarından vazgeçerek, hayatlarını Mesih'in yoluna adamaya karar verdiler. Bu nedenle hacıları, hırsız ve eşkıyalardan korumaya yemin ettiler. Ayrıca, Krallar Kralı'nın (Kudüs Kralı) askerleri olarak, yoksulluk, erdemlik ve bağlılık içinde yaşayan insanlar için halka açık yollarda nöbet tuttular. Bu şövalyelerin başında, Tanrı'nın sevdiği saygıdeğer insanlar olan, Hugh de Payens ve Geoffrey de St. Omer vardı¹⁹³. İlk başta sadece dokuz kişi bu kutsal görevi üstlendi. Dindarların verdikleri sadakalarla dokuz yıl hizmet ettiler. Fakat Kral (II. Baldwin), Mesih için her şeyden vazgeçen bu soylu şövalyelere şefkat duyarak Lord Patrik ile birlikte onları, kendi özel imkânlarıyla destekleyerek yardım ve hediyeler yolladı. Henüz kendilerine ait herhangi bir kiliseye veya sabit bir yere sahip olmadıkları için Kral, sarayının bir bölümünde, Rab'bin Tapınağı'na yakın bir yerde kalmalarına izin verdi. Bu nedenle Rab'bin Tapınağı'nın Başrahibi ve Kanonları onlara, sarayın yakınında bir yer hazırladı. Tapınağın yakınında yaşarlarken daha sonra Tapınak Şövalyeleri Kardeşleri olarak adlandırıldılar¹⁹⁴.

¹⁹³ Adrian J. Boas, **Jerusalem in The Time of Crusades**, New York 2001, s. 27.

¹⁹⁴ Müellifimiz Tapınak Şövalyelerinin nasıl ve hangi amaçlarla kurulduğundan bahsediyor. Nitekim Tapınak Şövalyeleri'nin oluşumunda iki tarikatın etkisi vardır; Hospitalier ve Templier. Hospitalier, XI. asırda Kudüs'e gelen hasta ve fakir hacılara bakmak için kurulmuş bir hayır kurumudur. Fakat tam tarihi bilinmemekle birlikte Kudüs'te bu kuruluşun yerine, 1000'den fazla hastanın tedavi edildiği ve de Virty'nin de yukarıda bahsettiği Aziz John'a adanan bir hastane kuruldu. Bu kurumun Üstad dedikleri bir efendisi vardı. Haçlılar tarafından Kudüs alındığında bu Üstad Amalfili Gérard idi. Gérard, bu kurumu geliştirerek, bir tarikat haline getirdi. Fakat 1118 yılında öldü ve yerine Fransız Raymond du Puy geçti. Tarikat yeni Üstad ile bambaşka bir hâl alarak hac yollarını tehlikelere karşı korumaya hazırıldı. Ayrıca Hristiyan dünyasına karşı tehdit oluşturanlarla savaşmaya and içmiş şövalyelerde oluşmaya başladı. Böylece, ilk başta bir hayır kurumu olan bu teşkilat, dinî ve askerî bir tarikata dönüşerek Hospitalier Şövalyeleri oldu. E. Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", s. 87 vd; Willermus, **a.g.e.**, RHC occ., I, s. 822 vd; W.Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 241; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Ergin Ayan (çev.), s. 102 vd. Raymond, Hospitalieri şövalye tarikatına dönüştürdüğünde Kudüs'te Templier adında yeni bir tarikat kuruldu. Wiillermus Tyrensis ve Süryanî Partik Mihail, tarikatın nasıl kurulduğundan ve amaçlarından uzunca bahseder. Fakat müellifimizle paralel bilgiler verirler. Willermus Tyrensis, RHC occ., I, 521; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 524 vd;

Tapınak Şövalyeleri, Kutsal fakirlik içerisinde dokuz yıl geçirdiler. 1128 lütuf yılında, Efendimiz Papa Honorius ve Kudüs Patriği Lord Stephen'ın emriyle ortak bir karar alındı ve onlara, haç olmadan bir kural veya düzen ile beyaz bir bayrak verildi. Bu, Alba Lord Piskoposu başkanlığında, Papa'nın Elçisi, Rheims ve Sens Başpiskoposları, Sistersiyen Tarikatı Başpiskoposları ve diğer birçok kilise piskoposunun huzurunda Champagne'deki Troyes şehrinde Genel bir Konseyde yapıldı¹⁹⁵. Diğer yandan, Efendimiz Papa Eugenius¹⁹⁶ zamanında, masumiyetin simgesi olarak beyaz elbise giyilirdi. Ayrıca elbiselerin dış kısmına da kırmızı haçlar takılırdı. Çünkü onlar kırmızı haçla şehitliği ima ederlerdi. Nitekim kendi kurallarına göre, Kutsal Toprakları savunmak için kendi kanlarını dökmek ve Mesih inancının düşmanlarını yenerek Hristiyan dünyasından uzaklaştırmak onlar için kutsaldı.

Yukarıda bahsettiğimiz kurala göre Tapınak Şövalyeleri, liderlerinin emriyle savaşlara, aceleyle veya düzensiz bir şekilde değil, akıllıca ve dikkatli bir şekilde, ilk saldıranlar ve son çekilenler olarak katılacaklardı. Dahası, arkalarını dönüp kaçmalarına ve emir verilmeden geri çekilmelerine izin verilmeyecekti. Onlar, kendileri için değil, bütün umutları Tanrı'nın gücünde ve bütün güvenleri Mesih'e olan Makkabilerin ikinci ırkı gibi, Hristiyanların cesur ve güçlü askerleri oldukları için Rab uğruna ölmeyi göze aldılar. Nitekim İsa'ya göre de her zaman öyle olmalıydı. Çünkü Rab onlar ile birlikte onlar için savaştı. Tapınak Şövalyeleri, Mesih inancının düşmanlarına karşı o kadar ezici bir güç oldular ki, onlardan biri bin kişiyi, ikisi on bin kişiyi kovalar hale gelmişti¹⁹⁷.

Tapınak Şövalyeleri, savaşmak için orduya katıldıklarında düşmanlarının sayısını değil nerede olduklarını sorarlardı. Savaşta aslandılar ve evlerinde kuzular gibi naziktiler. Tarlada korkusuz askerlerdi, kilisede keşiş veya rahiptiler. Mesih'in düşmanlarına karşı sert ve dehşet vericiydiler. Ancak Hristiyanlara karşı nazik ve merhametliydi. Tapınağın ön tarafında Bauceant dedikleri siyah ve beyaz bir bayrak vardı. Bu bayraklar, arkadaşlarına karşı adil ve nazik olduklarını fakat düşmanlarına

Süryani Patriği Mihail, **a.g.e.**, s. 61 vd. Ernoul Kroniği'nde de aynı şekilde Tapınak Şövalyelerinden bahsedilir. Ernoul Kroniği, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Ahmet Deniz Altunbaş (çev.), İstanbul: Kronik Yayınları, 2019, s. 23-24; Ayrıca Templeirler hakkında detaylı bilgi için bkz: Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Cilt II, Fikret Işıltan (çev.) Ankara: TTK, 1989, s. 130; E. Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", s. 87-93.

¹⁹⁵ A. J. Boas, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁹⁶ 1145-1153.

¹⁹⁷ Yeşu, XXIII/10; Tesniye; XXXII/30; Levililer; XXVI/8.

karşı da kötü ve acımasız olduklarını gösterirdi. Şimdi, dinî gayretin katı disiplin olmadan sürdürülemeyeceğini gören bu bilge ve dindar adamlar, başından beri bu durumu göz önünde bulundurdular. Suçlu olan kardeşlerinin ihmallerinin ve ihlallerini şimdiden göz ardı etmemeye veya cezasız bırakmamaya gayret ederek haleflerine iyi bir yönetim bırakmayı amaçladılar. Ayrıca onlar, suçun kötülüğünü ve günahkârın durumunu dikkatli ve tam bir şekilde ölçtüler. Bundan dolayı bazı suçluların işledikleri günahlardan dolayı kızıl haçlarını aldılar ve hasta bir koyunun, sürüsüne hastalığı bulaştırmasın diye sürüden çıkarıldığı gibi, onları sonsuza dek kardeşlikten çıkarttılar. Diğerlerini, hatalarını anlayana kadar halkın utanç dolu bakışlarıyla yüzlerinin kızarması ve geride kalanların korkması sağlanana kadar kendilerini yerde örtü olmadan yetersiz yemek yemeye mahkûm ettiler. Bazıları da suçlarından dolayı uygun görüldüğü bir süre için veya ömürleri boyunca zincirlenip hapse atılırdı. Diğer birçok yönden kurallarının hükümlerine göre suçlulara asîlmiş gibi davrandılar.

Tapınak Şövalyeleri, tarikatlarının kurulmasını ve geçici ihtiyaçlarının giderilmesinde borçlu oldukları Kudüs Patriği'ne gereken bağlılığı alçakgönüllülük içerisinde gösterdiler. Dinlerine olan bağlılıkları ve tevâzularından dolayı herkes tarafından sevilirdi ve hiçbir insana yük değillerdi. Böylelikle, ihtişamlarının ve kutsallıklarının şöhreti, tatlı bir kokuya sahip tütsü gibi tüm dünyaya yayıldı. Kokuları, Kutsal Kilise'nin içini doldurdu ve hatıraları, dindarların ağzındaki bal kadar tatlıydı. Cesaretleri, savaşları ve Hristiyanlığın düşmanlarına karşı aldıkları görkemli zaferleri, tüm aziz kiliselerinde anlatılacaktır. Dünyanın her yerinden, sadece fakir olan Şövalyeler değil Dükler ve Prenslar de kendilerini dünyaya bağlayan zincirleri kırdılar. Mesih'in yolundan gitmek amacıyla her şeyden vazgeçip din uğruna mücadele etmek için Tapınak Şövalyelerine katıldılar. Bu dünyanın ihtişamından, kibirlerinden ve nefislerinden vazgeçerek onlara çok kötü bir şeymiş gibi baktılar. İlahi Hizmet için Mesih inancının birer hizmetkârı gibi davrandılar ve keşişlerin alçakgönüllüklerini içtenlikle kucakladılar. Bu nedenle çok kısa süre de Tapınak Şövalyelerinin sayısı oldukça artmış ve birçok hizmetkârın yanı sıra Tapınak'ta beyaz önlük giymiş üç yüzden fazla şövalye olmuştu. Denizin her iki tarafından çok sayıda mülk edindiler ve Aziz John Hastanesi tarzında köylere, şehirlere ve kasabalara sahip oldular. Ayrıca Kutsal Topraklarda bulunmayanlar, toprakları savunması için her yıl gelirin belirli bir kısmını Kudüs'te bulunan Büyük Üstadlarına gönderirdi. Aynı şekilde, Aziz John

Hastanesinin öğretmenleri de her yıl belirli bir geliri Kudüs'e yolluyorlardı. Rab, Kilise'nin yükselişi ve konumu hakkında İncil'de "Seni birçok neslin sevinci ve sonsuz bir mükemmellikte yapacağım¹⁹⁸" der. Yine başka bir yerde Kutsal Topraklar için "Burada kurt ve kuzu birlikte beslenecek ve aslan, boğa gibi saman yiyecek; kurt kuzuyla yaşayacak ve kaplan çocukla birlikte yatacak; buzağı, aslan ve koyun birlikte yaşayacak¹⁹⁹" sözleri geçer.

3.47. FASIL - TAPINAK ŞÖVALYELERİNİN DÜZENİNE VE KUTSAL TOPRAKLARA GELEN GERMENLERE DAİR

Bu adamlar, hem barışta hem de savaşta Tapınak Şövalyeleri Düzeni'nin kurallarını aynen takip ederler. Yine de Aziz John Hastanesi gibi hastalara, yabancılara ve diğer yardıma muhtaç olan insanlara kendi hastanelerinde bakarlar. Kudüs'teki Germen Meryem Ana Hastanesi'ne, Lord Patrik'e ve Kilise'nin diğer rahiplerine alçakgönüllülikle bağlı olarak onlara saygı ve fedakârlıkla iyi ve yeterli hizmet yaparlar. Onlar, kanunun ve Tanrı'nın kutsal emrinin gerektirdiği gibi sahip oldukları her şeyin ondalık vergisi öderler ve Kilise rahiplerine karşı herhangi bir saygısızlıkta bulunmazlar. Başlangıçta, ince ve mütevazı bir kaynaktan yola çıkan bu adamlar, tüm saygı ve alçakgönüllükleriyle hizmet ettikleri ve onları hem maddî hem de manevî yönden zenginleştiren Meryem Ana Kilisesi'nin hamisi olduktan sonra, küçük kaynaktan büyük bir nehre dönüştüler.

Kutsal Şehir Kudüs Hristiyanlar tarafından alındığında, hac için Kudüs'e gelen birçok Germen, şehirde yaşayan insanların dilini bilmedikleri için düzgün bir şekilde iletişim kuramadılar. Ancak İlahi bir merhamet, karısıyla birlikte şehirde yaşayan onurlu ve dindar bir Germen'e, masrafları kendisine ait olmak üzere fakir ve hasta Germenlerin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla bir hastane inşa etmesi için ilham verdi. Diğer yandan birçok hacı, kendi dillerini konuşmak için evlerine dönmek zorunda kaldı. Bu nedenle Lord Patrik'in rızası ve iyi niyetiyle bahsi geçen hastanenin yakınına şehrin dilini öğretmek için bir kurum açıldı ve açılan bu kurum da Rab'bin annesi Kutsal Meryem'e ithaf edildi. Ayrıca Germenler için açılan bu hastanede çalışanlar, uzun bir süre yoksulluk içinde olan hasta ve muhtaçlara, hem kendi gelirleriyle hem de dindarlardan toplanılan sadakalarla hizmet etti. Bu arada Germenler başta olmak üzere bazı insanlar,

¹⁹⁸ Yeşaya, LX/15.

¹⁹⁹ Yeşaya, LXV/25.

sözü edilen Germen adamın hayırseverliliğini ve iyi işlerini gördüklerinde, sahip oldukları her şeyden vazgeçip dünyevî alışkanlıklarını bir kenara bıraktılar. Böylece, kendilerini fakirlere hizmet etmek için Tanrı'ya söz konusu hastaneye adayacaklarına dair yemin ettiler.

Zaman geçtikçe, sadece Germenli fakir adamlar değil aynı zamanda dindar şövalyeler ve soylular da yukarıda söz edilen hastaneden yeminlerini alarak kendi istekleri doğrultusunda yoksulluğu seçtiler. Hayatlarını fakir adamlar olarak Tanrı'nın evinde geçirmeyi tercih ettiler. Onlar, sadece hasta ve muhtaçlara hizmet etmenin değil, aynı zamanda hayatlarını Rab için feda etmenin ve Hristiyanlığın düşmanlarına karşı Kutsal Toprakları savunarak hem ruh hem de beden olarak Mesih'in yolunda asker olmanın Tanrı için minnettarlığın bir göstergesi ve kabul edilebilir olacağını düşündüler. Bu nedenle bir tarafında insan ve diğer tarafında aslan yüzüne sahip Kutsal Yazılar'daki yaratıklar gibi²⁰⁰ Tanrı'yı memnun etme, dindarlık ve misafirperverlik işlerinden vazgeçmemek için Tapınak Şövalyeleri'nin kural ve uygulamalarını benimsediler. Dahası, dindarlık ve misafirperverlik hizmetinde o kadar çaba sarf ediyorlardı ki hem insanlar hem de Tanrı tarafından lütf kazanmayı başardılar. Kendilerini belli etmek için beyaz elbiselerinin üzerine siyah haçlar giydiler. Ve bugün bile mütevazı bir yoksulluk ve dinsel coşku içinde hayatlarına devam ederken, Tanrı'ya onların dünya mallarına kanmalarını engellesin diye dua ediyorum. Çünkü dünya malı insanları; gururlu, açgözlü, endişeli, kavgacı ve din düşmanı haline getiriyor. Bir insan, tüm dünyayı ele geçirip kendi ruhunu kaybederse bunun kendisine ne yararı olur?²⁰¹

3.48. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARA GELİP SAVUNUCUSU OLAN MİLLETLERİN ÖZELLİKLERİNE DAİR: FRANSIZ, ALMAN, İTALYAN, BRETON VE İNGİLİZLER

Kutsal Topraklar, pek çok sıradan din adamı, keşişler, Kanonlar, rahibeler, Tanrı'ya adanmış manastırdaki bakireler, iffetli ve kutsal dullar ile birlikte içinde güller, zambaklar ve menekşeler olan çok güzel bir bahçe gibi büyüdü. Tanrı, buradaki çölleri o kadar genişletti ki yılan ve yaratıkların yaşadığı yerlerde yeşil sazlar ve bahçeler yeşermeye başladı. Kutsal Topraklar, farklı ırklardan ve çeşitli dillerden insanlarla

²⁰⁰ Yazar burada Kutsal Yazılar'da geçen ve dört yüzü, dört kanadı olan ve ayakları bir buzağı ayaklarına benzeyen bir yaratığı örnek olarak vermiştir. Detaylı bilgi için; Hezekiel, I/5-8.

²⁰¹ Matta, XVI/26.

dolmuştu. Ve İncil’de Kudüs için geçen “ Bir gün senin için oğulların çok uzaklardan gelecek ve kızların senin yanında kalacak²⁰²” cümlesi gerçekleşmiş oluyordu. Kutsal Topraklardaki askerlerimizin gücü ve çoğunluğu özellikle Fransız ve Almanlardan oluşuyordu. Fransızlar denizde, Almanlar karada güçlüydü. Fransızlar geldikleri yer itibariyle deniz üzerindeki savaşlarda daha uygun daha hızlı ve daha pratik oldukları için çok daha iyi savaşılabildiler ancak asıl görkemleri kadırgalarındaydı. Almanlar, karada daha iyidiler ve at sırtında kılıç ve mızrak kullanımlarıyla savaşlarda da oldukça yetenekliydi onların da ama asıl görkemleri atlarındaydı. İtalyanlar ise daha sağduyulu ve ihtiyatlıydılar; yemek yemede tutumlu ve içki içerken de aşırıya kaçmaz, uzun ve gösterişli konuşmalar yaparlardı; öğütlerinde bilge, kendi devletlerinin çıkarlarını gözetlemek için de hevesli ve gayretliydi; gelecek için tedbirli, başkalarına hizmet etmek istemeyen, her şeyden önce özgürlüklerine düşkünlüydü. Onlar, sadece Kutsal Topraklar için savaşmayı değil ayrıca denizcilik işleri ve hacıları ve malları taşımak için de çok gerekliydi. Yiyecek ve içeceklerden tasarruf ettikleri için Doğu’da diğer Batı uluslarından daha uzun yaşarlar.

Almanlar, Fransızlar, Bretonlar, İngilizler ve Alplerin ötesindeki insanlar, daha az temkinli ve umursamaz, işlerinde daha dikkatsiz, yeme ve içmede müsrif, kelimeleri kullanmakta pek başarılı olamayan ve planlarında daha az ihtiyatlıydılar. Fakat dinlerine daha sadıktılar. Üstelik daha çok sadaka vermenin yanında diğer merhamet işlerinde de daha hayırlıydılar. Savaşta cesurdular ve özellikle Bretonlar²⁰³, Kutsal Topraklar için çok faydalıydılar ve Sarazenler kendilerinden büyük ölçüde korkardı. Yine de ciddiyetsizlikleri ve taşkınlıkları nedeniyle, Pullaniler tarafından “budalalar” olarak adlandırılırlardı. Pullani; yerli Süryanilerle karşılaştırıldığında daha yeni olduklarından ya da soylarının Apulian milletinden gelmesinden dolayı verilen isimdir. Bu nedenle Hristiyanlar tarafından Kutsal Topraklar alındıktan sonra doğanlar, bu isimle çağrılır²⁰⁴. Diğer yandan, Kutsal Topraklara gelen Batı Prenslere, ordularındaki erkeklerle karşılaştırıldığında beraberlerinde çok az kadın getirmiştiler. Bundan dolayı burada

²⁰² Yeşaya, LX/4.

²⁰³ Fransa’daki Breton bölgesinde yaşayan ve kökenleri Keltlere dayanan etnik bir gruptur. de Vitry’nin bahsettiği dönemde Bretonlar bağımsız bir krallıktı şimdi ise Fransa’ya bağlıydılar.

²⁰⁴ Ç.n.: Pullani kelimesinin Arapça’da “Falancanın oğlu” İbn Fulân’dan geldiği düşünülmektedir. Avrupa’dan gelen hacılar yerli doğumlu Pullani tarafından çağırıldıklarında “budalalar” gibi aşağılayıcı kelimeler kullanılırdı. Ayrıca Pullani hakkında detaylı bilgi için bkz: Paul Crawford, “Poulains”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 3, Oxford, 2006, s. 985.

kalan Prensler, Apulia Krallığına daha yakın olmaları nedeniyle oradaki kadınları ülkeye davet ederek onlarla evlendiler. Dahası söz konusu Kutsal Topraklarda, farklı âdetleri olan, İlahi hizmetlerinde ve dinsel törenlerinde birbirinden büyük ölçüde farklı olan, Süryaniler, Grekler, Ermeniler, Yakubîler, Maronitler, Nasturiler ve Gürcüler gibi birçok başka millette vardı. Bu insanlar hem ticaret, hem tarım hem de diğer yararlı sanatlar yapmaları nedeniyle Kutsal Topraklar için çok gereklidirler. Onlar, toprağı ekerler, üzüm bağları ve meyve bahçeleri yetiştirip ticaret yaparlar.

3.49. FASIL - AVRUPA’NIN FARKLI ÜLKELERİNDEKİ İNSANLARIN AHLAKINA VE BAZI DOĞU KESİMLERİNE DAİR

Daha sonra, Tanrı’nın emriyle uzun süren yağışlar biraz azaldığında Kutsal Topraklardaki bahçelerin epeyce meyve verdiğini gören insanlar, hasadın bolluğundan dolayı neşe içindeydiler ve ganimeti paylaşanlar da oldukça sevinçliydimler²⁰⁵. Bununla birlikte bir peygamber insanlara seslendi ve onu işitenlerde “Gelin Rab’bin dağına, Yakup’un Tanrısının evine gidelim” dediler²⁰⁶. Ve Tanrı yeryüzünü ziyaret etti. Kutsal Toprakları kutsayıp onu bereketli kıldı. Dahası, insanlar Kudüs’e, sadece Şeba’dan değil tüm yerlerden altın ve tütü getirerek Rab’be şükranlarını gösterdiler²⁰⁷. Rab’bin mezarı da görkemliydi. O’nun mezarı ile ilgili İncil’de geçen “Rab’bin mezarının olduğu dağ, dağların en yücesi ve tepelerin en yükseğı olacak. Oraya dünyadaki tüm uluslar akın edecek²⁰⁸” kehaneti harfi harfine gerçekleşmiş gibiydi. Tobit’te okuduğumuz gibi bazıları oraya gidecek ve “Kudüs semalarında görkemli bir şekilde parlayacaksınız ve dünyadaki insanlar eninde sonunda buraya gelip Tanrı’ya ibadet edecek” diyecek devamında “Birçok milletten insanlar seni ziyaret etmek için çok uzaklardan gelecek ve sana hediyeler getirip şükranlarını sunacak²⁰⁹”. Daha sonra Rab’bin Yahudiler zamanında yerine getiremediğı, Tesniye Kitabı’nda geçen “Ayaklarının bastığı her yer senin olacak; sınırınız, çölden Lübnan’a, Fırat nehrinden batı denizinin en uç noktasına kadar olacak” ifade de gerçekleşmişti²¹⁰.

²⁰⁵ Yeşaya, IX/3.

²⁰⁶ Yeşaya, II/3.

²⁰⁷ Yeşaya, LX/6.

²⁰⁸ Yeşaya, II/2.

²⁰⁹ Tobit, XIII.

²¹⁰ Tesniye, XI/24.

Şimdi Kutsal Topraklardaki bereketli meyve bahçeleri, toprağın dibine kadar tatlı bir tat soluyorken; eski yılanlar, zehirli ejderhalar, insanlığın düşmanı olan yaratıklar ve uzun süre sağlıklı bir kokuya dayanamayan varlıklar ise soluksuz kaldı. Öte yandan halkımız Kutsal Kilise'nin genişletilmesini istiyordu ve dahası burada İlahi ibadette gitgide yayılmıştı. Bunun neticesinde kâfirler arasında kargaşalar yaşandı ve Hristiyanlar, Tanrı tarafından yüceltildi. Nitekim Paskalya zamanında Lord cennetten, Rab'bin Diriliş Kilisesi'ne yeryüzüne inmeli, insanlar Tanrı'nın büyüklüğünü ve mucizevî işlerini anlamak için yürekte bir araya gelmeli, kâfirler kahrolmalı ve imanlılar Rab'bi sevmeli. İşte tüm bu işaretlerin halkımızın dinine bağlılıklarını arttırmak için yenilenmesi gerekir. Nitekim kötü ruhlu bir insan, gözleri ışıktan kamaştığında ve ölümcül bir yara aldığı anda zehrini gizlice akıtabileceği, Rab'bin üzüm bağını yok edebileceği veya insanlar uyurken üzüm bağına daralar ekebileceği çeşitli entrikalar düşünebilir²¹¹.

3.50. FASIL - KÖTÜ RUHUN İNSANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Kötü ruh insanı terk ettikten sonra dinlenmek isterken²¹² başlangıçta, hâlâ fakir ve pek çok zahmetle yıpranmış olan ilk hacılar arasında gezindi fakat bir şey bulamadı. Nitekim en sonunda boş, temizlenmiş ve süslenmiş bir ev buldu. Bununla birlikte eğlenen, korkusuzca yaşayan ve tahılı, şarabı ve yağı bol olan²¹³ ve dünyevî şeylerin bolluğuyla coşan adamları gördü. Sonra, kendisinden daha da kötü diğer yedi ruhu yani yedi ölümcül günahı da yanına alarak, nankörlüğün yozlaştırdığı bu adamların arasına girdi ve bunun neticesinde adamların son halleri ilkinden daha da kötü oldu²¹⁴. Onların yaraları, akılsızlıkları yüzünden çürümeye ve kokmaya başladı²¹⁵; şişmanladılar ve daha da inatçı oldular²¹⁶; kalın kafalı oldular. Nitekim zenginlikleri ve lüks yaşamları kötülüklerini ortaya çıkardı. Tanrı tarafından karınları doyurulduğunda ve her şeyleri olduğunda zina ettiler ve hayat kadınlarının evlerine doluştular²¹⁷; aşırı derecede

²¹¹ Matta, XII/25.

²¹² Matta, XII/43.

²¹³ Mezmurlar, IX/7.

²¹⁴ Matta, XII/44-45.

²¹⁵ Mezmurlar, XXXVIII/5.

²¹⁶ Tesniye, XXXII/15.

²¹⁷ Yeremya, V/7.

yağmur yağarken bile şehvetlerinin peşinden gittiler; hayvanlar gibi kendi pisliklerinde yattılar; besili atlar gibi komşularının karısına kişnediler²¹⁸.

Şimdi gözlerini toprağa diktiler; gururluydular ve herkesi küçümsüyordular, kötü niyetli ve günahkârdılar, tembel ve açgözlüydüler, hırsız ve hayduttular, katil ve haindiler, anne babalarına karşı itaatsiz ve ahlaksızdılar, aptal ve akılsızdılar, onların ne sevgileri ne iyi niyetleri ne de merhametleri vardı. Rab'bin onlar için sözünü kullanacak olursak “ Onlar, yalan söyleyerek, zina ederek, çalarak ve öldürerek zorbalık ediyorlar ve kan üstüne kan döküyorlar²¹⁹”. Bu yüzden şeytan, ruhunu onların içine sonsuza dek yerleştirip her kötülük ve suçla yaşayabilecekleri yerler hazırladı. Bu yüzden tüm o kötü ruhlu adamların düşünceleri her zaman kötü olmaya başlamıştı ve doğru yoldan çıkmışlardı²²⁰. Çoğunun iyilik yapma ve dindâr biri olma hevesi soğumuştur. Nitekim insanoğlu, yeryüzünde iman bulamamıştı²²¹ çünkü kutsal ve kutsal olmayan şeylerin arasındaki veya değerli ile değersiz şeylerin arasındaki farkı gösteren bir kişi bile yoktu. Bu insanların tümü tepeden tırnağa yaralarla sağlıksız bir vücuda sahip olmanın yanında mahvolmaya ve kargaşaya doğru gidiyorlardı²²². Ayrıca onlardan bazıları da kâhindi²²³.

3.51. FASIL - BU KÖTÜ İNSANLARIN AYLAKLIKLARI VE YANLIŞLARI

Rab'bin Kutsal Tapınağı üzerine; neredeyse tüm dünya kiliselerinin başrahipleri ve din adamları Tapınağa düzenli sadaka, adak ve çeşitli sunularda hürmet ediyorken çobanlar sürülerini gözetmeksizin besili koyunlarını kesiyor, yün yapıyor ve sütlerini içiyorlardı²²⁴. Samiriye dağındaki besili öküzler gibiydiler. Mesih'in hayâsıyla övündüler, tevazusuyla gurur duydular. Çarmıha gerilmiş olanların mirasıyla beslendiler, çoğaldılar ve zenginleştiler. Yine de Rab, Petrus'a “Koyunlarımı besle²²⁵” dedikten sonra biz başka bir yerde O'nun “Koyunlarımı kes” dediğini bulamadık. Bu adamlar asla Mesih'in yolundan gitmediler. Hep kendi çıkarlarını gözeterek, havlayamayan, kör ve dilsiz köpeklerin kör liderleri oldular²²⁶. Bilginin anahtarına sahip

²¹⁸ Yeremya, V/8.

²¹⁹ Hoşea, IV/2.

²²⁰ Yaratılış, VI/12.

²²¹ Luke, XVIII/8.

²²² Yeşaya, I/6.

²²³ Hoşea, IV/9.

²²⁴ Burada bahsedilen çobanlar İsrailoğullarının koyunlarını emanet ettikleri çobanlardır. Hezekiel, XXXIV/2-3.

²²⁵ Yuhanna, XXI/16.

²²⁶ Yeşaya, LVI/10.

oldukları için gururla Rab'bin evine girmek istediler fakat ne kendileri girebildi ne de başka insanların girmesine izin verdiler²²⁷. Bunun dışında onlar, Gehazi'nin cüzzamından arınma olayından oldukça etkilenmişlerdi²²⁸. Nitekim kiliselerinde ve başka yerlerde tekrardan güvercin satılan masalarla birlikte Rab'bin devirdiği tefecilerin masalarını da kurdular²²⁹. Hepsi hediyeleri severdi ve çıkar peşinde koştukları için anahtarları Simon Peter'den alıp Simon Magus'a verdiler²³⁰. Ancak lüks yaşamlarından dolayı fakirleşmeye ve tembel hayvanlarla güçsüzlüşmeye başladılar. Onlar sadece Rab'bin masasından düşen kırıntıları değil orada bulunan tüm somunları kullanarak utanç verici cariyelerden olan çocuklarını büyük bir utançla beslediler.

3.52. FASIL - DİN ADAMLARININ İHMALLERİ

Sıradan ruhban sınıfı, zenginlik zehriyle enfekte olduktan ve çok büyük mallar edindikten sonra işlerini yapmamaya ve dinden uzaklaşmaya başladı²³¹. Bu insanlar, sadece kilisede bulunan insanları değil birbirlerini de kıskanıyor ve küçümsüyorlardı. Nitekim onlar, tüm Hristiyan âleminin kendilerine ağır söylemlerde bulunmalarından dolayı hakaretler sarf etmeye ve insanlardan nefret etmeye başladılar. Dahası bunu çoğu zaman sadece sözlerle değil onlarla savaşarak da yapıyorlardı. Öte yandan Babil kulesini inşa etmeye başladıklarında dillerinin farklılığından dolayı birbirlerinden ayrıldılar²³². Fakat sadece kendi aralarında anlaşmazlık içinde değillerdi aynı zamanda gruplar oluşturarak diğer insanlarla ilişkilerini bozdular. Yine de birçoğu iyi huylu, adil ve Tanrı'dan korkan insanlardı. Böyle bir zamanda bile, samanların içinde buğday ve dikenler arasındaki zambaklar gibi²³³, Tarikatlarının erdemli kurallarını ve kutsal kuGreklerni koruyabilmişlerdi.

Bahsettiğimiz bu iyi insanlar, günahkârların öğütlerine hiçbir zaman kulak asmadılar ve yollarından gitmediler. İnsanları küçümseyenlerin arasında oturmazlardı²³⁴

²²⁷ Zannımca de Vitry burada bilginin anahtarını kullanmasının nedeni "Yasa Uzmanları" olan din bilginlerinin de doğru yoldan çıkmasına yaptığı atıftır. Luka, XI/52; Matta, XXIII/13-14.

²²⁸ Krallar II, V/27.

²²⁹ Yazar bazı yerlerde böyle eksik bilgiler vererek anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Burada kastettiği durum şudur ki, İsa Mesih ilk defa Kutsal Tapınağa girdiğinde her yerde güvercin satan masalar ve para bozan tefecilerin masalarını gördü. Bu nedenle masaları devirdi ve orada bulunan alıcı ile satıcıları Tapınak'tan kovarak "Tapınağı haydutların evine çevirdiniz" dedi. Bkz: Matta, XXI/12-13.

²³⁰ Elçilerin İşleri, VIII/9-24.

²³¹ Mezmurlar, II/3.

²³² Yaratılış, XI/1-9.

²³³ Ezgiler Ezgisi, II/2.

²³⁴ Mezmurlar, I/1.

çünkü onlar insanların hem sevinçlerini hem de üzüntülerini paylaşan insanlardı²³⁵. Fakat kötü insanların, günahları, dinsizliği ve adaletsizliği o kadar çok arttı ki başrahipler tarafından yasaklanan ve özellikle aforoz edilen insanlarla birlikte Kutsal Ayin yapmaktan çoğu kez korkmuyorlardı. Bu nedenle, kilisenin güçlü etkisi bu insanlar üzerinde azalmıştı ve rahiplerin kendilerine verdikleri cezayı hiçbir şekilde önemsemiyorlardı. Başka bir deyişle manevî adaletin keskin kılıcına aldırış etmiyorlardı. Başrahipleri, rahipleri ve zavallı din adamlarını ve Tanrı korkusunu bir kenara attılar; hastaları dindarlıktan değil aç gözlülükten ziyaret ettiler; kendi papazları ve kurallarıyla hastalara Ayinler düzenlediler. Dahası rahiplerin iradesine aykırı olarak ölümlerine bağımsız bir şekilde cenaze töreni yapmalarından dolayı kilise rahiplerinin haklarını yasadışı olarak üstleniyorlardı.

Öte yandan rahiplerin görevi ölümler için yas tutmak ve dua etmektir; rahip olmayanlar için dinsel tören düzenlemek değil. Fakat sadece rahipler değil, rahibeler bile başrahiplerine karşı itaatsizlik ettiler; disiplinin boyunduruğundan kurtulup manastırlarından çıktılar; bunun sonucunda “manastırın kutsal taşları her sokağın başına düştü²³⁶” ama onlar bunu umursamayarak rahip olmayanlarla birlikte dinsiz bir şekilde sıkça hamamlara gittiler. Yukarıda “manastırın kutsal taşlarının her sokağa düşmesinin” ne anlama geldiğini; rahip ve rahibelerin suçlarını, gelecek ve şimdiki nesillere aktarmamak için yazmadım. Nitekim rahip ve rahibeler, ellerini günahkârların kanında yıkadıkları takdirde; iyilik yapmayı, kötülükten nefret etmeyi ve onu hoş görmemeyi öğrenebilirler²³⁷. Böylece Mesih gibi alçakgönüllü olmayı, O’nun tevazusunu, saflığını ve hayırseverliğini kucaklayıp dünyevî şeylerden vazgeçebilir ve sabırla ruhlarını kurtarabilirler²³⁸.

3.53. FASIL - BU KÖTÜ İNSANLARIN ÇIKARDIĞI FİTNELER VE YAPTIKLARI DAVRANIŞLAR

Ancak onlar, rahip olmayan ve dünyevî işlerle ilgilenen insanlar arasında ne kadar güçlü olurlarsa, yollarını o kadar yıkıcı bir şekilde bozuyorlar. Yukarıda sözü edilen din adamlarının Tanrı’ya yakın ve zarafetle dolu olanlarının soyundan gelen bu insanlar; yozlaşmış ve günahkâr bir nesildi. Dahası babalarının güzel ahlakını değil mallarını

²³⁵ Romalılar, XII/15.

²³⁶ Ağıtlar, IV/1.

²³⁷ Mezmurlar, LVIII/9.

²³⁸ Luka, XXI/19.

aldılar; Mesih'in yolu için kâfirlere karşı cesurca savaşan ve kanlarını döken babalarının kazandığı servetleri israf ettiler. Pullani adı verilen erkek çocuklarını lüks, yumuşak ve bir kız gibi yetiştirdiler; çocuklar savaştan çok hamama gitmeye alışmışlardı; günah dolu ve kargaşa içinde yaşamaya bağımlıydılar, kadınlar gibi giyiniyor ve Tapınağın oymalı köşeleri gibi süsleniyorlardı²³⁹. Herkes onların, ne kadar tembel ve ihmalkâr, Mesih'in düşmanlarına karşı ne kadar çekingen olduklarını ve korkakça hareket ettiklerini ve Sarazenler tarafından ne kadar küçümsendiği bilir. Nitekim savaşta babalarının sayısı az olmasına rağmen çok sayıda Sarazen onlarla karşılaşmamak önlerinden kaçardı ve gök gürültüsünde oluşan ses gibi hızlıca uzaklaşırlardı²⁴⁰.

Diğer yandan bu yiğit babaların âciz torunları yanlarında bir Fransız ya da başka Batılı millettten herhangi biri olmadıkça pek çok kadından bile korkuyordu. Dahası Sarazenlerle antlaşmalar yapıyorlardı ve Mesih'in düşmanlarıyla barış içinde yaşadıkları için de mutluydular; birbirleriyle kavga etmekte her zaman hazır dılar ve kendi aralarında çatışarak iç savaş çıkartırlardı. Sıkça din düşmanlarını Hristiyanlara karşı kendilerine yardım etmeye çağırırlar; Hristiyan âleminin zarar görmesi için çabalarlar; Rab'bin yolu için kâfirlere karşı kullanmaları gereken güçlerini ve mallarını zıyan etmekten utanmazlar. Yapraklarla örtülü ve süslü kurnaz konuşmalarla çorak söğüt ağaçları gibi kendilerini gizlemeyi çok iyi öğrenmişlerdi. Dahası onlar, tam olarak kendilerini tanımayan herkesi has konuşma hileleriyle rahat bir şekilde kandırabilirlerdi. Eve kapattıkları Pullani eşlerini çok kıskanırlar; o kadar sıkı ve dikkatli bir şekilde eşlerini gözetim altında tutarlar ki, kardeşlerinden veya en yakın akrabalarından bile kıskanırlar; eşlerinin kiliselere, dini törenlere ve vaazlarla birlikte diğer tüm dini aktivitelere katılmalarını yasaklamalarına rağmen yılda bir kez kiliseye gitmelerine izin verirler. Bunların en zenginleri ve en güçlüleri, Hristiyan olduklarını göstermek ve davranışlarına bir şekilde mazeret uydurmak için eşlerinin yataklarının yanına sunak kurdururlar ve neredeyse açlıktan ölmek üzere olan papaz ve yarı şanslı rahiplere Dini Ayinler yaptırırlar. Eşlerini ne kadar sıkı kitlerse kitlesinler onlar, binlerce entrika ve oyun yaparak dışarı çıkmanın yolunu bulurlar. Suriyeli kadınlar tarafından kendilerine öğretilen kötülükleri, büyücülükte mükemmel olmak için inançlarının ötesinde

²³⁹ Mezmurlar, CXLIV/12.

²⁴⁰ Mezmurlar, CIV/7.

öğrenirler. Onlar, Sarazenlerle yapılan ateşkes bittiğinde ya da bozulduğunda onlarla savaşmak yerine tembellik etmeyi ve cinsel arzularını tatmin etmeyi tercih ederler.

Şimdi çok büyük bir masrafla ve emekle çok uzaklardan, Kutsal Topraklara sahip oldukları her şeyi Rab'be sunmak için gelen hacılara, bu Pullaniler sadece nankörlükle muamele etmiyor aynı zamanda kendilerine çeşitli şekillerde saldırgan bir tutum sergiliyorlardı. Barınma, yeme-içme ve para bozma gibi diğer pek çok ticaret türünde hacıları kandırmaları veya yağmalamaları sayesinde büyük bir servet kazandılar. Daha sonra bu hacıları; küçümseyerek hakaret ediyorlardı. Onlara, budala ve yarım akıllıymış gibi davranmanın yanında aptal diyerek onları kınıyorlardı. Bu davranışlardan çok daha kötüsü bu adamlar gibi olanların kendilerini, karanlığın içinde sonsuza dek saklı tutarak ²⁴¹, kötülük yapmaktan zevk alıp günahkârların arkadaşlıklarından hoşlanarak yaptıkları kötülük ve ahlaksızlıklardır. Gerçekten de tüm günlerini çok güzel bir şekilde geçirirler ama öldükten sonra bir anda kendilerini cehennem derinliklerinde bulacaklar ²⁴². Şimdi biz günahkârların yaptıkları kötülüklerden nefret etmekle birlikte İncil'de peygamber onlar için "Günahkârların yaptıkları şeyleri görünce üzülüyorum çünkü dinî kurallara uymuyorlar²⁴³" ve başka bir yerde "Onlardan tümüyle nefret ediyorum²⁴⁴" der. Ancak onların içlerinde iyi olanları Rab'be övüyoruz. Söylediklerimden ötürü herhangi biri bana kızarsa, kendisinin anlattıklarım gibi kötü birisi olduğu içindir.

3.54. FASIL - PULLANİLER VE KISKANÇLIKLARI

Soylu Cenova, Pisa, Venedik ve İtalya'nın başka kentlerinden gelip Suriye'de yaşamaya başlayan, babaları ve çocukları için ölümsüz bir şöhret ve Mesih'in düşmanlarına karşı görkemli zaferler kazanan adamlara gelince, eğer kıskançlık ve açgözlülüklerinden vazgeçerlerse ve sürekli birbiriyle kavga etmeyip tartışmazlarsa, Sarazenlere sıkıntılı günler yaşatabilirler. Ancak kâfirlere karşı savaşmak yerine sıkça birbirleriyle savaştıkları ve Mesih için savaşmaktan çok ticaret ve mallarla ilgili oldukları için cesur ve savaşçı babalarından korkan Sarazenler, şimdi onlardan korkmuyor aksine böyle oldukları için seviniyorlardı.

²⁴¹ Yahuda, 13.

²⁴² Job, XXXI.

²⁴³ Mezmurlar, CXIX/158.

²⁴⁴ Mezmurlar, CXXXIX/22.

3.55. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARDAKİ GREKLER VE SÜRYANİLERE DAİR

Öte yandan eski zamanlardan beri bu topraklardaki insanlar; çeşitli Prenslar, Romalılar, Grekler, Latinler, Sarazenler ve Hristiyanların altında kölelik statüsünde yaşadılar. Bu adamlar her yerde köledirler ve her zaman vergi verirler, efendileri tarafından hayvancılık ve diğer işlerini halletmeleri için tutulurlar. Onların içinde ok ve yay kullananların dışında kalanlar savaştı olmadıkları için savaş esnasında kaçımaya hazırlardı. Bu insanlar, ya antik çağlardan beri Suriye'nin şehirleri arasında en önemlilerinden biri olan Sûr adlı şehirden dolayı ya da “y” harfini “u” olarak değiştirerek Suriye isminden dolayı Süryaniler olarak bilinirler. Eski yazarlar tarafından Süryaniler olarak adlandırılanlara şimdi “*Suriani*” deniliyor²⁴⁵.

Burada yaşayan Grekler, rüşvet verilerek kolay bir şekilde kazanıldığı için, yalancılar, hırsızlar, çok çabuk fikir değiştirenler, başarıyı sevenler ve hainler gibi çoğunlukla güvenilmezdir ve onlar, kurnaz tilkilerdir. Çünkü küçük bir meblağ karşılığında casus olurlar. Grekler, aralarında büyüdükleri, dillerini diğerlerinden daha çok konuştukları ve büyük ölçüde taklit ettikleri Sarazenlere, Hristiyanların sırlarını anlatırlar. Dinsizler arasına karıştırlar ve işlerini öğrendiler²⁴⁶. Sarazenlerin eşleri gibi eşlerini ve kızlarını görünmeyecek bir şekilde giydirirler. Sakallarını ise Sarazenler, Grekler veya Doğulular gibi tıraş etmezler. Ancak onlara büyük bir özen gösterirler ve gururla bakarlar. Sakalı bir erkeklik işareti, yüzleri için büyük bir şeref ve ihtişam olarak görürler. Tıpkı sakalsız hadımların Latinler tarafından aşağılayıcı ve kadımsı olarak görüldüğü gibi bunlarda sadece sakallarının kesilmesinin değil, onlardan tek bir kılın bile çekilmesinin büyük bir utanca neden olduğuna inanıyorlardı. Bu yüzden, Ammonitlerin Kralı Hanun, Davud'u küçük düşürmek için Davud'un hizmetkârlarının sakallarının yarısını kazıdığına, geri kalanını tıraş etmek yerine sakalları çıkıncaya kadar Eriha'da sakladılar²⁴⁷. Nitekim Edessa Kontu Baldwin Doğu tarzında sakal bıraktı ve ulus olarak Ermeni ama din olarak Yunan olan Gabriel adında soylu bir Dük'ün kızıyla evlendi. O, fakir bir adam olarak kayınpederine büyük bir miktar borç para karşılığında sakalını rehin olarak vermek istedi. Gabriel bunu duyunca hem çok şaşırmış

²⁴⁵ Ç.n.: De Vitry'nin tahmini, her iki kelime de “y” harfi ile yazıldığı için tam olarak İngilizceye çevrilemez. Onun etimolojileri, diğer tüm Ortaçağ yazarları gibi tamamen saçmadır.

²⁴⁶ Mezmurlar, CVI/35.

²⁴⁷ Krallar II, X/4.

hem de üzölmüştü. Kızını ve damadını bu ebedi utançtan kurtarmaya istekli olarak, ona otuz bin Bizans sikkesi verdi ancak bundan sonra sakalını her ne kadar çaresiz olursa olsun ya da başına ne gelirse gelsin asla rehin vermemesini söyledi.

Süryanilerin²⁴⁸ ortak dil olarak Sarazen dilini (Arapça) kullanıyorlar; Sarazen harflerini tapu ve işlerde -Yunanca harflerini kullandıkları Kutsal Yazılar ve diğer dini kitaplar dışında- diğer tüm yazılarda kullanıyorlar. Bu nedenle sadece Sarazenlerin dilini bilen fakat din adamı olmayan insanlar İlahi hizmette onları anlamazlar. Oysaki ortak konuşmada ve Kutsal Yazılarda aynı dili kullanan Grekler, rahiplerini kiliselerinde ve konuşma diliyle aynı olan yazı dillerinde anlayabilirler. Süryaniler, İlahi hizmette ve diğer manevî konularda Greklerin kural ve âdetlerine aynen uyarlar. Piskoposlukları altında yaşadıkları Latin rahiplerine gelince, onlara sözle itaat ederler, ancak bu sadece dış görüşte öyledir ve efendilerinden korktuklarından dolayı onlara itaat ettiklerini söylerler. Kendilerine ait Yunan Piskoposları olduğu için Latinler tarafından aforoz edilmekten ya da diğer herhangi bir ceza almaktan korkmuyordular. Buna ek olarak kendi aralarında Latinlerin aforoz edildiğini söylemeleri nedeniyle Latinler hiçbirine ceza veremiyordu.

318 Piskoposun bulunduğu ve Kilise tarafından kararnameleri Dört İncil kadar eksiksiz olarak alınan dört önemli konsilden biri olan Nikea (İznik) Konsili'nde, diğer birçok hususun yanında Kutsal Ruh'un Baba'dan geldiğine dair karar alındı²⁴⁹. Ayrıca konsilin sonunda alınan kararlara herhangi bir şey eklemek veya çıkarmak isteyenlerin aforoz edileceği duyuruldu. Yine de Kutsal Ruh'un Baba'dan geldiğini söylemelerine rağmen, hiçbir zaman Oğul'dan devam etmediğini de söylemediler. Çünkü Konsilin başlangıcında çoğu şey söylenmemişti. Fakat kutsal adamlar tarafından yukarıda alınan karar, zamanla bu konu hakkında yapılan hataları ortadan kaldırmak için ifade edilmiş ve belirtilmişti. Bu nedenle, Grekler inançlarında "Ben Kutsal Ruh'a, yaşamın Tanrısına ve Bahşedicisine inanıyorum" derken, Latinler daha açık bir şekilde, "Babadan ve

²⁴⁸ Ç. n.: Bu Süryaniler 8 Ekim 451'de başlayıp 1 Kasım'da sona eren Kadıköy Konsili'nde Yunanlılarla aynı fikirde olan yerli Hristiyanların torunlarıydı; bu nedenle Süryani Kilisesine değil Grek Kilisesi'ne bağlıydılar.

²⁴⁹ Hristiyanlık tarihinde ilk olup 325 yılında İmparator I. Konstantinos'un davetiyle kiliseye bağlı tüm piskoposların katılımıyla düzenlenen, önemli dinî konuların tartışılıp karara bağlandığı genel (ekümenik) konsillerin başında gelir. Bkz: Leo Donald Davis, "The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology", Cilt 1, Collegeville Minnesota: the Liturgical Press, 1990, s. 33-76; Mustafa Sinanoğlu, "İznik Konsili", *DİA*, Cilt 23, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, 549-552; Alparslan Yıldız, "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", *UÜİFKD*, Cilt 12, Sayı 2, 2003, s. 257-296.

Oğuldan doğan yaşamın Tanrısına ve Bahşedicisine inanıyorum” der. Aynı şekilde Grekler, “Kutsal Ruh Babadır, ne yaratılmış ne de doğurmuştur, fakat yaratmıştır” dediklerinde, Latinler buna “Kutsal Ruh, Baba ve Oğuldadır” diye ekleme yapar. Ama çelişkili hiçbir şey eklemeler. Bu yüzden yukarıdaki cümlenin anlaşılması gerekir, nitekim söylenen ifade konu hakkında çelişkili, yalan-yanlış bilgi verenlere yöneliktir. Buna ek olarak Aziz Pavlus, Galatyalılara gönderdiği Mektupta şöyle der: “Bir kimse size kabul ettiğiniz ters düşen bir vaaz verirse, ona lanet olsun²⁵⁰”. Şimdi, azizlerin, Pavlus’un vaaz ettiği öğretilerinin yanı sıra birçok şeyi aktardıkları kesindir ancak hiçbiri Pavlus’un vaaz ettiklerine aykırı değildir.

Öte yandan hem Grekler hem de Süryaniler, İznik Konsili’nde Kutsal Adamlar tarafından yeniden düzenlenen “İnancı” üzücü bir şekilde yanlış anlarlar ve Kutsal Ruh’un Oğul’dan devam etmediğini söylerler. Yine de Rab İsa, havarilerinin üzerine nefesini üflemiş ve onlara, “Kutsal Ruh’u alın²⁵¹” demiş, böylece Kutsal Ruh’u üflediğini açık bir şekilde kanıtlamıştır. Dolayısıyla Kutsal Ruh bir sevgi işareti olarak Baba’dan geldiği gibi İsa’dan da gelmiştir. İncil’de ise Rab’bin eteğine dokunup Kutsal Ruh sayesinde iyileşen bir kadın anlatılır. Fakat hadisenin sonunda ise Rab kadının kendisine dokumasıyla “Faziletin (Kutsal Ruh) benden gittiğini anladım” der²⁵². İsa Mesih, Baba (Tanrı)’ya, “Benim olan her şey senindir ve senin olan her şey de benimdir²⁵³” dediğinde, Kutsal Ruh’un Baba’ya ait olduğu gibi, Oğul’un da İsa olduğu açıktır. Havari Aziz Pavlus şöyle der: “Tanrı, Oğlu’nun “Abba ya da Baba” diye seslenen Ruhunu kalplerimize gönderdi²⁵⁴. Aziz John’da Genel Mektubu’nda şöyle der: “ O’nun meshi size her şeyi öğretir.” Ve yine “Aldığınız mesh gerçektir ve kalıcıdır²⁵⁵” der. Neticede, Kutsal Ruh’un ya da meshetmenin ki bunlar aynı şeydir, Baba’ya ait olduğu kadar Oğul’un Ruhuna da ait olduğunu açıkça görüyoruz. Baba, nereye birini gönderirse Oğul’u gönderir. O’nun sözleriyle: “Şayet ayrılırsam, size O’nu göndereceğim²⁵⁶” der. Böylece Kutsal Ruh her iki Kişi için ortaktır ve her ikisinden de gelir. Daniel der ki: “Bir ateş ırmağı çıktı ve O’nun önünden geçti²⁵⁷”. Bu yüzden, Tüm

²⁵⁰ Galatyalılar, I/9.

²⁵¹ Yuhanna, XX/22.

²⁵² Luka, VIII/46.

²⁵³ Yuhanna, XVII/10.

²⁵⁴ Galatyalılar, IV/6.

²⁵⁵ Yuhanna I, II/26.

²⁵⁶ Yuhanna, XVI.

²⁵⁷ Daniel, VII/10.

Latinlerin Kutsal Ruh'un Oğul'dan geldiğini kabul etmesi gibi, Greklerin en bilge olanları resmi olarak kabul etmeseler de, inkâr da etmezler, çünkü kendi inançlarında “Oğuldan gelme” yoktur.

Şimdi, hem Grekler hem de Süryaniler, daha önce de belirtildiği gibi, Latinleri aforoz etmeye bahane aradıkları için Latinlerin ayinlerini yaptıkları sunakları yıkamıyordular. Dahası, Kutsal Ayinlerimize de saygı göstermiyordular. Oysaki Roma Kilisesi ve tüm Batılılar, Rab'bi örnek alarak, mayasız ekmek yaparlar. Yahudilerin geleneklerine göre O, Paskal kuzusunu mayasız ekmekle yedi. Daha sonra yemeğini bu ekmekle yediği için mayasız ekmek kutsaliyet kazandı. Grekler ise bu durumu reddeder ve Kutsal ayinlerini mayalanmış ekmekle yapar. Yine de bize “ayinlerimizi; eski mayayla –kin ve kötülük mayasıyla- yapılmış olan ekmekle değil; mayasız, -samimiyet ve dürüstlüğüün mayasıyla- yapılmış olan ekmekle yapmamız” öğretilir²⁵⁸. Ancak birçok yerde bu bölünmeler, Roma'yı tüm dünyanın metropolü ve başkenti olarak atayan Tanrı'nın emirlerine uymamakla beraber kutsal ve yüce Roma Kilisesi'nin öğretileriyle de çelişir. Ayrıca bu bölünmeler, dünyevî şeylerde olduğu gibi manevî şeylerde de dindarları yönetmeyi zorlaştırır. Bu nedenle, Rab herhangi bir istisna olmadan tüm dünyanın başına kendisini temsil etmesi için Cephas yani Pavlus'u atadı ve ona şöyle dedi: “Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanacak; yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde de çözülmüş olacak²⁵⁹”; ve yine: “Koyunlarımı besle²⁶⁰” dedi. Nitekim O, bunu sadece Latinlere ya da Batılılara söylemedi. Başka bir yerde “Koyunlarım” dediğim zaman sesimi bir sürü ve bir çoban duyacak²⁶¹” diye belirtir. Açıkçası, Rab'in Kilisesi, bir kaya üzerine inşa edildiğinden beri²⁶², Mesih'in inancının başarısız olmaması için Pavlus dua ediyordu²⁶³. Roma Kilisesi'nden uzaklaşanların hepsi boşuna çaba sarf ediyordu. Çünkü herhangi bir temeli olmayan inançlara inanıyordular.

Öte yandan Süryaniler, Greklerle dördüncü evliliğe izin verilmemesi konusunda hemfikirlerdi. Nitekim rahipleri ve diyakozları (yardımcı papaz), bu emirlerle evlendirme yapmasalar bile, nikâhtan önce evli olanların evliliğin gerektirdiği gibi davranmalarını izin verilirdi. Fakat çocukları, vaftizden hemen sonra rahipler tarafından

²⁵⁸ Korintliler I, V/8.

²⁵⁹ Matta, XVI/19.

²⁶⁰ Yuhanna, XXI/17.

²⁶¹ Yuhanna, X/16.

²⁶² Matta, XVI/18.

²⁶³ Luka, XXII/31-32.

işaretlenir; Latinler arasında bunu sadece Piskoposların veya onların üstlerinin yapmasına izin verilirdi; Piskoposlar, Rab'bin Kilisesi'nde "Havarilerin" yerini tutardı. Çünkü Rab, Havarilere Kutsal Ruh'u üfleyerek onları güçlendirdi ve huzur verdi. Ayrıca, Süryaniler için Cumartesi günleri çok kutsal olduğundan dolayı sadece Paskalya günleri dışında başka hiç kimse Cumartesi günü oruç tutmazdı. Pazar günleri yaptıkları gibi Cumartesi günleri de Dinî Ayinler yaparlardı. O gün görkemli bir şekilde Yahudilerin geleneklerine göre et yiyerek ziyafet yaparlardı. Ancak Latinler, Yahudilerin geleneklerini izliyor gibi görünmekten korktukları için bu âdeti reddederlerdi.

3.56. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARDAKİ BAZI MİLLETLERE DAİR: YAKUBÎLERİN YANLIŞ İNANÇLARI VE ÂDETLERİ

Dahası, Kutsal Topraklarda ve Doğu'nun diğer bölgelerinde birçok noktada Grekler ve Latinlerden farklı olan başka "barbar" milletler de vardı. Bunların bazılarını, İskenderiye Patriklerinden birinin öğrencisi olan Yakub adlı bir öğretmenlerinden dolayı Yakubîler deniliyor²⁶⁴. Onlar, Asya'nın büyük bir bölümünde ve tüm Doğu'yu kapsayacak bir şekilde yaşıyorlardı ve uzun zaman önce Konstantinopolis Patriği Dioscorus tarafından Yunan Kilise'nden atıldılar. Bazıları Sarazenlerin arasında yaşıyorken diğerleri kendi ülkelerinde yaşıyordu ve onlar kâfirlerle asla işbirliği yapmazlardı. Mısır, Etiyopya, Nubai ve Hindistan'a kadar uzanan kırk krallığında kendilerine ait olduğunu söylüyorlardı²⁶⁵. Onların tümü, Havari Aziz Matta ve diğer Havarilerin vaazlarıyla din değiştirdiler ve Hristiyanlığı seçtiler. Fakat daha sonra düşmanları aralarına daralar ekti²⁶⁶ (fitne ve kıskançlığı yaydılar) ve bu yüzden uzun süre acınacak bir karanlıkta ve hataların içinde kayboldular. Vaftiz töreninin sünneti etkilemediğini anlamadan, çoğunlukla Sarazenlerin geleneklerine göre çocuklarını sünnet ederlerdi. Bu nedenle Aziz Pavlus, Galatyalılara şöyle der: "Sünnet olursanız, Mesih'in size hiçbir faydası olmaz²⁶⁷" ve tekrar: "Çünkü sünnetli her adam Kutsal

²⁶⁴ Ç. n.: Konstantinopolis'in bir keşişi olan Jacobus Baradeus, M. S. 541'de Piskopos olarak kutsandı. Fakat Jacobite Kilisesi o dönem, de Vitry'nin belirttiği kadar da yaygın değildi.

²⁶⁵ Ç. n.: Bu dönemde Yukarı Nil'de ve Habeşistan'da Hristiyan Krallıkları vardı.

²⁶⁶ Matta, XIII/25.

²⁶⁷ Galatyalılar, V/2.

Yasa'nın tüm kurallarını yerine getirmek zorundadır. Yasa aracılığıyla aklanmaya çalışan sizler Mesih'ten ayrıldınız ve Tanrı'nın lütfundan uzak düştünüz²⁶⁸” der.

Bu Hristiyanların başka önemli bir hatası da günahlarını rahiplere değil, gizlice ve sadece Tanrı'ya itiraf etmeleridir; sanki günahları dumanla Tanrı'ya yükselecekmiş gibi yanlarındaki tütsüyü ateşe vermeleridir. Ayrıca onlar acı bir şekilde hata yaparlar, Kutsal Yazıları anlamazlar ve ruhlarını sahte öğretilere teslim edip yaralarını ruhanî âlemlerinden gizlerler. Nitekim Yakubîlerin asıl görevi, cüzzam olan ve olmayanlar arasında ayırım yapmak, insanların hangi koşullarda günah işlediklerini tartmak ve onlara kefarete uygulamaktır. Bunlara ek olarak ellerine aldıkları zindan anahtarlarıyla kapıları kilitlemek ya da gevşetmek ve suçlarını itiraf edenler içinse özel dualar yapmaktır. Bu nedenle, İncil'de Rab cüzzamlılara şöyle der: “Gidin, kendinizi rahiplere gösterin²⁶⁹” ve ayrıca Vaftizci John'un “günahlarını itiraf eden insanları vaftiz ettiğini” de İncil'de okuduk²⁷⁰. Şimdi, günahlarını anlatanların yüzünün kızarması, endişeli olması, utanması ve açık olması aslında kefaretin en büyük kısmıdır. İnsanlar, kötü davranışlarını insanlara açıklamalarına gerek olmadığını düşünürlerse günah işlemeye daha meyilli hale gelirler: “Günahlarını örten zengin olmayacak fakat itiraf edip onları terk ederlerse affedileceklerdir²⁷¹”.

Yukarıda sözü edilen Yakubîlerin üçüncü önemli hatası çocuklarını vaftiz etmeden önce ısıdan kırmızı olan bir demirle alınlarını dağlayıp işaretlemeleridir. Diğer insanlar ise, çocuklarının her iki yanağını veya her iki kolunu sıcak demir bir haçla işaretlerler ve yanlış bir şekilde günahlarını gerçek bir ateşle çıkardıklarını zannederler. Çünkü Aziz Matta İncili'nde Vaftizci John hakkında Mesih'in “Çünkü O sizi Kutsal Ruh ve ateşle vaftiz edecek²⁷²” dediği yazılıdır. Ancak günahların bağışlanmasının görünür ateşle değil, ruhsal ateşle yapılır; yani bu durumun Kutsal Ruh tarafından gerçekleştirileceğini tüm inananlar bilir. Bu nedenle, Peygamberlerin kitaplarında, Tanrı, sıkça İsrailoğullarını kınamakta ve Yahudi olmayanların yaptığı gibi çocuklarını ateşle dağladıkları için onları korkunç bir şekilde tehdit eder. Çünkü Tanrı, Tesniye'de peygamber Musa'nın ağızından şöyle der: “Bu milletin yaptığı iğrenç şeyleri

²⁶⁸ Galatyalılar, V/3-4.

²⁶⁹ Luka, XIII/14.

²⁷⁰ Matta, III/6.

²⁷¹ Atasözleri, XXVIII/13.

²⁷² Matta, III/11.

yapmayın²⁷³”; “Oğlunu ve kızını ateşe götürenlerin yanında olmamalısınız²⁷⁴”. Nitekim tüm Hristiyanlar bilirler ki ne İsa ne Havariler ne de Kutsal Adamlar bu türden bir geleneği Kilise’de yapmalarına veya herhangi bir damgalamaya²⁷⁵ izin vermezler.

Ben, Sarazenler arasında kollarında sıcak demirlerle dağlanmış haç işaretleriyle yaşayan hem Yakubîleri hem de Süryanileri gördüm. Onlar bunu; kendilerini kâfirlerden ayırmak ve kutsal Haç’a duydukları saygıdan dolayı, bedenlerinde haç figürüne sahip olduklarını söylerler. Grekler ve Süryaniler hakkında gayretli bir soruşturma yaptım ve onlara Yakubîlerin âdetlerini anlattım. Onlar bunu duyunca kendilerinden tiksindiler ve cemaatlerinden çıkardılar. Aslında Greklerin ve Süryanilerin bunu yapmalarının başlıca nedeni Yakubîlerin; Mesih’in tek bir kişi ve tek bir doğası olduğunu ilan etmelerinden dolayıdır. Şimdi bunu kabul edenler, Kadıköy Konsili’nde aforoz edildi ve kınandı²⁷⁶.

Bazıları yanlış bir şekilde Mesih’in tek bir tabiata sahip olduğuna inanıyordu; Mesih’in, İlahi tabiat ile insan tabiatının bir karışımı olması nedeniyle her iki tabiatta var olmadığını iddia ediyorlardı. Fakat O’nun benliğinde İlahi tabiatın da var olduğu onaylıyorlardı. Bu sapkın düşünce Konstantinopolis’te bir Başrahip olan Eutyches tarafından Kilise’ye getirildi. Bazıları da Mesih’teki iki tabiatın bir olduğunu beyan ederler. Bu yanlış düşüncenin yazarları, Theodosius ve Galanus adlı bazı İskenderiye Piskoposlarıdır. Yine de İsa Mesih’in aç olduğunu, susadığını ve insan doğasına göre başka ihtiyaçları hissettiğini ve hatta çarpmıya gerilerek öldüğünü, İlahi doğasına göre de ölüleri dirilttiğini ve başka mucizeler yaptığını kesin olarak biliyoruz. Bu İlahi doğası gereği, “İbrahim’den önce ben vardım” demişti ve tekrar, “Ben ve Babam Biriz²⁷⁷” der. O’nun insan doğasına göre, “Babam benden daha büyük” der.

Şimdi Yakubîlere, dikkatli bir şekilde Mesih’te tek bir tabiat olduğuna inanıp inanmadıklarını sorduğumda bana inanmadıklarını söylediler. Bunu korkudan mı yoksa başka bir nedenden dolayı mı söylediklerini bilmiyorum. Onlara neden tek parmakla haç

²⁷³ Tesniye, XVIII/9.

²⁷⁴ Tesniye, XVIII/10.

²⁷⁵ Ç. n.: Bu tür damgalama geleneği halâ bazı bölgelerde var.

²⁷⁶ Dördüncü Genel Kadıköy Konsili 451 yılında Nice’te yapıldı. Konsilde gerçekleşen mezhep tartışmasında Flavian haklı çıktı ve Dioscorus aforoz edildi. Efes Konsilinde dinî kurallara uymayan Piskoposlar affedildi. Eutychianizm ve Nestorianizm yasaklandı. Konsiller hakkında detaylı bilgi için bkz: Leo D. Davis, **a.g.e.**, s. 134-203.

²⁷⁷ Yuhanna, X/30.

çıkardıklarını sorduğumda ise tek parmağın Tek İlahi Varlığı ve Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesini sembolize ettiğini söylediler. Böylece kendilerini “Birlik” içindeki Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesi adına haç işaretiyle güçlendirdiler. Ancak Grekler ve Süryaniler, Mesih’in tek doğasına sahip olduğuna inandıklarından dolayı kendilerini tek parmakla işaret ettiklerini söylüyorlar. Bazıları Keldani alfabesini²⁷⁸, bazıları da Sarasenik dediğimiz Arap alfabesini kullanıyor. Halk, mensup oldukları milletlere veya şehirlere göre ortak konuşmalarda farklı deyimler kullanır ve din adamlarının Kutsal Yazılar için kullandıkları dili pek anlamazlar.

3.57. FASIL - NESTURÎLERİN İNANÇLARI VE ÂDETLERİNE DAİR

Sadece Kutsal Topraklarda Sarazenlerin arasında değil aynı zamanda Hindistan’ın büyük bir bölümünde kendi başlarına yaşayan başka milletler de var. İnsanlar, Doğu’nun çoğu yerlerine sapkın düşüncelerini yayan ve özellikle de Prester John²⁷⁹ olarak adlandırılan zalim bir Kralın ülkesinde yaşayan ve tuhaf bir dil konuşan bu insanlara Nesturî adlı bir kâfirin dolayı Nesturîler²⁸⁰ der. Bunların hepsi krallarıyla birlikte Nesturîdir. Nitekim onların sayısının, Yakubîler, Grekler veya Latinlerden çok daha fazla olduğu söylenir. Bunun dışında kendi başına yaşayan veya sayıları az olan milletlerden bahsetmeyeceğiz. Fakat Sarazenler arasında, kâfirlerle işbirliği yapan ve onların yönetimine tabî olan birçok Hristiyan var. Bu adamlar tam olarak Muhammed’in dinine geçmeseler de kâfirlerden büyük ölçüde etkilenmişlerdir.

Konstantinopolis’in (Baş) piskoposu olan yukarıda adı geçen Nesturî ve tüm takipçileri Kutsal Meryem Ana’nın, Tanrı’nın Annesi olmadığını söyler. Ancak, Mesih’in bir İlahi ve bir insan olduğunu ve O’nun iki tabiatına göre iki farklı kişi olduğunu ilan ederek, Meryem Ana’nın insan tabiatlı Mesih’in annesi olduğunu kabul ederler. Aslında Tanrı Kelâmının ve bedeninin bir Mesih olduğuna inanmıyorlar. Onlar, Mesih’in iki farklı doğasının birinin Tanrı Oğlu, ötekini de İnsan Oğlu olduğuna inanıyorlar. Bu sapkın inanış Efes Konsili’nde bulunan üç yüz Kilise Babası tarafından kınandı ve lanetlendi²⁸¹. Kutsal Ruh ve beden tek bir kişi olduğu için, Tanrı ve insan da

²⁷⁸ Dil ve karakter Süryaniceydi.

²⁷⁹ Prester John, XII. asırda Avrupa’da; Doğu’da Müslüman ve pagan halkları arasında Hristiyanların yaşadığı bir ülkenin kralı ve patriği olduğu söylenen bir hayal kahramanıdır. Ç. n.: Referans, kızı Cengiz Han ile evlenen Kara Hitayların komutanı Ung Khan’a aittir.

²⁸⁰ Nesturîler, Arabistan, Hindistan ve Çin’de yayılmıştı. Persler, Abbasiler ve Moğollar’ın boyunduruğunda yaşadılar. Hülâgû ve diğer Moğol komutanları Nasturilerden kız almıştır.

²⁸¹ 22 Haziran 431.

Mesih'tir. Çünkü ruhun doğası insan doğasından farklı olsa da, ruha göre bir kişi, insana göre de başka birisi yoktur ve ikisi aynıdır. Örneğin, demirin ve ateşin doğası aynı olmasa da, ikisi birleşerek bir demiri ısıdan kıpkırmızı yapar. Yani bir olurlar. Bahsettiğimiz Nesturilerin sapkın inancına göre “Mesih Tanrı ve insandır” bundan dolayı “Tanrı'nın oğlu öldü ve gömüldü” sözlerini kullanamayız. Çünkü O Tanrı Oğlu olması açısından ne acı çekebilir ne de ölebilir. Yine de peygamber İshak şöyle der: “Bizim için bir çocuk doğdu . . . ve O'nun adı Yüce Tanrı olarak anılacaktır²⁸²”. Dolayısıyla Tanrı, onların sapkın öğretilerine aykırı olarak küçük bir çocuğu. Aynı şekilde Yeremya da Tanrı'nın Oğlu'ndan söz eder, “Daha sonra Tanrı yeryüzünde Kendisini gösterdi ve insanlarla konuştu²⁸³, oysa Tanrı görünmezdir. Ve Aziz Pavlus şöyle der: “Tanrı, bir kadından yapılmış Oğlunu Yasa ile yaratılmış olarak gönderdi²⁸⁴”. Burada, Tanrı'nın Oğlu'nun Meryem'in oğlu olduğu ve dolayısıyla Meryem'in Tanrı'nın Annesi olduğu açıktır. İncil'de başka bir yerde “O'nun doğduğu bildirilecek ve Yüceler Yücesi O'nu sarsılmaz yapacak²⁸⁵” ifadesi geçer. Bu nedenle Meryem Ana'dan doğan Tanrı'ydı. Aynı şekilde, doğan çocuğun gökleri yarattığını ve Baba ile aynı özden olduğunu ve Tanrı ile Oğul'un eşit olduğunu kabul etmeliyiz. Çünkü “Söz insan oldu ve aramızda yaşadı²⁸⁶”. Şimdi, O'nun Kendisi hakkında şöyle dediğini görünce, “Sizinle konuşan ben baştan beri vardım²⁸⁷”, aklı başında hiçbir insan bu aynı kişinin, her şeyin Başlangıcı ve Yaratıcısının insanlarla konuştuğundan şüphe edemez; bu yüzden, İlahi ve insan kişilerinin bir ve aynı olduğu şüphe gölgesinin ötesinde açıktır, ancak sefil Nasturiler bunu reddederler. Kutsal Yazılar için Keldani alfabesini kullanıyorlar²⁸⁸ ve Grekler gibi Dini Ayinlerinde mayalı ekmekler yapıyorlar.

3.58. FASIL - MARONİTLERİN İNANÇLARI VE ÂDETLERİ

Lübnan dağlarında, Biblium'dan²⁸⁹ çokta uzak olmayan Fenike şehrinde yaşayan çok sayıda insan var. Onlar, yay ve ok kullanımında iyi olmakla birlikte savaşta oldukça hızlı ve yeteneklidirler. Mesih'in tek bir iradeye ve tek bir tabiata sahip olduğunu

²⁸² Yeşaya, IX/6.

²⁸³ Baruch, III/37.

²⁸⁴ Galatyalılar, IV/4.

²⁸⁵ Mezmurlar, LXXXVII/5.

²⁸⁶ Yuhanna, I/14.

²⁸⁷ Yuhanna, VIII/25.

²⁸⁸ Dil ve alfabe Süryanicedir. Günümüz Nasturileri, içinde pek çok Farsça, Arapça ve Kürtçe kelimeler bulunan bir Süryanice Lehçesi konuşuyorlar.

²⁸⁹ Beyrut'un yaklaşık 26 mil kuzeyinde yer alır.

öğreten kâfir bir Maro²⁹⁰ öğretmenlerinden dolayı, Maronitler olarak adlandırılır²⁹¹. Aslında onları bu hataya sürükleyen, yüz elli Kilise Baba'sının bir araya geldiği altıncı Genel Konstantinopolis Konseyi'nde²⁹² takipçileriyle birlikte kâfir olarak kınanan Macarius adlı bir Antakya Piskoposu'ydu. Nitekim bir insanda olduğu gibi Mesih'te de yemeyi, içmeyi arzulayan acı çeken bir insan iradesi ile birlikte Baba'nın iradesiyle de bir olan İlahi irade vardı. Mesih İncil'de “Benim istediğim gibi değil, senin istediğin gibi²⁹³” dediğinde bu iki iradeyi açıkça gösterdi. Yeme-içmenin Mesih'in insan doğasının bir gereksinimi olduğunu ve ebedi Tanrı ile hiçbir ilgisinin olmadığını kim bilmez? Oysa ölüleri diriltmek ve ölümden sonra hayata devam etmek insana değil yalnızca İlahi güce aittir. Bununla anlayabiliriz ki O'nun insan doğasının işleyişinin Tanrı doğasından farklı olduğu açıktır. Aynı şekilde, Havari Aziz Pavlus Mesih hakkında Romalılara yazdığı Mektubu'nda “İstediğim iyi şeyi yapmıyorum, istemediğim kötü şeyi yapıyorum²⁹⁴” diyerek bize Mesih'in iradesinin nasıl iki yönlü olduğunu açık bir şekilde öğretir. İşte burada aklın iradesi ile şehvet iradesi arasında ne kadar büyük bir mücadele olduğunu görün. Yine, “Bende irade var ama iyi olanı nasıl yapacağımı bilmiyorum²⁹⁵”, akıl iradesine göre hareket eden “Ruh isteklidir” ama şehvetli iradeye göre hareket eden “Beden zayıftır²⁹⁶” der. Buna göre, biri Pavlus'u Romalılardan saklamak için bir yere götürdü ancak Pavlus, aklî iradesine göre hareket edip kendi isteğiyle Roma'ya dönerek çarmıha gerilmeyi seçti. Nitekim kendisi bu iki iradeyi bir insanın içinde birbiriyle savaşan iki yasa olarak açıklar ve şöyle der: “Bedenimde, aklımın yasasına karşı savaşan ve beni günah yapmama zorlayan başka bir yasa var olduğunu görüyorum²⁹⁷”.

Şimdi, şeytanın oyunları ile kör olan yukarıda bahsedilen Maro'nun, Maronit denilen birçok takipçisi vardı. Onlar, yaklaşık beş yüzyıl boyunca Kutsal Kilise'ye alınmadılar ve ayinlerini ayrı bir şekilde yaptılar. Ancak daha sonra inançlarının yanlış olduğunu anladılar ve saygıdeğer Antakya Patriği Amalric'in huzurunda Katolik

²⁹⁰ Maro'nun yaklaşık 400'lerde yaşadığı söylenir.

²⁹¹ Maronitlerin, yoğun bir şekilde Suriye ve Lübnan'da yaşadıkları ve V-VI. asırda Aziz Maro'nun önderliğinde Hristiyanlığın Katolik öğretisini kabul ettikleri bilinir.

²⁹² Konsey 680-81 yılında toplandı.

²⁹³ Matta, XXVI/29.

²⁹⁴ Romalılar, VII/15-19.

²⁹⁵ Romalılar, VII/18.

²⁹⁶ Matta, XXVI/41.

²⁹⁷ Romalılar, VII/23.

inancını ve Roma Kilisesi'nin gelenekleri kabul ettiler (1182)²⁹⁸. Diğer yandan Latinler dışında tüm Doğu Piskoposları papalığa ait yüzük ve tac takmamalarının yanında çan da kullanmazlar ancak bir tahtayı değnekle veya çekiçle döverek insanları kiliseye çağırırlar. Bu Marunîler de Roma'ya itaatlerinin bir göstergesi olarak Latinlerin gelenek ve göreneklerini takip ediyorlardı. Bu yüzden patrikleri, saygıdeğer Papa III. Innocent'in döneminde büyük bir özveriyle düzenlenen Lateran'daki Genel Konsey'de hazır bulundular (1216). Yazılarında Keldani alfabesini ve ortak konuşmalarda Sarazen dilini kullanıyorlardı

3.59. FASIL - ERMENİLERİN İNANÇLARI VE ÂDETLERİ

Antakya yakınlarındaki Ermenistan eyaletinde²⁹⁹, Hristiyanlar ve Sarazenler arasında kendi başlarına yaşayan Ermeni halkı, her Hristiyan milletinden ayrı ve farklıdır, kendine has ayinleri ve tuhaf gelenekleri vardır. Ermenilerin Katolikos dedikleri bir Başrahipleri vardı ve en zaliminden en büyük adamına kadar herkes Katolikos'a bir Papa gibi davranır ve hürmetle itaat ederdi. Onlarla Grekler arasında amansız kavgalar ve anlaşmazlıklar olmakla birlikte her iki tarafta birbirlerinin geleneklerinden nefret ediyordu. Kendilerine ait bir dilleri ve alfabeleri vardır. Ama Kutsal Kitaplarını kaba bir dilde okudukları için Greklerda da dediğimiz gibi, rahipleri ve din adamları sadece bu kitapları anlayabilir. Öte yandan Rab'bin Doğuşunu bedene göre değil ruha göre kutlarlar ve Rab'bin Doğuşu günlerinde oruç tutarlar. Oruç bittiğinde, Vaftizci Aziz John Bayramı ile Rab'bin Görünüşü Bayramı'nı³⁰⁰ da kutlarlar. Fakat Rab'bin yeniden canlandığı ya da yeniden doğduğu söylenemez. Çünkü O'nun gerçek bir günahı yoktu ve vaftiz suyuyla temizlenmedi; "O günah işlemedi, ağzından hileli bir söz bile çıkmadı"³⁰¹.

Ermeniler, Rab'bin Dirilişinden önce "Lent"³⁰² yaparlar. Öyle ki sadece et, peynir, yumurta ve süttten kaçınmakla kalmıyor, balık yemiyor, yağ kullanmıyor ve şarap da içmiyorlar. Yine de tuttıkları bu oruç gerçek bir oruç sayılamaz, çünkü gün içinde istedikleri sıklıkta meyve ve sebze yiyorlar. Onlar, Grek ve Süryanilerden farklı olarak

²⁹⁸ Ancak, Maronitlerin tam olarak Roma Kilisesine bağlanmaları 1600 yılında olmuştur.

²⁹⁹ Ermenistan eyaleti, Kilikya'da kurulan "Küçük Ermenistan" idi ve Jacques de Vitry eyaletten bahsettiği sırada başkent, Katolikos'un bulunduğu Sis'teydi.

³⁰⁰ Apparitio Domini yada Anno Domini Gününü 6 Ocak'ta kutlarlar.

³⁰¹ Petrus I, II/22.

³⁰² Hristiyanlıkta Paskalya'dan önceki kırk güne verilen isimdir. Ayrıca Büyük Perhiz olarakta adlandırılır. Hristiyanlar bu kırk gün boyunca oruç tutarlar.

bazen Cumartesi günleri de et tüketirler. Mesih'in Kanı Kutsal Ayini'nde³⁰³ şaraba su karıştırmamalarından burada ayinlerde büyük ölçüde hatalı oldukları gösterilebilir³⁰⁴. Çünkü Rabbimiz İsa Mesih, Son Akşam Yemeği'nde suyu, sadece Yahudiler için değil, hiçbir zaman su karıştırılmadan şarap içmeyen tüm Doğuluların geleneklerine göre şarabına katıp karıştırdı. Böylece, Kutsallığını su ile karıştırılmış şaraptan yaptı. Aslında Ermenilerin yaşadığı bölgede kimse hastalanmadan sade şarap içmezdi. Cehaletten ya da kolaylıktan seleflerimden herhangi biri Rab'bin bize öğrettiği kuralları gözetip tutmadıysa ancak Rab'bin hoşgörüsüyle affedilebilir aksi takdirde bağışlanmazlar.

Şimdi biz, Rab'bin şarabını su karışımıyla sunmamız için uyarıldık ve görevlendirildik. Neticede Rab'bin Son Akşam Yemeği'nde şarabı suyla karıştırdığı açıktır. Fakat Ermeniler ne Rab'bi taklit ederler ne de İlahi gizemi idrak ederler. Çünkü su, ölümlü olan insanları simgeler. Dolayısıyla, Kurtuluşumuzun bir göstergesi olarak insanların Mesih'e katıldığını belirtmek için şarabın içine su katılır ve karıştırılır. Eğer su kendi başına olsaydı insanlar da Mesih olmadan yalnız olurdu ve yukarıda bahsedilen su-şarap karışımının bir anlamı olmazdı, oysa yapılan herhangi kutsal bir ayinin işaret ettiği bir şey olmalı. Bundan dolayı, Rab'bin kadehinde ne şarap ne de su tek başına sunulmalıdır. Çünkü Rab, çarmıha gerilip öldükten sonra mızrakla kalbi delindiğinde şarap (kan) ve su aktı³⁰⁵. Şimdi Ermenilerin Kralı topraklarını Kutsal Roma İmparatoru Henry'den aldığıında Mainz Başpiskoposu tarafından taçlandırıldı³⁰⁶. Onlar, her ne kadar Papa ve Kutsal Roma Kilisesi'ne itaat edeceklerini vaat etseler de, eski ve yerleşik âdetlerini değiştirmeyeceklerdi.

3.60. FASIL - GÜRCÜLERE DAİR

Doğu'da, oldukça savaştı, yiğit ve vücut olarak güçlü başka bir Hristiyan halkı da vardır. Sarazenler onlardan oldukça korkar. Bununla birlikte yaptıkları saldırılarla sınırları içinde yaşadıkları, Perslere, Medlere, Asurlara ve kâfir milletlere büyük zarar vermişlerdir. Bu insanlara Gürcü deniliyor³⁰⁷ ve Aziz George'a saygı duyup ona

³⁰³ Hristiyanlıkta yapılan bu Kutsal Ayin; İsa'nın bedeninin ve kanının temel "özünün", ekmeğin ve şarabın özünün yanında mevcut olduğunu savunan teolojik bir doktrindir.

³⁰⁴ Ç. n.: Ermeniler, kutsal şarap ile su karışımını yasaklayan ilk Hristiyanlardı. Ancak 651'de Konstantinopolis Konsili'nde tüm Hristiyanların aldığı ortak bir kararnâme ile kınandılar.

³⁰⁵ Yuhanna, XIX/34.

³⁰⁶ II. Büyük Leo (1185-1219) 1198'de Tarsus'ta Başpiskopos tarafından taçlandırıldı.

³⁰⁷ Ç. n.: Gürcüler, Moğolların ve daha sonra Timur'un işgaliyle büyük ölçüde zayıfladılar. Gürcistan, 1801'den beri Rusların bir parçası oluşturdular.

tapıyorlar ve onu diğer tüm azizlerin üstünde görüyorlar. Kutsal Kitapları Yunanca okurlar ve Kitapların içindeki öğretileri Greklerin geleneklerine göre uygularlar. Din adamları özellikle başlarının tepesini tıraş ederken halk ise yan tarafları tıraş eder. Saçlarını ve sakallarını yaklaşık bir arşın kadar uzatıp şapkalar giyerler. Rab'bin mezarına hacca geldiklerinde, hiç kimseye haraç ödemedi sancaklarıyla Kutsal Şehre doğru yürürler. Çünkü Sarazenler hiçbir şekilde onları taciz etmeye cesaret edemez, eğer böyle bir işe kalkışılırsa Gürcüler, kendi ülkelerine döndüklerinde komşuları olan diğer Sarazenlerden intikam alır. Amazonların şövalye kadınları gibi kendi soylu kadınları da savaşmada oldukça yetenekliydi. Gürcüler, Şam Prensi Corradinus'a, Latinler Dimyat'ı kuşatırken kendi başına Kudüs'ün duvarlarını yıkmayı düşündüğü için oldukça öfkeliydiler ve böyle bir işe kalkışmaması için onu tehdit ettiler.

3.61. FASIL - MOZARABİLERE DAİR

Batı'nın Sarazenleri arasında Afrika ve İspanya'da yaşayan Hristiyanlara Mozarabi³⁰⁸ denilirdi. Latin alfabesini kullanıp Kutsal Kitapları da Latince okurlar ve diğer tüm Latinler gibi, Kutsal Roma Kilisesi'ne alçakgönüllükle ve sadakatle bağlılar, öğretilerinden veya ayinlerinden hiçbir şekilde sapmazlar. Eucharist (Efkaristiya)'i³⁰⁹ Latinler gibi mayasız ekmekle kutlarlar. Nitekim onlardan bazıları Efkaristiya ayininde yapılan hizmeti yedi bölüme ve diğerleri dokuz bölüme ayırırken, Roma Kilisesi üç bölüme ayırır. Ancak bu bölünmenin Kutsal Varlık'ın özüyle hiçbir ilgisi yoktur.

3.62. FASIL - ESSENELER, SADUKİLER, SAMİRİYELİLER VE DÜNYANIN ÇEŞİTLİ YERLERİNE DAĞILAN YAHUDİLER

Doğu'da, Tanrı'dan nefret eden ve insanları küçük gören, Yahudilerin soyundan gelen ve Esseneler olarak adlandırılan başka bir millet var. Bazıları bir erkeğe asla sadık olmadığına inandıkları kadınların ahlaksızlıklarından korktukları için evlenmezler. Diğerleri ise zevk için değil sadece çocuk sahibi olmak için evlenir ve eşleri hamileyken onlarla asla sohbet etmezler. Bu insanlar ölümden sonra ruhun ne ceza ne de mükâfat aldığını söyler. Onlar, mezheplere karşı çıktıklarında karşılarında kim çıkarsa çıksın ya açıkça öldürürler ya da suikast düzenlerler. Esseneler'in daha önce bahsi geçen

³⁰⁸ Mogharabi de denilirdi. Bu terim şimdi Batı kökenli Müslümanlar ve Yahudiler için kullanılır.

³⁰⁹ İsa'nın son akşam yemeği üzerine düzenlenen ayindir. İsa'nın etini ve kanını temsil eden ekmek ve şarap ile yapılır.

Suikastçıların başı oldukları söylenir³¹⁰. Onlar, İbranice ve Keldani harflerinin yanında Yahudi alfabesinin bir kısmını da kullanırlar. Bir diğer millet ise ölümden sonra hayatın olmadığına inanan Sadukîlerdir. Musa'ya inen kitabı okurlar ama anlamazlar. Bu nedenle Tanrı, İncil'de: "Siz Kutsal Kitapları ve Tanrı'nın gücünü bilmiyorsunuz"³¹¹ diyerek onları azarlar.

Bir başka millet Yahudiler gibi İbrani alfabesini kullanan Samiriyelilerdir. Bunlar sadece Tevrat'a inanırlar ancak peygamberleri ve diğer Yahudi Kutsal Kitaplarını kabul etmezler. Asur Kralı Şalmanezzer İsrail'in on kabilesini esir aldığında, söz konusu Samiriyelileri boş kalan Yahudilerin topraklarını sürmeleri için Samiriye'ye gönderdi. Havarilerin vaazıyla Tanrı'nın Öğütlerini dinlemelerine rağmen bazı Samiriyeliler bunları önemsemedi ve hata yapmaya devam etti. Bu yüzden Rab, topraklarının verimsizleşmesinin yanında kadınlarının bundan sonra çocuk doğurmaması için onları lanetledi. Sonsuz bir kor ateşine mahkûm edilen bu topraklar da kuraklık ve kısırlık o kadar hızlı yayıldı ki şuanda Samiriyelilerin tüm dünyadaki nüfusunun üç yüzden fazla olmadığı söyleniyor. Diğerleri gerçek anlamda Musa'nın ve peygamberlerin kitaplarını ve Eski Ahit'i okurlar. Bunlar, Aziz Pavlus'un, "Mektup ölümcüldür fakat Ruh hayat verir"³¹² dediği kişilerdir ve Rab İncil'de şöyle der: "Yaşam veren Ruh'tur, beden bir yarar sağlamaz"³¹³. Bu nedenle, Kutsal Kitapların Yahudiler hiçbir faydasının olmadığı açıktır. Aslında Davud peygamberin de dediği gibi : "Geniş sofraları kendilerine güçlük ve felâket getirecek, servetleri ise düşmelerine neden olacak"³¹⁴. Fakat Makedonya Kralı İskender, Samiriyelilerin büyük bir kısmını Doğu'da Hazar Dağları'nın alt tarafına sürdüğünü³¹⁵ oradan da Hristiyan olmayan insanlar tarafından çıkartıldıklarını ve Kutsal Topraklara gönderildikleri söylenir. İskender, bu Hazar Dağları ve Denizi arasında deniz kumları gibi sayısız olan Yecüc ve Mecüc'ü³¹⁶ yok etti, çünkü onların iğrenç insan eti yeme alışkanlıklarından ve pis hayvanların etlerini yemelerinden nefret ediyordu.

³¹⁰ Suikastçılar Yahudi değil, Muhammedî mezheplerinden Bâtıniler (Nizârî İsmailileri) idi. Bunların İran kolu Hülâgû Han, Mısır-Lübnan kolu ise Memluklar tarafından yok edildi.

³¹¹ Matta, XXII/29.

³¹² Koranitliler II, III/6.

³¹³ Yuhanna, VI/63.

³¹⁴ Mezmurlar, LXIX, 69.

³¹⁵ Ç. n.: Referans, Kafkasya'daki Sadukiler olan Karaite Yahudilerine aittir.

³¹⁶ Hezekiel, XXXVIII/2; XXXIX/1-6.

Öte yandan Havarisi tarafından ihanete uğrayan Mesih, vali Pilatus'un eline geçince halka "Mesih denen İsa'ya ne yapayım"³¹⁷ diye sorduğu zaman orada bulunan Yahudiler de hep bir ağızdan "O'nun kanının sorumluluğu bizim ve çocuklarımızın üzerinde olsun"³¹⁸ söyleyerek "Çarmıha gerilsin"³¹⁹ dediler. İşte bu Yahudilerin çocukları, şimdi dünyanın her tarafına köle ve haraç ödeyenler olarak dağılmış ve güçleri, Yeşaya peygamberin Asurlular için kullandığı sözü gibi, "küle dönüştü"³²⁰. Tanrı onları sonsuza kadar utandırmıştır³²¹. Birlikte yaşadıkları Sarazenler, Hristiyanlardan daha çok onlardan nefret ediyor ve küçümsüyorlardı. Çünkü Hristiyan prensler açgözlü oldukları için bu Yahudileri çıkarları doğrultusunda hoş görür, Hristiyan erkekleri onların esaret altında tutulmalarına göz yumar. Sarazenlerin arasında en kötü şartlarda çalışırlar ve Hristiyan tüccar ve halkının yağmalanmasına neden olurlar. Kâfirlerin serfleri ve köleleridir. Fakat hayatın en alt tabakasındaki insanlar arasında yaşamaktan acı çekerler. Yine de Sarazenler tarafından Hristiyanlar kadar öldürülmüyorlar. Çünkü Tanrı bu Yahudileri uzun bir süre ormanda kışın yakılacak bir odun gibi tutar ve onlar kötü bir bağdaymış gibi acı çekip kıvranırlar. Ancak sonunda İsrail kalıntıları ortadan kalktığı zaman yabani üzümlerden değerli meyveler ve gerçek üzümler olarak çıkabilirler.

Davut peygamber onlar hakkında şöyle der: "Tanrı, düşmanlarıma karşı arzumu görmeme izin verecek". Başka bir yerde Tanrı: "Onları öldürmeyin, insanlar onları unutmasın, sadece onları güçsüzleştirip itibarsızlaştırm ve dağıtın"³²². Çünkü onlar bize Mesih'in ölümünü hatırlatıyor. Daniel'in de dediği gibi: "Mesih öldürülecek ve onu destekleyen kimse olmayacak"³²³. Bu insanların kalbi o kadar kördür ki, karanlıkta olduğu gibi gündüz vakti de göremezler ve hata yaparlar. Kulakları köreltilmiş ve gözleri kapatılmıştı. Böylece bu aptal ve kibirli insanlar, Mesih'in ölümüyle Tanrı'yı kendilerine karşı öfkeliendirdiklerini anlamıyor ve bilmiyorlardı. Mesih'in ölümünden önce bile, putlara taparak ve günah işleyerek Tanrı'yı çeşitli şekillerde gücendirmişlerdi. Öyle ki Hâkimler Kitabı'nda okuduğumuz gibi Mesih, onları düşmanlarına teslim

³¹⁷ Matta, XXVII/22.

³¹⁸ Matta, XXVII/25.

³¹⁹ Matta, XXVII/22.

³²⁰ Yeşaya, X.

³²¹ Mezmurlar, LXXVIII/67.

³²² Mezmurlar, LIX/11.

³²³ Daniel, IX/26.

etti³²⁴; ve düşmanlarına bazen on bazen, yirmi ve bazen de kırk yıl hizmet etmeleri için. Onlar, Babil de uzun süre esir kaldıktan sonra Rab tarafından serbest bırakıldı³²⁵. Fakat Rab'bin ölümünden beri putlara taptıklarını ve bin yıldan fazla bir süredir tutsak olduklarını herhangi bir yerde okumasak da, henüz Rab'bin affını kazanamadıklarını söyleyebiliriz. Nitekim Mesih Tanrı'ya dua ederken, “Tanrım, bana merhamet et. Beni ayağa kaldır ki bunların hakkında geleyim” böylece Tanrı O'nun duasını duydu. Musa peygamber de yıllar önce onlara, Tanrı'nın şahsında “İntikam benimdir ve ben geri döneceğim³²⁶” dediği gibi ve Tesniye'de “Ve bir süre sonra sizin başınıza felaketler gelecek, çünkü ellerinizle Tanrı'yı kızdırmak için kötülük yapacaksınız³²⁷” ifadesi geçer. Bu Yahudilerin son esareti Daniel peygamber tarafından şu sözlerle önceden bildirilmişti: “Ve gelecek olan kralın halkı; Kudüs'ü ve kutsal yeri yerle bir edecek ve savaş sonsuza dek sürecek. Ayrıca yıkımlar da olacak³²⁸” ve tekrar “Gelecek olan kral Yahudilerin büyük bir kısmıyla ile bir haftalık anlaşma yapacak. Fakat haftanın yarısı geçince, kurbanı da sunuyu da kaldıracak. Kutsal Tapınak sessizliğe bürünecek ve yıkım bitene kadar devam edecek³²⁹”.

3.63. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARDAKİ İNSANLARIN YOZLAŞMAYA BAŞLAMASI VE BAZI İYİ ADAMLARIN SEYAHATI

Öte yandan Kutsal Toprakların kurtuluşunu ve yeniden düzenlenmesini sağlayan insanlar, bu toprakların gelecekte olacak olan değişimlerini kapsamlı bir şekilde bilmelerine rağmen bu duruma olumlu ve olumsuz yönleriyle dar bir şekilde baktılar. Gerçek eşlerini terk edip başka kadınlarla birlikte olan erkekler ya da kocalarını terk eden kadınlar, hayat kadını olan rahibeler, din değiştiren keşişler, kumarbazlar, sarhoşlar, korsanlar, eşkiyalar, zina yapanlar, katiller, yalancı şahitler, hırsızlar, günahkârlar, kâfirler, suçlu ve baş belası insanlardan ziyade hiçbir ırk ve belanın kendilerine zarar verecek bir güce sahip olduğuna inanmıyorlardı. Batı'daki bu saydıklarına benzeyen kötü insanlar, Akdeniz'i geçip Kutsal Topraklara geldiler. Fakat bu topraklarda sayısız suç ve utanç dolu günahlar işlediler. Çünkü ne Tanrı'dan korkuyorlar ne de insana saygı duyuyorlardı ve utanmadan iğrençlikler yapmaya devam

³²⁴ Hâkimler, IV/2.

³²⁵ Yeremya, XXV/12.

³²⁶ Tesniye, XXXII/35; Romalılar, XII/19; İbraniler, X/30.

³²⁷ Tesniye, XXXI/29.

³²⁸ Daniel, IX/26.

³²⁹ Daniel, IX/27.

ediyorlardı. Bu insanlar alıştikları kötülüklerini, tanıdıklarından ve akrabalarından uzaklaştıkça daha cesurca yapıyorlar. Suç işleyince cezadan kaçabilme kolaylığı veya ceza almamaları, dinsizliklerini o kadar arttırdı ki, büyük bir suç işlediklerinde bundan kolayca sıyrılmak için ya Mesih'ten af dilerler ya komşu Sarazenlerin yanına giderler ya da kadirga veya gemilere binip Kutsal Toprakların karşısındaki deniz adalarına³³⁰ giderlerdi. Ya da adaletten kaçan adamlar, kötülük yapanların kendi isteğiyle yapmadığını savunan sıradan din adamlarının evlerine sığınırldı, böylece cezadan kurtulurlardı. Kendi ülkelerinde işledikleri suçlar neticesinde yakalananlar veya rüşvet teklif etmeleriyle bir uzvunu kaybetmeye ya da asılmaya mahkûm edilenler, genellikle geri dönüşü olmaksızın Kutsal Topraklara kalıcı sürgüne mahkûm edilmeyi istiyorlardı. Tövbe için değil de zorla Kutsal Topraklara gelen bu adamlar, burada edindikleri evleri, hacılara oldukça pahalıya kiraya veriyorlar, masum yabancıların mallarını hileyle ellerinden alıyorlar, hiç tahakkuk etmedikleri borçları için onlardan para koparıp hacıları yağmalayarak sefil bir yaşam sürüyorlardı. Daha fazla kazanç elde etme umuduyla suikastçılara, soygunculara, kumarbazlara ve hayat kadınlarına evlerini kiralyıyorlardı. Zengin ve güçlü adamların patronları olmak için onlara yıllık iyi bir maaş veriyorlardı. Fakat sadece en zenginleri, evlerini hayat kadınlarına ve kumarbazlara kiralayıp daha fazla para kazanma ayrıcalığına sahipti. Nitekim Rab'bin emirlerine karşı gelerek bir hayat kadınına evini veren kişi onun tüm günahlarına ortak olur³³¹ ve suç ortakları, suçlularla aynı cezayı alır.

Bazı akıllı başında insanlar, sadece merak ettikleri veya yeni bir şeyler görmek istediklerinden dolayı Kutsal Topraklar'a gitmezler. Onlar, büyük bir çabayla Doğu hakkında duydukları tuhaf, hoş ve bazen de mucizevî hikâyeleri yerinde görebilmenin yanında hac için giderlerdi. Aslında, Tanrı'nın mucizelerini görebilmek için Aziz Brandan³³² ile birlikte adaletli, bilge ve akıllı olan insanlar, Kutsal Topraklar'a doğru yola çıktı. Tanrı, uzun süre denizlerde yelken açan bu insanların yolculuğunda, yüceliğini ve ihtişamını göstermek için pek çok harika işler yaptı. Nitekim akıllı ve meraklı insanlar, Tanrı'nın gücünü kanıtlamak için yaptığı şeylerle mest olabilirler.

³³⁰ Kıbrıs adası.

³³¹ Tesniye, XXIII/18.

³³² Ç. n.: Aziz Brandan, İrlanda'daki Clonfert Başrahıbyı ve 576 yılında 94 yaşında öldü. de Vitr burada Aziz Brandan ile birlikte yola çıkan insanların yedi yıllık keşif yolculuğunda gördükleri harikalara değiniyor.

Tanrı gücünün birkaçını, dikkatli ve gayretli okuyucular için yararlı olabileceğini düşünerek buraya eklemeyi uygun bulduk.

3.64. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARDA DEPREMLER, GÖK GÜRÜLTÜLÜ FIRTINALAR VE YAĞMURLAR

Tehlikeli ve korkunç depremler, sadece Kudüs Krallığı'nda değil, aynı zamanda çevredeki ülkelerde özellikle de deniz kıyısında meydana gelir. Depremler; yeraltında ve yer üstünde ki mağaralara dalgaların sert bir şekilde vurması ile oluşan rüzgârların şiddeti nedeniyle, kapalı ve akan hava boşluğu olmadan, güçlü titreme ve darbelerle dünyayı sallar. Eğer dünya bu kuvvete karşı koyamazsa, patlar ve büyük bir körfez oluşur ve bazen de şehirleri yutar. Dünya patlamasa bile rüzgârların esmesiyle öylesine şiddetli darbelerle sarsılır ki, şehirler, duvarlar ve yapılar birden bire yıkılır ve insanları gafil avlayarak öldürür. Bu nedenle, o bölgelerde, söz konusu rüzgârların hangi saatte olacağını bilemeyen insanlar, rüzgârlar meydana geldiği sırada dikkatlice izler, fakat ölmekten korktukları bir durumda yaşamayı varsaymadan, sanki hep dünyada kalacaklarmış gibi kendilerini ölüme hazırlamazlar. Bu türden yıkıcı bir depremler, Sûr kenti Latinlerin eline geçtikten sonra, tüm sakinleriyle birlikte nerdeyse yok olmuştu.

Batı'da gök gürültüsü yazın olurken, Kutsal Topraklar da kışın olur. Çünkü yazları Kutsal Topraklar'da yağmur ya hiç yağmaz ya da çok nadir yağar. Ancak kışın üç veya dört gün boyunca yağmur yağar, bu yağmurlar büyük su taşkınlarına neden olur, bu da başka bir yıkıcı güç gibi tüm toprağı ıslatır ve boğar. Lübnan gibi çok yüksek dağların tepeleri dışında Kutsal Topraklara çok nadir kar yağar. Tüm yaz boyunca ve özellikle köpek günlerinin³³³ aşırı sıcaklığında ve Ağustos ayında, Lübnan dağlarından iki veya üç günlük yolculukla Kudüs'e kar getirilir ve şarabın buz gibi soğuk olması için içine atılır. Bu kar, güneşin ve havanın sıcaklığından erimesin diye samanlarında saklanılır.

3.65. FASIL - ÇEŞİTLİ TATLI SU KAYNAKLARI VE DÖRT RENGE DÖNÜŞEN SU KAYNAĞI

Hem denizde hem de karada tatlı su kaynakları bulunur. Bunlardan birinin Samiriye'de yıl içinde yeşil, kırmızı, toz ve çamur rengi gibi dört farklı renge

³³³ Köpek günleri, havanın sıcak ve boğucu olduğu, 3 Temmuz'dan 11 Ağustos'a kadar süren yazın en sıcak dönemi kapsar.

büründüğü ve oldukça berrak olduğu, bu nedenle kaynağa bakan insanların hayran kaldığı söylenir. İncil’de bahsedilen ve Yeruşalim’de olan Siloam Çeşmesi’nden tatlı sular her gün değil, üç veya dört gün arayla akar. Lübnan Dağı yakınlarında, Archas ve Raphanea şehirleri arasında Sabbatical Nehri³³⁴ olarak adlandırılan ve çok hızlı akan bir nehir var. Nehir haftanın altı günü kurudur fakat yedince günde bir anda suyla dolup taşar. Ayrıca Sûr ve Akka topraklarında, deniz kumu ve çakıllarından usta bir işçilikle cam yapılıyor...³³⁵

3.66. FASIL - KUTSAL TOPRAKLARIN DÜŞMANLARIN ELİNE GEÇMESİ: NUREDDİN ZENGÎ VE SALÂHADDİN EYYÛBÎ

Öte yandan düşmanlarımız sadece Vaad Edilmiş Toprakları değil, Mısırdan Mezopotamya’ya kadar neredeyse tüm ülkeleri, şehirleri ve kaleleri almıştı. Deniz kıyısındaki şehirlerden sadece iki tanesini bıraktılar. Sûr ve Trablus, Antakya ve yakınındaki Krak³³⁶, Margat³³⁷ ve Beyaz Kale, Cursatum Kalesi³³⁸, Archis ve Trablus kentindeki Antaradus³³⁹ Kulesi ve Nefin Kalesi’ndeki tüm şehirler ve güçlü yerler kâfirlerin eline geçti. Bu felaket, acı ve sıkıntılar Edessa (Urfa)’nın kaybedilmesiyle başladı. Cesur ve bilge Edessa Kontu I. Joscelin’in³⁴⁰ ölmesiyle yerine oğlu II. Joscelin geçti. Fakat II. Joscelin babasının aksine korkak ve akılsızdı. Edessa şehrinin savunmasını ihmal etmiş ve sonunda onu kaybetmişti. Arsuf vilâyetinin başkenti olan Musul’un hâkimi Zengi, şehri kuşatarak surlardan gedik açtı ve nihayetinde onu ele geçirdi³⁴¹. Daha sonra II. Joscelin Sarazenler tarafından esir alındı ve Halep’e götürülüp zindana atıldı ve sefil bir şekilde açlıktan öldü (1152). Bunun üzerine karısı ülkeyi yıllık bir ücret karşılığında Konstantinopolis İmparatoru’na bıraktı³⁴². İmparator, güçlü

³³⁴ Nehir, Nahr es-Sebba olarak anılır.

³³⁵ Yine İngilizce çeviride atlanılan bazı yerler var. Eserin orijinalinde bu fasıldan sonra ağaçlar, meyveler, baharatlar, dağlar, sarmaşıklar, aslanlar, vahşi köpekler, filler, vaşak ve kaplanlar, develer, yılanlar, bazı nadir balıklardan ve değerli taşlardan bahsediyor.

³³⁶ Şimdi el-Husan Kalesi olarak bilinir.

³³⁷ Arapça ismi el-Merkeb’dir ve Safita ile Krak arasındadır.

³³⁸ Hatay’daki Kuşat Kalesidir. Kudüs Kralı Fulk tarafından 1133’te inşa edilmiştir.

³³⁹ Şimdiki Tarsus’tur.

³⁴⁰ 1118-1131.

³⁴¹ Musul’da Zengi hanedanının kurduğu kısa ömürlü Atabegdir (1127-1234). 1144 yılında İmadeddin Zengi Edessa’yı alarak burada bulunan Haçlı Kontluğuna son verdi. Zengiler hakkında detaylı bilgi için bkz: Coşkun Alptegin, **The Reingn of Zangi**, Erzurum: Atatürk Üniv. Yayınları, 1978; Coşkun Alptegin, “Zengi”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 13, Ankara: MEB, 1986, s. 526-532; S. Heidemann, “Zangids”, **The Encyclopedia of Islam**, Cilt 11, Leiden 2002, s. 452-455; Ali Muhammed Sallabi, **Zengiler Dönemi**, İstanbul: Ravza Yayınları, 2015.

³⁴² I. Manuel Komnenos (1143-1180).

bir Yunan ordusu göndererek ülkeyi Sarazenlere karşı savunacağına söz verdi. Fakat daha önce adı geçen Zengi'nin soyundan olan Nureddin³⁴³, ordusunun sayısının çok az olmasına Latinlerle yapılan savaşta onların geri çekilmesini sağladı. Ayrıca korkak olduğunu bildiği savaşçı olmayan Greklere da çok az değer veriyordu. Aynı yıl tüm ülkeyi topraklarına kattı ve bazı Grekleri öldürüp geri kalanını esir aldı (1156). Nureddin daha sonra, Antakya şehrine on mil uzaklıkta, Antakya Prinkepsliği'ne ait olan Hârim Kalesi'ni kuşattı. O zamanlar Antakya Prensi Raymond savaşta öldürüldüğünden³⁴⁴ ve halefi oğlu Bohemond Sarazenlerin elinde tutsak olduğundan dolayı Nureddin çok az bir direniş karşısında kaleye kolayca baskın yaparak aldı³⁴⁵. Aynı şekilde bizden zorla aldığı şehirlerin arasına Paneas³⁴⁶ şehrini de ekledi, çünkü Kudüs Kralı Amalric³⁴⁷ o zamanlar Mısır'daydı. Bundan böyle gücümüz çökmeye başladı. Yine de halkımız, Mısır ve Şam krallıkları düşmanların elinde olmasına rağmen geriye kalan topraklarını güçlü bir şekilde savundular. Ama günahlarımızın çokluğundan dolayı Mısır ve Şam krallıkları tek bir sultanın altında birleşerek güçlerini ikiye katladıklarında Kudüs Krallığı için büyük sıkıntılar oluşmaya başladı.

Öte yandan Nureddin'in valilerinden biri olan Şîrkûh, zorla Mısır krallığını aldı ve ölünce de yerine yeğeni Salâhaddîn geçti. Salâhaddîn, akıllı ve savaşta oldukça yetenekliydi, ileri görüşlü ve daima harekete geçmeye hazır³⁴⁸. Sadece halkına karşı cömert ve açık sözlü değil aynı zamanda hediyeler ve vaatlerle yanına çektiği bazı insanlarımızı karşı da öyleydi. Tüm dünya onun bize ne kadar kötülük ettiğini ve Tanrı'nın bize gönderdiği bela gibi Hristiyanları nasıl yok edip bizi ayırdığını çok iyi

³⁴³ Nureddin Mahmud Zengi (1146-1174) Halep Zengi Atabegidir. Özellikle Latinlerle olan mücadelesiyle bilinir. Bkz; Karl V. Zetterstéen, "Nûre-ed-Din" **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 9, İstanbul: MEB, 1964, s. 358-361; Nikita Elisséeff, "Nûr al-Dîn Mahmûd b. Zankî", **The Encyclopedia of İslam**, Cilt 8, Leiden 1995, s. 127-133; Bahattin Kök, "Nûreddin Zengî, Mahmud" **DİA**, Cilt 33, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, s. 259-262; Ebru Altan, "Nur al-Din Mahmud b. Zangi (1146-1174): One of The Porominent Leaders of The Sturggle Against The Crusaders", **Tarih Dergisi**, Sayı 59, İstanbul 2014, s. 57-78.

³⁴⁴ 1149.

³⁴⁵ 1164'te Nureddin, şimdiki ismi Hârim olan Harenc'te Hristiyanları mağlup etti. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, s. 245.

³⁴⁶ Şimdi Baniyas şehir olarak bilinir. Suriye'nin kuzeybatısında, Akdeniz kıyısında yer alır. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 10, s. 245.

³⁴⁷ 1162-1174.

³⁴⁸ Salâhaddîn Eyyûbî için bkz: Stanley Lane Poole, **Saladin and Fall of The Kingdom of Jerusalem**, Londra, 1898, s. 3 vd; Sir Hamilton Gibb, **The Life of Saladin**, Oxford, 1973, s. 5 vd; Sobernheim, "Salâh ad-Din Eyyûbî", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 10, İstanbul: MEB, s. 103-110; Ramazan Şeşen, **Salâhaddîn Eyyubî ve Devlet**, İstanbul: Çağ Yayınları, 1987, s. 41 vd; D. S. Richards, "Salâh al-Dîn", **The Encyclopedia of Islam**, Cilt 8, Leiden, 1995, s. 910-914; Ramazan Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", **DİA**, Cilt 30, İstanbul: TDV Yayınları, 2009, s. 337-340.

bilir. Salâhaddîn, Mısır Halifesini haince öldürmüştü. O, Şam Krallığını, krallığın ileri gelenlerini ya hediyeler ve vaatlerle ya da zorla kendi yanına çektiği için, şimdi ölmüş olan Nureddin'in Halep'te yaşayan oğlundan aldı³⁴⁹. O, en zengin şehirlerinden bazılarını, hem babasının hem de kendisinin bir zamanlar emrinde çalıştığı sultanlıktan almaya devam etti. Hama, Membic ve genellikle La Chamele olarak anılan Emesa (Hıms) şehri ve ayrıca Caesarea Magna³⁵⁰ bu şehirlerden bir kaçıydı. Nitekim Nureddin'in oğlu İsmail'in ölümü üzerine kan bağı neticesinde amcası II. İmadeddin Zengi Musul'un başına geçti (1181). Salâhaddîn, ondan sadece Haleb'i değil aynı zamanda, Fırat'a kadar uzanan toprakları ve Mezopotamya'nın Edessa ve Karra gibi soylu şehirlerini zorla aldı. Onun yükselişi ve başarısı halkımıza korku, tehlike ve üzüntü yaşattı. Özellikle başlangıçta Latinler savaş alanına geldiklerinde, Sarazenler de savaşta beceriksiz oldukları için alana silahsız giderek sürekli alıştırma yaptılar. Savaş alanında halkımızla karşılaşarak ok ve yaydan başka bir silah götürmediler. Onlar sonunda askerî disiplini öğrendi ve Latinlerin göğüs zırhı, miğfer, mızrak, kılıç ve kalkan kullanımlarını taklit ettiler. Aslında dertlerimizin en büyüğü, Kudüs Krallığı'nın, Guy de Lusignan'ın eline geçmesiydi. Bu nedenle krallığımızın komutanları arasında büyük kavgalar ve anlaşmazlıklar oluşmuştu.

3.67. FASIL - KUDÜS LATİN KRALLIĞI: GODFREY VE I. BALDWIN

Kudüs Krallığı'nı yöneten Latinlerin ilki ve Kutsal Topraklarının kurtuluşunu sağlayan Tanrının sevgilisi Godfrey'di. Ama ülkenin başında yalnızca bir sene kaldı. Bu süre zarfında Mısır Halifesi'nin başkomutanını (İftikâr ed-Devle) ve kalabalık kâfir ordusunu yendi³⁵¹. O öldüğünde Edessa Kontu kardeşi Baldwin yerini aldı³⁵². Nitekim

³⁴⁹ Melik Salih İsmail Zengi (1174-1181).

³⁵⁰ Larissa ya da Şeyzer olarak bilinir.

³⁵¹ Haçlılar, Kudüs'ü 15 Temmuz 1099 yılında Fâtımîlerin elinden aldı ve böylece I. Haçlı Seferi'nin amacına başarıyla ulaştı. Bundan sonra devletleşmeye başlayıp Godfrey önderliğinde sınırlarını genişletmeye başladılar. Diğer yandan, Mısır cephesi ise Kudüs'ü kanlı bir mücadele sonucu kaybetmenin üzüntüsünü yaşıyordu ve intikamını almak için hazırlık yapıyorlardı. Vezir el-Efdal kısa sürede Fâtımî ordusunu toplayıp Askalan'a doğru ilerledi. Bunun haberini alan Godfrey, komutanlarına haber yollayıp derhal harekete geçti. 9 Ağustos'ta Kudüs'ten ayrıldı ve iki gün sonra Remle'nin güney batısında yer alan İbelin'de diğer ordu komutanlarıyla birleşerek Fâtımîlerin bulunduğu el-Mecdel Ovası'na geldi. Hiç vakit kaybetmeden savaş düzenini alıp saldırıya geçti. Bu beklenmedik saldırı sonucunda el-Efdal ve ordusu bozguna uğradı. Haçlılar bu zaferle Kudüs'te kesin bir hâkimiyet kurdu. Anonim, **Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum**, Beatrice A. Lees (çev.), Oxford, 1924, s. 91-97; Albertus Aquensis, **Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae**, RHC occ., IV, s. 493 vd; A. Aquensis, **a.g.e.**, Susan B. Edgington (çev.), s. 463 vd; Aguilers Raimundus, **a.g.e.**, 195 vd; Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 377; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 1, A. C. Krey (çev.), s. 393-394; Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, Paris, 1866, s. 362, vd; F. Carnotensis, **a.g.e.**, Frances R.

Baldwin, Kudüs'ün ilk kralıydı. Çünkü kardeşi Godfrey “kral” unvanını almayı reddetmişti. Kendisi, sadece 260 atlı ve 900 kişilik ordusuyla³⁵³, Mısır Halifesi'nin başkomutanının 11.000 atlı ve 30.000 kişilik ordusunu yendi³⁵⁴. Baldwin, başkomutan ile birlikte 5.000 bin kişiyi öldürdü ve geri kalanını esir aldı ama bunlardan bazıları da denize atlayarak kurtulmayı başardı³⁵⁵. Ayrıca başka bir savaşta çok küçük bir orduyla Askalan ve Mısır'dan gelen büyük bir orduyu yendi³⁵⁶. Üçüncü bir savaşta, 500 atlı ve 2.000 bin kişilik ordusuyla, 25.000 kişilik Mısır ordusunu yendi³⁵⁷ ve aralarında

Ryan (çev.), s. 125 vd; F Carnotensis, **a.g.e.**, İlcan B. Barlas (çev.), s. 108 vd; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 10, s. 236-237; İbnü'l-Kalânîsî, **a.g.e.**, H. A. R. Gibb (çev.), s. 48-49; Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 343; Steven Runciman, “The First Crusade: From Antioch To Ascalon”, **A History of The Crusades**, Bölüm 10, Philadelphia 1958, s. 340-341; John H. Hill-Laurita L. Hill, **Raymond IV Count of Toulouse**, New York, 1962, s. 135-137; Alec Mulinder, “Ascalon, Battle of (1099)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006, s. 113.

³⁵² Urfalı Mateos, Godfrey'in zehirlenerek öldüğünü belirtir. 1100 yılında Frank dükü Godfrey, askerleriyle birlikte Philippe Kayserya'ya gitti. Burada bulunan Müslümanlar onları dostça karşıladı ve yemek hazırladılar. Godfrey takdim edilen yemeği yedi. Fakat yemek zehirli olduğu için maiyetindeki 40 kişiyle birlikte öldü. Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 203.

³⁵³ Dönemin önemli Latin müelliflerinden biri olan Fulcherius Carnotensis'te aynı rakamları verir. Bkz: Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, s. 391; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 156; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 139. Fakat İbnü'l Kalânîsî eserinde Haçlıların 1.000 atlı ve 10.000 piyade olduğunu belirtir. Bkz: İbnü'l-Kalânîsî, **a.g.e.**, s. 53.

³⁵⁴ I. Remle Savaşı 7 Eylül 1101. Fulcherius Carnotensis ise bu savaşın Türkler ile Haçlılar arasında gerçekleştiğini belirtir. Bakınız, Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, s. 391; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 156; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 138. Ancak bu bilgi doğru değildir. Çünkü dönemin Mısır hâkimi Fatımilerdi ve kendileri de Araptılar. Fatımiler için bkz: E. Graefe, “Fatımiler”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 4, Ankara: MEB, 1977, s. 521-526. İbnü'l-Esîr ise savaşa çok kısa bir şekilde değinmiştir. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 10, s. 295.

³⁵⁵ Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, s. 393; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 159; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 141.

³⁵⁶ II. Remle Savaşı 1102. Fatımiler I. Remle savaşındaki ağır kayıplarının izlerini silmek için Mayıs 1102'de binlerce Arap ve Sudanlıdan oluşan büyük bir ordu, Fâtımî vezirinin oğlu Şerefü'l-meâlî ile Askalan'da birleşerek Remle'ye doğru ilerlediler. I. Baldwin ise onların az sayıda olacağı haberini almış bu yüzden küçük bir orduyla harekete geçmişti. Fakat Remle yakınlarındaki Yazur'da onları görünce çok büyük bir hata yaptığını anladı. İbnü'l-Kalânîsî, Haçlıların 700 kişiden oluştuğunu ifade eder. İbnü'l-Kalânîsî, **a.g.e.**, s. 55. Meydana gelen savaşta Fatımiler galip geldi. İbnü'l-Esîr ise Baldwin'in savaş esnasında korkup çalıların arkasına saklandığını ifade eder. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 10, s. 296. Nitekim Kral Baldwin savaşın sonra Remle'ye zar zor kaçabildi. Ve şehir kuşatılınca Kral, Arsuf'a kaçtı. Daha sonra Baldwin birliklerini toplamak için Yafa'ya gitti. Sonuç olarak kendisine gelen yardımcıları ordusunu topladı ve Fatımiler üzerine yürüyerek onları yendi. Detaylı bilgi için bkz: Albertus Aquensis, RHC occ., IV, s. 594 vd; A. Aquensis, **a.g.e.**, Susan B. Edgington (çev.), s. 645 vd; Fulcherius Carnotensis, RHC occ., III, s. 397; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 163; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 145; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, F. Işıltan (çev.), s. 62 vd; Alec Mulinder, “Ramla, Second Battle of (1102)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006, s. 1006.

³⁵⁷ III. Remle Savaşı, 27 Ağustos 1105. Remle savaşlarının devamı olan bu savaş, Kral I. Baldwin ile Fâtımî veziri el-Efdal'in oğlu Şerefü'l-meâlî Senâülmülk arasında meydana geldi. Nitekim iki ordunun sayıları hakkında dönem kaynaklarında farklı rakamlar mevcuttur. Albertus, Baldwin'in birliklerinin 6.000 kişi olduğunu belirtir. Albertus Aquensis, RHC occ., IV, s. 622; A. Aquensis, **a.g.e.**, S. B. Edgington (çev.), s. 709; İbnü'l-Esîr ise Haçlıların 1.300 atlı ve 8.000 piyade olduğunu, Fatımilerin de 5.000 kişi olduğunu söyler. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 10, s. 319; İbnü'l-Kalânîsî de Fâtımî birliğinin 10 bin üzerinde atlı ve piyadeyle Mısır'dan çıktığını zikreder. İbnü'l-Kalânîsî, **a.g.e.**, s. 70; S. Runciman da

Askalan'ın valisinin de bulunduğu 4.000 kişiyi öldürdü ve gerisini esir aldı³⁵⁸. Kral Baldwin 18 yıl hüküm sürdükten sonra öldü (1118).

3.68. FASIL - II. BALDWIN, KRAL FULKE VE III. BALDWIN

Kudüs'ün ikinci kralı olan halefi, daha önce çok küstah bir Türk Beyi olan İlgazi ile birlikte savaşa katılan akrabası Baldwin de Burgh'du³⁵⁹. Sayısız Türk'ü yöneten bu İlgazi bir savaşta yenildi ve dört bin kadar halkı öldürüldü³⁶⁰, birçoğu esir alındı ve kendisi de geri kalanıyla birlikte kaçtı³⁶¹. Daha sonra Kral II. Baldwin ikinci bir savaşta, 1.100 atlı ve 2.000 kişilik kuvvetiyle, 15.000 atlı birliğinin olduğu söylenen Dımaşk Emîriyle (el-Porsukî) karşı karşıya geldi. Yapılan savaşta 2.000 düşman öldürüldü, birçoğu esir edildi, geri kalanı da Şam Emîriyle birlikte kaçtı³⁶². Üçüncü bir savaşta ise

Fâtımî kuvvetlerinin 5.000 atlı Arap birliği ile Sudanlı piyadelerden oluştuğunu söyler. S. Runciman, **a.g.e.**, F. Işıltan (çev.), s. 73.

³⁵⁸ Müellifin belirttiği Fâtımî ordusundan 4.000 kişinin öldürüldüğü sayısı kaynaklarda farklıdır. Albertus, Müslümanlardan 7.000 kişinin öldürüldüğünü, Haçlılardan da 100 kişinin öldüğünü belirtir. A. Aquensis, **a.g.e.**, S. B. Edgington (çev.), s. 711; Willermus Tyrensis, Haçlılardan 60 ve Müslümanlarda 4.000 kişinin öldüğünü ifade eder. Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 456; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 1, A. C. Krey (İng. çev.), s. 466; İbnü'l-Esîr, Müslümanlardan 1.200 kişinin şehit olduğunu ve Haçlılardan da bir o kadar kişinin öldürüldüğünü belirtir. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, cilt 10, s. 319; İbnü'l-Kâlanisî de "her iki tarafta eşit bir şekilde kayıp vermiştir" der. İbnü'l-Kâlanisî, **a.g.e.**, s. 71.

³⁵⁹ 1115'te Selçuklu komutanı Emîr Porsuk Antakya'yı kuşatmıştı. Emîr Porsuk'un giderek güçlenmesinden rahatsız olan Artukoğlu İlgazi, Şam Atabeyi Tuğtekin ve Halep Valisi Emîr Lülü ile ittifak ederek Antakya'yı kuşatan Emîr Porsuk'a karşı şehri savunan Antakya Prinskepsi Ruggero di Salerno, Kudüs Kralı I. Baldwin, Trablus Kontu Pons ve Urfa Kontu Baldwin de Burgh ile hareket etti. Ancak bu ittifak güç Emîr Porsuk ile savaşa girişmedi. Harold S. Fink, "The Foundation of The Latin States 1099-1118", **A History of the Crusades**, Bölüm 1, Winconsin Üniversitesi, 1969, s. 404; Abdülkerim Özeydin, "Porsuk", **DİA**, Cilt 34, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, s. 325-326.

³⁶⁰ Urfalı Mateos, 5.000 kişinin öldüğünü zikreder. Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 265.

³⁶¹ 1119 yılında Halep Emîri, Antakya Prinskepi Roger'e vergi ödüyordu. Fakat Roger'in vergiyi arttırmasıyla kendisi Artuk oğlu İlgazi'ye sığındı. O'da Türklerden oluşan bir orduyla Roger'in üzerine yürüyerek onu mağlup etti ve Antakya'yı kuşattı. Nitekim Antakya Prinkepsi de Kudüs kralı II. Baldwin'den yardım istedi. Daha sonra meydana gelen savaşta İlgazi mağlup oldu ve kaçtı. Ebu'l-Ferec, Türk kuvvetinin 7.000 kişiden oluştuğunu zikreder. Abû'l-Farac, **a.g.e.**, s. 356; Aynı şekilde Süryani Mihail'de 7.000 kişi olduklarını belirtir. Süryani Patriği Mihail, **a.g.e.**, s. 66; İbnü'l-Esîr ise 20.000 kişi olduklarını söyler. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 10, s. 439; Urfalı Mateos da 80.000 kişi olduklarını ifade eder. Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 264; Anonim Süryani Kroniğinde ise ordular için herhangi bir sayı verilmez ama Tanrı'nın Türklere kızmasından dolayı İlgazi'nin yenildiğini söyler. Anonim Süryani, **a.g.e.**, s. 88; Anonim Süryani, **a.g.e.**, Vedii Dilmen (çev.), s. 30.

³⁶² 11 Haziran 1125. Fulcherius da iki ordu için aynı rakamları verir. G. Carnotensis, RHC occ., III, s. 471; F. Carnotensis, **a.g.e.**, F. R. Ryan (çev.), s. 279-281; F. Carnotensis, **a.g.e.**, İ. B. Barlas (çev.), s. 254-256; Urfalı Mateos ise savaşı detaylı bir şekilde anlatır. Porsukî'nin kuvvetinin 40.000 kişiden oluştuğunu, II. Baldwin'nin kuvvetinin ise 1.300 Frank ile 500 atlı Ermeni'den ve 4.000 piyadeden oluştuğunu belirtir. Özellikle Müslümanlar hakkında verdiği sayı çok abartılıdır ancak kalabalık bir ordu olduğunu da anlayabiliriz. Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 282-284; İbnü'l-Esîr ordu sayıları hakkında bilgi vermezken Haçlıların, Müslümanları bozguna uğrattığını söyler. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 10, s. 497; İbnü'l-Adîm de orduların sayıları belirtmez fakat Müslümanların çok ağır bir şekilde mağlup olduklarını ifade eder. Ayrıca savaşında 22 Mayıs 1125'te olduğunu belirtir. İbnü'l-Adîm, **Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb'de Selçuklular**, Ali Sevim (çev.), Ankara: TTK, 2014, s. 177; Süryani Mihail'de rakam vermez ancak Kudüs Kralı Baldwin'in Müslümanları yendiğini ve çoğunluğunu öldürdüğünü söyler. Süryani

Kral, Askalan kuvvetlerini Dımaşklılara yardım etmeye gelen Mısırlılarla birlikte yendi³⁶³. Dördüncü bir savaşta Kral, Şam Emîri Tuğtekin'i yenerek ordusundan iki bin kişiyi öldürdü, kendi kaybı ise sadece 24 şövalye ve 80 piyadeydi³⁶⁴. II. Baldwin 13 yıl hüküm sürdükten sonra öldü (1131). Halefi, en büyük kızı Melisende ile evlenen Tours Kontu Fulke'ydi³⁶⁵. Kendisi, Basra Körfezi'nden yola çıkan kalabalık Türk ordusuna karşı Antakya yakınlarından bir savaş yaptı ve düşmana karşı görkemli bir zafer kazandı, 3.000 kişiyi öldürdü, birçoğunu esir aldı fakat geriye kalanlar da kaçmayı başardı. Daha sonra Kral Fulke, Akka yakınlarında ava çıkmıştı ve bir tavşanı avlamaya çalışırken atı da onunla birlikte düşerek ani ve üzücü bir şekilde öldü (1143)³⁶⁶. Nitekim kralın iki oğlu vardı; bunlardan büyük olanın ismi Baldwin diğerinin Amalric'ti ve kral Baldwin oldu. Kral III. Baldwin, saltanatının üçüncü yılında, tüm ordusunun başında, Eriha şehri civarında bazı soylu Türk Emîrlere karşı bir savaş kazandı ve 5.000 kişiyi öldürdü ve geri kalanını esir aldı³⁶⁷. Saltanatının on beşinci yılında Kral, Şam Atabegi Nureddin ile savaştı ve galip geldi. Nureddin az bir kuvvetle savaş meydanından kaçtı geriye kalan askerleri ise kılıçtan geçirildi (1158)³⁶⁸. III. Baldwin öldükten sonra (1162) çocuğu olmadığı için yerine kardeşi Amalric (Amaury) geçti.

Mihail, **a.g.e.**, s. 84-85; Anonim Süryani kroniğinde de ordu sayıları hakkında bir bilgi geçmez ama savaş sonunda Müslümanlardan 2.000 kişinin öldürüldüğünü söyler. Anonim Süryani, **a.g.e.**, s. 98; Anonim Süryani, **a.g.e.**, Vedii Dilmen (çev.), s. 40; Bunun dışında savaş için bkz: S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 172 vd.

³⁶³ S. Runciman ise Latinlerin ve Mısırların 1126'da karşı karşıya geldiğini fakat savaşmayı göze almadıklarından üç ay sonra dağıldıklarını söyler. Bkz: S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 174; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, F. Işıltan (çev.), s. 144; Ayrıca bkz: Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi**, Cilt 2, Ankara: TTK, 1994, s. 73.

³⁶⁴ Ocak 1126, S. Runciman hadiseyi anlatır fakat kayıplar hakkında herhangi bir rakam vermez. S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 174-75; Ayrıca savaş hakkında detaylı bilgi için bkz: Peter Lock, **The Routledge Companion to the Crusades**, Londra 2006, s. 38.

³⁶⁵ II. Baldwin'ın erkek çocuğu olmadığı için en büyük kızı Melisende'yi varis olarak göstermişti. Nitekim Fulke de kendisiyle evlenerek üçüncü Kudüs Kralı oldu. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz: Hans Eberhard Mayer, "The Succession to Baldwin II of Jerusalem: English Impact on the East", **Dumbaron Oaks Papers**, Sayı 39, Washington 1985, s. 139-147.

³⁶⁶ Willermus da Kral'ın ölümünü aynı şekilde anlatır. Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 700-702; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 134-135.

³⁶⁷ Müellifimizin zikrettiği olay III. Baldwin'nin saltanatının üçüncü yılında değil, birinci yılında gerçekleşmiştir. Kral Baldwin, 1144 yılında Türkler tarafından Ürdün ve Suriye arasında kalan Musa Vadisi'nde bazı önemli yerleri ele geçirildiği haberini aldı. Tüm şövalyelerini toplayıp derhal harekete geçti. Fakat vadiye ulaştıklarında buranın ele geçirilmesinin imkânsız olduğu fikri oluştu. Kral yinede başka yollar düşünmeye başladı ve halkın geçim kaynağı olan ve tüm bölgeyi kaplayan zeytin ağaçlarını yakmaya karar verdiler. Neticede ahali, geçim kaynaklarının ateşe verildiği görünce teslim oldu. Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 712 vd; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 144-145; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Ergin Ayan (çev.), s. 18-19.

³⁶⁸ 1158 yılında Ürdün vadisinin üst kısmında yer alan Butahya köyü yakınlarında Nureddin Zengî ve III. Baldwin'in orduları karşı karşıya geldi. Savaşın sonunda Müslümanlar, Haçlılar karşısında ağır bir

3.69. FASIL - KRAL AMALRIC VE IV. BALDWIN

Kral Amalric daha saltanatının ilk yılında, Mısır topraklarında Mısırlıların başkomutanı Dargam (Dirgham) ile savaştı ve mucizevî bir şekilde düşman komutanının öldürülmesiyle savaşı kazandı (1163-64)³⁶⁹. Mısır çölünde ikinci bir savaşta, 370 atlı kuvvetiyle Şam Atabegliği'nin başkomutanı Şirkûh ile karşı karşıya geldi. Bu Şirkûh'un ordusunda 12.000 Türk ve 11.000 Arab vardı ve savaşın sonunda askerlerimiz mağlup oldu (1167)³⁷⁰. Kral Amalric ölünce yerine oğlu IV. Baldwin geçti

mağlubiyet aldı ve Nureddin Zengî, Kral'dan ateşkes talep etti. İbnü'l-Kalânîsî, **a.g.e.**, s. 346 vd; W. Tyrensis, **a.g.e.**, A. C. Krey (çev.), s. 272 vd; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Ergin Ayan (çev.), s. 128 vd; Urfalı Mateos, **a.g.e.**, 320-321; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 350-351; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, F. Işıltan (çev.), s. 293-294.

³⁶⁹ Müellifimizin belirttiği savaş doğrudur fakat Dirgâm'ın savaşta öldürüldüğü bilgisi yanlıştır. Kral Amaury, tahta geçtikten sonra Fâtımîler üzerine hâkimiyet kurmak istedi. Nitekim III. Baldwin, Fâtımîleri topraklarına saldırmakla tehdit etmişti. Ancak kendisine 160.000 dinar haraç verirse saldırmaktan vazgeçeceğini söylemişti. Fâtımîler her ne kadar bunu kAbûl ettilerse de haracı hiçbir zaman ödemediler. 1163 yılında Kral Amaury, haracın ödenmediğini bahane ederek ve Mısırlıların güç durumunu dikkate alarak saldırıya geçme kararı aldı. Eylül'ün başlarında, harekete geçerek, Pelusium kentini kuşattı. Dirgâm ve ordusu burada Haçlılara karşı koymayı denediyse de başarılı olamayarak geri çekildi. Fakat Nil Nehri'nin taşma zamanı olduğundan dolayı Fâtımîler, bentleri açarak Haçlı saldırılarını engellediler. Kral da bu seferden istediğini alarak geri döndü. Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 890 vd; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 302-303 vd; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 367; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, F. Işıltan (çev.), s. 305-306; Ayrıca haraç hakkında bkz: Süryanî Patrik Mihail, **a.g.e.**, s. 186. Bu hadiseyi duyan Nureddin Zengî, Kral Amaury'e sinirlenerek ve onun yokluğundan yararlanarak Trablus Kontluğu'na saldırdı. Saldırı haberini alan Haçlılar direnmek için hazırlıklara başladı ve Bizans'tan da destek alıp harekete geçtiler. Hısnü'l-Ekrad civarında yapılan savaşta Haçlılar galip geldi. Nureddin ise tekrar ordu toplamak için Hıms yakınındaki Kades Gölü'ne gitti. Sonunda ordusunu toparlayıp karşı saldırıya geçti. Haçlılar barış teklif etmesine rağmen kendisi kAbûl etmedi. İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, Cilt 10, s.240-242; B. Küçüksipahioğlu, **a.g.e.**, s. 162; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 367. Daha sonra 1164'te eski Fâtımî veziri Şâver Nureddin Zengî'nin yanına giderek, eski makamını geri kazanması için yardım istedi ve ona çeşitli vaatlerde bulundu. Nureddin, bunu uzun bir süre düşündükten sonra kAbûl etti ve komutanlarından Şirkûh'u yardıma gönderdi. Dirgâm ise Kral Amaury'e elçiler yollayıp yardım talep etti. Fakat Şirkûh o kadar hızlı hareket etti ki Süveyş Boğazını geçtiği sırada Haçlılar daha hazırlanmamıştı. Dirgâm'ın kardeşi Pelusium yakınlarında mağlup edildi. 1164 Mayıs'ında Şâver Kahire'de eski makamını geri almıştı ve Dirgâm da savaşta öldürüldü. Willermus da bu hadiseden bahsederken Kral Amaury'nin daha ilk yılında Mısır topraklarını sefer düzenleyerek vezir Dirgâm savaştığı söyler. Bu savaşta Kralın galip geldiğini ve Fâtımî vezirinin kaçtığı ancak Şirkûh ile olan savaşta öldüğünü belirtir. Willermus Tyrensis, **Historia Rerum**, Cilt 19, Bölüm 5-7; Willermus, RHC occ., I, s. 890 vd; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 303-305; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, Cilt 11, s. 243-244; Abûl Farac, **a.g.e.**, s. 401-402; S. H. Gibb, **a.g.e.**, s. 46; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 368; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, F. Işıltan (çev.), s. 307; M. Canard, "Dirghâm", **The Encyclopaedia of Islam**, Cilt 2, (Dördüncü baskı), Leiden 1991, s. 317-319.

³⁷⁰ Müellifimizin Müslüman orduları hakkında verdiği bilgi abartıdır. Nitekim Nureddin Mahmud Zengî'nin hizmetinde çalışan ve üst düzey bir komutan olan Şirkûh, Fâtımîlerin devirip Mısır'a hâkim olmak istediği için Nureddin Zengî'yi Mısır'a sefer yapmak için ikna etmeye çalışıyordu. Ayrıca Şâver'in kendilerine ihanet edip Haçlılarla ittifak kurmasıyla sonunda sefer kararı alındı. Nureddin, 2.000 kişilik seçkin bir süvari birliğiyle 9 Ocak 1167'de Şirkûh'u Mısır'a gönderdi. Bu birliğin içinde Salâhaddin ve dayısı Mahmud el-Hârimî gibi hassa komutanlarının yanında Şerefüddin Bozkuş, Câvli ve İbn Berham gibi memlûk komutanları da bulunuyordu. Kral Amaury bunu duyunca savaş meclisi topladı ve sonunda savaş hazırlıklarına başlayıp harekete geçti. Şâver de Mısır'dan yola çıkmıştı ve Haçlıları Nil'de karşıladı. Kral Amaury ve Fâtımî veziri Şâver bir takım anlaşmalar yaptıktan sonra Şirkûh'ı karşılamak için birlikte hareket ettiler. Şirkûh ise Haçlı-Fâtımî ittifakının ordusu sayısını öğrenmeleri için haberciler yolladı ve

(1174). O cüzzamdan etkilenmiş olmasına rağmen yine de yetenekli bir kraldı. Saltanatının üçüncü yılında, 375 atlı, 20.000 kişilik orduyla Askalan yakınlarında Salâhaddîn ile karşılaştı ve galip geldi³⁷¹. Salâhaddîn ise bir kısım ordusuyla birlikte kaçtı, geri kalanlar ya öldürüldü ya da esir alındı, adamlarımızdan da sadece 4 ya da 5 kişinin öldüğü söyleniyor(1177)³⁷². Kral, Salâhaddîn ile Tiberias yakınlarındaki karşılaştığı başka bir savaşta onun 20.000 kişilik ordusuna rağmen 700 kişilik kuvvetiyle galip gelmeyi bildi ve yaklaşık bin düşman öldürülürken bizden çok az kişi öldü³⁷³. IV. Baldwin, hastalığı nedeniyle evlenemeyeceği için iki kız kardeşi Sibylla ve küçük olan Isabella'yi iki soylu kişi ile evlendirdi. O, Sibylla'yı Montferrat'lı William Longsword'e ve Isabella'yı da Toronlu Humphrey'e verdi³⁷⁴. Nitekim William'ın ölümü üzerine, Sibylla'yı, Guy de Lusignan ile evlendirdi (1180)³⁷⁵. Daha sonra hastalığı ağırlaştığı için de tüm krallığı Guy'un yönetimine bırakmak zorunda kaldı

kendilerinden çok daha kalabalık olduklarını öğrendi. Savaş meclisini topladı ve çoğu komutan geri dönemleri gerektiğini söylerken Salâhaddîn ve birkaç komutan da savaşmaları söyledi. Neticede Şirkûh ve birliği savaşmaya karar verdiler. 18 Mart 1167'de yapılan savaşta Müslümanlar, müttefik orduyu bozguna uğrattı. Kral Amaury ve Şâver savaş meydanından Kahire'ye zar zor kaçabildi. Willermus da ordu sayıları hakkında müellifimizle aynı rakamları verir. Müslüman ordusunda Türklerden 9.000 süvari ve 3.000 piyadenin Araplardan ise 11.000 kişinin olduğunu, Haçlıların da Mısır kuvvetleri hariç 374 kişi olduklarını söyler. W. Tyrensis, **Historia Rerum**, Cilt 19, bölüm 24; Abül Farac, **a.g.e.**, s. 403-405; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 11, s. 263-265; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 314; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, F. Işıltan (çev.), s. 311-312; S. H. Gibb, **a.g.e.**, s. 49-50; Stanley Lane Poole, **Salâdîn and The Fall of the Kingdom of Jerusalem**, Londra, 1898, s. 85-88; Ramazan Şeşen, **Salâhaddîn Eyyûbî ve Devri**, İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 2000, s. 34 vd.

³⁷¹ Ernoul Kroniği'nde Haçlıların 500, Müslümanların 9.000 kişi oldukları geçer. Ernoul Kroniği, **a.g.e.**, s. 51.

³⁷² IV. Baldwin küçük yaşta tahta geçince naipliğe Trablus Kontu III. Raymond getirildi. III. Raymond naipliği sırasında sıkça Salâhaddîn ile karşı karşıya geldi. Nitekim IV. Baldwin 16 yaşına girince Krallığın başına geçti, böylece III. Raymond'un da naiplik görevi bitti. Salâhaddîn ise Ekim 1177'de Kahire'den yola çıkarak Haçlı topraklarına bir sefer düzenledi. IV. Baldwin ise hastalığıyla mücadele ediyordu. Fakat sefer haberini duyunca savaş hazırlıklarına başladı ve yardım için Krallığın kontlarına haber yolladı. Kral sonunda ordusunu toplayıp hareket geçti. Remle'nin 8 km güneydoğusunda yer alan Mont Gisard'da iki ordu karşılaştı. Özellikle Tapınak Şövalyelerinin yardımıyla Haçlılar galip gelerek, Müslümanlara ağır bir yenilgi yaşattılar. Salâhaddîn zorlukla Mısır'a kaçabildi. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 11, s. 354; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 340; Süryanî Mihail, **a.g.e.**, s. 253-254; S. H. Gibb, **a.g.e.**, s. 76; S. L. Poole, s. 155; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 477-778; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, F. Işıltan (çev.), s. 348; August A. Gibb, "The Rise of Salâdîn", Bölüm 16, **A History of the Crusades**, Winconsin Üniversitesi, 1969, s. 564; A. V. Murray, "Mont Gisard, Battle of (1177)", **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 3, Oxford, 2006, s. 848; R. Şeşen, **Salâhaddîn Eyyûbî ve Devri**, s. 96-98.

³⁷³ Süryanî Mihail de bu savaştan bahsederken Haçlı kuvvetleri tam bir sayı vermez, ancak Müslüman kuvvetinin 30.000 kişiden oluştuğunu belirtir. Salâhaddîn'in Filistin'i istilâ etmeye geldiğini ve Kral IV. Baldwin'in az bir kuvvetle ona karşı koyduğunu de Salâhaddîn'in savaş meydanından zar zor Mısır'a kaçtığını, burada da siyah elbiseler giyerek, günlerce dışarıya çıkmadığını söyler. Özellikle Haçlıların bu başarısının imanlarından geldiğini de zikreder. Süryanî Mihail, **a.g.e.**, s. 256.

³⁷⁴ S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 411.

³⁷⁵ Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 1062 vd; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 446; Ernoul Kroniği, **a.g.e.**, s. 62; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 424; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, F. Işıltan (çev.), s. 354-355.

(1182)³⁷⁶. Ancak Guy'un naib olarak sorumsuz davranışlarından dolayı Kral oldukça rahatsız oldu. Bu nedenle krallığın ileri gelen komutanlarını toplayarak William'ın oğlu yeğeni Baldwin'i varisi olarak gösterdi. Hem Baldwin'i hem de krallığın yönetimini ve savunmasını Trablus Kontu Raymond'a bıraktı (1183)³⁷⁷. Cüzzam hastalığı IV. Baldwin'in tüm bedenini sardı ve kısa süre sonra öldü (1185). Genç kral V. Baldwin de bir yıl sonra öldü (1186). Bunu fırsat gören Guy karısı Sibylla'nın kışkırtmalarıyla kralın naibi Trablus Kontu Raymond'un rızası olmadan kendini kral ilan etti. Bunun üzerine Kont, büyük bir öfkeyle, özellikle kendisi de tahta talip olduğu için krallığın en büyük düşmanı olan Salâhaddîn ile ateşkes yaptı (1184)³⁷⁸. Yeni Kudüs kralına direnmek, kargaşa çıkarmak ve gücünü arttırmak için Tiberya ve Celile'nin varisi ile evlendi. Böylece, krallıkta çok tehlikeli ve yıkıcı bir güçte tartışma çıktı, bazıları Kont'un, bazıları da Kral'ın tarafını tuttu.

3.70. FASIL - FELAKETE DOĞRU: GUY DE LUSIGNAN'IN HATALARI, SALÂHADDİN VE HİTTİN SAVAŞI

Bilge bir adam olan Salâhaddîn, savaşta pratikle ve deneyimle, kendi içinde bölünmüş bir krallığın ayakta kalamayacağını ve bu anlaşmazlığın kendisi için büyük bir fırsat olduğunu biliyordu. Ve beklediği fırsatı sonunda yakaladı. Çünkü Monreal Kontu Renaud de Chatillon³⁷⁹ ve Ürdün'ün ötesindeki tüm halkımız, Sarazenler ile olan ateşkesi bozdu ve çok fazla yağma faaliyetinde bulundular³⁸⁰. Salâhaddîn, Mısır,

³⁷⁶ Kral'ın hastalığı artmıştı ve artık ayağa kalkamaz hâle gelmişti. En nihayet Sibylla'nın da ısrarı üzerine krallığı damadı Guy de Lusignan'a bıraktı. Krallığın bazı ileri gelenleri de bunu hiç istemedikleri halde kabûl etmek zorunda kaldılar. Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 1116 vd; W. Tryensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 492; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, 436; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, F. Işıltan (çev.), s. 366.

³⁷⁷ Willermus Tyrensis, RHC occ., I, s. 1127 vd; W. Tyrensis, **a.g.e.**, Cilt 2, A. C. Krey (çev.), s. 501-502; Ernoul Kroniği, **a.g.e.**, s. 104-105; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 439-444; B. Küçüksipahioğlu, **a.g.e.**, s. 187-188; J. I. Mombert, **A Short History of The Crusades**, New, York 1894, s. 120-121.

³⁷⁸ S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 456; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, F. Işıltan (çev.), s. 377-378; S. L. Poole, **a.g.e.**, s. 200.

³⁷⁹ İbnü'l-Esîr, Renaud de Chatillon'dan bahsederken "Haçlıların en büyüğü ve adisiydi. Müslümanlara çok düşmandı ve Müslümanlar en büyük zararı ondan görmüşlerdi" der. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 11, s. 416.

³⁸⁰ Nitekim daha önce Haçlılar ile Salâhaddîn arasında yapılan anlaşmada Dimaşk ile Mısır arasında ticaret yapan kervanlar, Haçlıların topraklarından geçince herhangi bir saldırıya uğramadan rahat bir şekilde geçeceklerdi. 1186 yılında büyük bir kervan Kahire'den Mısır'a doğru yola çıktı. Fakat Renaud anlaşmaya uymayıp Moab yakınlarında bu kervana saldırarak büyük bir ganimet elde etti. Ayrıca kervana eşlik eden Mısır askerî birliğini de öldürdükten sonra kalesi olan Kerak'a gitti. Bunu duyan Salâhaddîn oldukça öfkelenildi. Esirlerin serbest bırakılmasını ve zararın ödenmesi için Renaud'a elçi gönderdi. Ancak Abûl edilmedi. Böylece Kudüs Krallığı için son yaklaşıyordu. Ernoul Kroniği, **a.g.e.**, s. 57-58; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 450.

Arabistan, Şam, Halep ve Mezopotamya'dan bize karşı savaşmaları için askerler çağırarak, yönetimindeki tüm ülkelerden çok sayıda savaşçıyı bir araya topladı. Seçilmiş 10.000 atlı süvarisini, Sarazenlerle ateşkes yapmış olan Trablus Kontu topraklarından – yani Tiberya ve Nasıra ülkesinden- geçirerek Akka'ya yolladı. Amacı, halkımızı kendisiyle savaşmaya kışkırtmaktı. Eğer aceleyle ve düzensizce hareket edip savaşırsak, adamlarımızı öldürebilir veya esir alabilirdi. Fakat bu kurnazca hareketi başarılı oldu. 700 den fazla şövalye ile Tapınakçıların Büyük Efendisi ve Belvoir Kalesi'nden³⁸¹ 10 şövalye ile birlikte gelen Hospitallerin Büyük Efendisi hiç düşünmeden Salâhaddîn ve ordusuna Casele Roberti³⁸² yakınlarında saldırdılar. 10.000 Sarazen'e karşı kuvvetlerinde sadece 120 şövalye olmasına rağmen, yine cesurca direndiler fakat ya hepsi öldürüldü ya da esir alındı. Tapınakçıların Büyük Ustası birkaç takipçisi ile birlikte kaçtı, Hospitallerin Büyük Efendisi öldürüldü ve böylece, 1 Mayıs'ta düşman halkımıza karşı Salâhaddîn büyük bir zafer kazandı (1187)³⁸³. Bundan faydalanmak isteyen Sarazenler tüm güçlerini bir araya topladılar ve Haziran ayında krallığımızın en uzak şehrini Tiberya'yı kuşatma altına aldılar. Çünkü şehrin sahibi Trablus Kontu, ateşkes bozulduğunda Sarazenleri şehirden çıkarmıştı. Kendisinin Sarazenlere karşı, kral ve krallıkla işbirliği yaptığı söylenmişti. Bu nedenle, şehri Sarazenlere herhangi bir saldırısına karşı güçlendirmişti³⁸⁴.

Şimdi, Kudüs Kralı Guy ve Trablus Kontu Raymond, krallığın neredeyse tüm soylularını ve Tanrı'nın yardımından mahrum bırakılan kötü bir saatte toplayabildikleri tüm at ve piyade askerleri, Salâhaddîn ve ordusuyla savaşmaya gittiler ve Sepphoris Kuyusu yakınlarında çadırlarını kurdular. Onlar kalabalık olmalarına İlahi yardımdan daha çok güvendiler. Çünkü Kutsal Topraklara geldiğimizden beri, halkımız hiçbir zaman bu kadar çok sayıda askeri tek bir savaşta bir araya toplayamadı. Bu şanssız sefere, zırhlı 1200 süvari ile birlikte tatar yaylarıyla tam teçhizatlı 20.000 askerin katıldığı söylenir³⁸⁵. Ordumuz kuşatılmış şehre doğru ilerlerken, Salâhaddîn'in ordusundan çok sayıda hafif teçhizatlı asker, askerlerimizin kuru ve susuz bir yerde

³⁸¹ Kawbab el-Hawa.

³⁸² Kafr Kenna.

³⁸³ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 11, s. 419; B. Küçüksipahioğlu, **a.g.e.**, s. 195; R. Şeşen, **Salâhaddîn Eyyûbi ve Devri**, s. 112.

³⁸⁴ Salâhaddîn, Tiberya'yı kuşattı fakat zaman harcamamak için yoluna devam etti. Çünkü kaleyi almayı pek kafasına takmadı. Düşmanlarının su almasını önlemek için Tiberya civarındaki gölü istilâ etti. İbn Kesir, **a.g.e.**, Cilt 13, s. 23.

³⁸⁵ İbn Kesir ise Haçlı kuvvetlerinin 60.000 kişiden oluştuğunu belirtir. İbn Kesir, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 26.

kamp kurmaları için sağ ve sol taraftan sürekli kısa süreli akınlar yapıyordu. Salâhaddîn bu durumu kurnaz bir şekilde kullandı ve ordumuz daha suya ulaşmadan Toron yakınlarındaki Hittîn'da karşılarına çıktı. Ordusunu tam bir askeri düzenle oluşturmuştu ve süvariyle yaya askerleri hiç vakit kaybetmeden susuzluktan harap olmuş askerlerimize saldırdılar. Buna ek olarak havalar da zaten kavurucuydu ve askerlerimiz bunu şiddetli bir şekilde hissetmişti. Nitekim 4 Temmuz Aziz Martin Bayramı'nda, Rab'bin doğumundan 1187 yıl sonra halkımızın günahlarından dolayı Tanrı, kâfirlere karşı askerlerimizin kaybetmesine izin verdi. Savaşta askerlerimiz aniden sağa sola kaçtı ve neredeyse tamamı ya öldürüldü ya da esir alındı. Tanrı onları öyle bir korkaklıkla utandırdı ki, artık düşmandan bir kişi bizden yüz kişiyi kovalar hale gelmişti ve askerlerimizden bazıları silahlarını atarak kendi rızasıyla düşmana teslim oldular. Çok sayıda katliamdan sonra, Kudüs Kralı Guy de Lusignan ve Tapınakçıların Büyük Ustası, diğer pek çok kişiyle esir alındı ve bazıları da arkasına bile bakmadan kaçtı³⁸⁶.

Öte yandan halkımız, belli işaretlerle Tanrı'nın kendilerine korkunç derecede öfkelenmiş olduğunu ve İlahi koruma kalkanının üzerlerinden çekildiğini biliyorlardı. İşte o kara günde kurtuluşumuz olan haçın ışınlarını kaybederek üzücü bir talihsizlik yaşayıp düşmanlarımızla savaşa girdiler. Doğu'daki Tapınakçılar ve Hospitallerin takipçilerini tamamen ortadan kaldırmayı düşünen Salâhaddîn, halkına yakaladıkları her birisinin kafasının kesilmesi emrini verdi.

3.71. FASIL - HİTTİN SONRASI BİLGE SALÂHADDİN'İN FAALİYETLERİ

Bu felaketten uzun bir süre sonra, Hristiyanlar bir şekilde kâfirlerin elinden kaçmayı başarmıştı. Fakat şehirlerde ve güçlü yerlerde kalan halkımız Sarazenler tarafından saldırıya uğramamak için kadınlar gibi çekingen ve korkakça hareket ediyordu. Bu nedenle Salâhaddîn, Hittîn zaferinden sonra Akka önlerine geldiğinde canları bağışlanmak şartıyla şehri kendisine teslim ettiler³⁸⁷. Bunun üzerine Beyrut'a

³⁸⁶ Başkumandan Simbat Vekayinamesi'nde savaşın 1189-1190 yılında olduğu geçer. **Başkumandan Simbat Vekayinamesi**, s. 63; Ayrıca Hittîn savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bkz: İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, cilt 12, s. 422-424. İbn Kesir, **a.g.e.**, Cilt 13, s. 26-28; Süryani Mihail, **a.g.e.**, s. 279; Ernoul Kroniği, **a.g.e.**, s. 139-144; Abûl Farac, **a.g.e.**, s. 440 vd.

³⁸⁷ Hittîn Zaferi'nden sonra Salâhaddîn harekete geçerek Akka'ya doğru yürüdü. 8 Temmuz 1187'de şehrin önüne geldi ve şehri koruyan Joscelin de Courtenay'a halkın canına malına dokunmayacağını söyleyip şehri kendisine teslim etmesini istedi. Fakat bazı şehri sakini, savaştan şehri teslim etmeyi onursuzca bularak direnmeye başladı. Salâhaddîn ise şehri almada kararlı olduğundan dolayı kuşatma hazırlıklarına başladı. Fakat bu esnada halkın çoğunluğu şehirden çıkıp âmân istemek için Salâhaddîn'in

gitti ve umutsuz şehir halkı ona en ufak bir direniş bile göstermeden şehri teslim etti (6 Ağustos 1187). Ayrıca Salâhaddîn hiç zorluk çekmeden Biblos'u da aldı (Ağustos sonu) ve Akka'dan Askalan'a kadar deniz kıyısındaki hiçbir şehir ona direnme cesareti gösteremedi. Ama şehirlerinin zaptedilemez olduğuna inanan Askalan halkı bir süre sonra ona direnmeye başladı ve Kudüs halkının direndiklerini ya da boyun eğdiklerini öğrenmeyene kadar teslim olmayacaklarını söylediler. Fakat Salâhaddîn ve ordusu çadırlarını Kudüs'ün önüne kurduğunda, şehir halkı, taşıyabilecekleri mallarıyla birlikte özgürce çıkmaları ve güvenli bir yere ulaşana kadar kendilerine eşlik etmeleri şartıyla şehri ona teslim ettiler. Böylece halkımız düşmanın elinden kurtuldu ama Trablus'a geldiklerinde daha kötü ve günahkâr bir yere düştüler. Beraberlerinde getirdikleri tüm mallar, kendilerine şefkat göstermeleri gerekirken, Sarazenlerden çok daha acımasız olduğunu Hristiyanlara birçok defa gösteren Trablus Kontu Bohemond ve Belial'ın oğulları tarafından tamamen ellerinden alındı. Dolayısıyla, şehirde daha önce hiç duyulmamış bir isyanın yapıldığı söylenir. Küçük olan oğlunu omuzlarında taşıyan anne bu kötü insanlar tarafından soyuldu. Çünkü bu acımasız insanlar ne rütbeyi ne cinsiyeti ayırdılar ne de yağmalamalarında namusları saydılar. Bu kadın, kendisinin ve çocuğunun bakımı için Sarazenlerin bıraktığı malları görünce, sığınmak için kaçtığı fakat soyularak çaresiz bırakıldığı durumdan dolayı oğlunu denize attı.

Salâhaddîn, Kudüs'ü aldıktan sonra Askalan'a döndü ve halk, zindanda tuttuğu Kral ve Tapınakçıların Büyük Ustası'nın özgürlüğüne kavuşturması şartıyla ona teslim oldu³⁸⁸. Daha sonra hep olduğu gibi canlı ve aktif bir asker olarak, kendisine karşı isyan çıkarmaya hazırlanan insanların ve mültecilerin olduğu Trablus'a gitti. Fakat o, daha uygun bir mevsimde geldiği takdirde bu şehrin kendisinden kaçamayacağını düşünerek, diğer küçük yerleri aldıktan sonra deniz kıyısındaki Antakya'ya yöneldi. Çünkü o zamanlar deniz kıyısındaki kalelere fazla karışmak istememişti. Salâhaddîn'in Hristiyanların kutsal şehirlerinden biri olan Antakya şehrine doğru yürümesi halkımıza

yanına gittiler. Böylece Salâhaddîn, can ve mallarına dokunmamak şartıyla şehri âmânla aldı. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 11, s. 425; Abûl Ferec, **a.g.e.**, s. 443; R. Şeşen, **Salâhaddîn Eyyübî ve Devri**, s. 116-117.

³⁸⁸ Salâhaddîn, 23 Ağustos 1187'de şehri kuşattı. Ve İbnü'l-Esîr'in yazdığına göre, esir Kudüs Kralı Guy ve Templier tarikatı üstadı Gerard'ı Dimaşk'tan kendisiyle beraber getirmiş ve "şehri kendisine vermeleri takdirde ikinize aman vereceğini" söyledi. Onlar da hemen harekete geçerek Askalan halkına haber yolladı fakat kendilerine inanmayıp baskı altında oldukları için bunu söylediklerini belirterek teslim olmadılar. Uzun süren kuşatmadan sonra halk güçsüz düştü ve esir krallarıyla yapılan istişareden sonra şehri âmânla teslim ettiler (5 Eylül). İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 11, s. 429-430; Abûl Ferec, **a.g.e.**, s. 444; Süryani Mihail, **a.g.e.**, s. 283; R. Şeşen, **a.g.e.**, s. 11.

yardımı da beraberinde getirdi. Çünkü Sicilya'nın cesur ve şanlı kralı William, halkımıza yardım için denizde büyük bir güç sahibi olan Margarit adındaki korsanların şefiyle birlikte 80 kadirge yolladı. Bu Kral, deniz yoluyla ülkesine sığınmak için Kutsal Topraklardan kaçanlardan Kudüs Krallığı'nın üzücü bir şekilde düştüğünü işitince, hemen aynı yaz sadece bahsi geçen kadirgelerin yanında, 500 asker ile 300 Turkopol³⁸⁹ ve sayısız erzak gönderdi. "Ülkede kalanlara yardım etmek için iyi ve Tanrı'dan korkan adama!" şeklinde bir mektup da yolladı³⁹⁰.

Öte yandan Salâhaddîn'in aceleci ruhu, başarılarını kuvvetli bir şekilde sürdürmesini sağladı. 3 ay içinde, Antakya Patriği'nin Cursatus denilen zaptedilemez kalesi ve Patrik'ten büyük miktarda para alarak kuşattığı Antakya şehri dışında tüm Antakya Prinkepsliği'ni aldı. O, bu bölgedeki tüm güçlü yerleri ele geçirdikten sonra herhangi bir yerin kendisine karşı direnemeyeceğine dair kesin bir güven kazandı. Çünkü bu prinkepslikte 25'ten fazla şehir ve kasabayı hâkimiyeti altına almıştı. Kutsal Topraklara geri döndüğünde Sûr şehrini hem karadan hem de denizden kuşattı. O sırada Sûr şehrinde krallığımızın devrildiği Hittîn Savaşı'nda, Konstantinopolis'ten gelen bir gemide bulunan yiğit ve asil Montferratlı Marki Conrad vardı. Bu adam orada yaşayan insanlara, şehrin düşmandan kurtarılıp kendisine verilmesi takdirde kanının son damlasına kadar savunacağına dair söz verdi. Şehir halkı isteyerek ve minnetle bunu yapmayı kabul etti zira akıllarında böyle bir şey zaten vardı. Şimdi kendisini tüm bu toprakların efendisi yapan Salâhaddîn'in kudretine karşı koymanın mümkün olmadığı inancını bir kenara bıraktılar ve müthiş bir direnme gösterdiler. Conrad, kara tarafında ona karşı büyük bir mücadele verdi ve denizdeki kadirgelerini de ateşe verdi. Bunun üzerine Salâhaddîn büyük bir şaşkınlık ve öfke içinde kuşatmayı kaldırarak oradan ayrıldı. Kendisi, Sûr halkını sıkıştırarak büyük masraflar ve kayıplar olmadan ve kan dökmeden teslim olmaya zorlamayı düşünmüştü³⁹¹. Aslında Tanrı izin verseydi bunu kolayca yapabilirdi. Çünkü Salâhaddîn, dağlardaki Saphet, Belvoir, Toron ve Belfort'un aşırı güçlü kalelerini³⁹², erzakları bitene kadar dayanmış olmalarına rağmen sonunda ele

³⁸⁹ Haçlı seferleri döneminde Turkopoller, Bizans ve Haçlılar tarafından istihdam edilen yerel atlı okçular ve hafif süvarilerdir. Detaylı bilgi için bkz: A. Saviddes, "Tourkopo(u)loi", **The Encyclopaedia of Islam**, Cilt 10, Leiden, 2000, s. 571-572.

³⁹⁰ S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 9; I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 146.

³⁹¹ Sûr kuşatması için bkz: İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 11, 436-438; İbn Kesir, **a.g.e.**, Cilt 13, s. 32-33; Süryani Mihail, **a.g.e.**, s. 283; S. L. Poole, **a.g.e.**, s. 221-222; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, 10; I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 145-146.

³⁹² Safed, Kawbab el-Hawa, Tibnin, Kubbet'ûş-şerif.

geçirmişti. Gerçekten de, bir avuç dehşete düşmüş çaresiz adam, sadece Mısır topraklarını değil, Dicle'den Mısır'a ve Kilikya'dan Kızıldeniz'e kadar Suriye'nin neredeyse tamamını ele geçiren kudretli bir hükümdâra nasıl bu kadar karşı koyabildi?

3.72. FASIL - SURIYE COĞRAFYASI

Suriye'nin Dicle ile Fırat nehri arasında kalan ilk kısmına Mezopotamya Suriye'si, ikinci kısmını ise Coele Suriye'si adı verilir ve burası Antakya şehri ile birlikte, Margat Kalesi'nin aşağısında Valania nehrine kadar uzanıyor. Suriye'nin üçüncü kısmına Suriye veya Fenike Suriye'si denir ve içinde Trablus, Sûr ve Akka gibi soylu şehirler var. Valania nehrinden başlayıp günümüzde Hacılar Kalesi olarak anılan Districtum'dan devam edip Lapis İncisa'da biter. Dördüncü kısım ise Lübnan Suriye'si denilir ve Lübnan Dağı'nı da kapsar. Ayrıca başkent Şam olduğu için Şam Suriye'si olarak da anılır. Çünkü İncil'de "Suriye'nin başı Şam'dır" ifadesi geçer³⁹³. Ve Büyük Suriye'nin parçaları olan üç Filistin vardır. Birincisi, başkenti Kudüs olan ve özellikle Yahudiye olarak anılan bölümdür. İkincisi, başkenti tüm Filistinlilerin ülkesini kapsayan Caesarea Philippi'dir. Üçüncüsü ise başkenti İskitopolis olan ve bugün Beysân olarak adlandırılan bölümdür. Dahası, ilkinin başkenti Basra ikincisinin Wilderness'daki Petra olan Arapların yaşadığı her iki yerde Suriye'nin parçasıdır. Ayrıca başkenti Sobal olan Negev ve güneyindeki çöle doğru uzanan Sobal Suriyesi'de bu büyük Suriye'nin bir kısmıdır. Suriye'nin son kısmı da Mısır'a bakan Edom'dur.

3.73. FASIL - III. HAÇLI SEFERİNE DOĞRU

Bu arada, acınacak talihsizliklerimiz ve bunun üzücü söylentileri tüm Batı ülkelerini şok etti. Ne halde olduğumuzu duyanların hepsi çok üzgündü ve sanki bedenlerinde ağır bir yara ortaya çıkmış gibiydi. Her şeyden önce, o zamanlar Kutsal Roma Kilisesi'nin Papası saygıdeğer Peder Urban'dı³⁹⁴. Bu acı dolu halimizi öğrendiğinde, kederle teselli edilemezdi. O günlerde Doğu Kilisesi ne yazık ki güçten düşmüş ve geri dönüşü olmaksızın mahvolmuş olmalıydı. Papa, Kutsal Toprakların kötü insanlar tarafından ezildiğini ve çiğnendiğini, kurtuluşumuzun değerli çarminının dinsiz ve değersiz insanlar tarafından ele geçirildiğini ve halkımızın kanının akıtıldığı haberini aldığımda, o kadar çok kederlendi ki hastalanmaya başladı. Kısmen hastalıktan ve

³⁹³ Yeşaya, VII/8.

³⁹⁴ III. Urban, 25 Kasım 1185'te Papa seçildi ve 11 Ekim 1187'de öldü.

kısmen de kederden öldü (1187). Onun yerine iyi bir adam olan her türlü kabule layık Gregory, Papa seçildi fakat günahlarımızdan dolayı 7 hafta sonra öldü³⁹⁵. Daha sonra III. Clement seçildi³⁹⁶. Kardinaller ile birlikte, kurtlar arasında kalmış koyun gibi, sayıca az olan Hristiyanlara yardım etmek için olabildiğince çalışıyordu.

Papa III. Clement, batıdaki krallarla prensleri ve tüm Mesih'in sadık halkını Kutsal Toprakları kurtarmaya davet etti, tehdit etti ve yalvardı. Çünkü Mesih'in Kilisesi'ni ve kurtuluşumuzun şehrini kurtarmaya gelenlerin tüm günahlarından arınacağını ve genel bir bağışlanma olacağını söylüyordu. Bu nedenle Roma İmparatoru Frederick, Fransa Kralı Philip ve İngiltere Kralı Richard, krallıklarının neredeyse tüm prenslerini, dukelerini, kontlarını ve soyluları ile birlikte başpiskoposlarını, piskoposlarını, başrahiplerini ve diğer dinî şahsiyetlerini ve insanlarını Kutsal Topraklar'daki halkımıza yardım etmeye çağırdı. Onlar daha sonra omuzlarına haç rozetini koyarak yemin ettiler. Birbirlerini cesaretlendirdiler ve bu da diğer insanların coşkusunu alevlendirdi. Çünkü savaşa giderken bazılarının tembel ve korkaklar gibi evde olmaları onlar için utanç vericiydi.

3.74. FASIL - GUY DE LUSİGNAN'IN ÇABALARI VE KUTSAL TOPRAKLARI KURTARMAK İÇİN BATIDAN GELEN İLK KAFİLENİN TALİHSİZLİKLERİ

Kutsal Toprakların kaybindan sonraki yaz, Kral Guy, Sûr'u alamadı, çünkü Montferratlı Marki Conrad, anlaşmaya göre şehri kendi adına talep etmişti³⁹⁷. Bunun üzerine Guy'un tüm krallığın içinde başını koyabileceği bir köy bile kalmamıştı. Dahası, özellikle Kutsal Topraklardaki saltanatı sırasında kaybettiği için utanç duyduğu Akka'yı çok az takipçisiyle kuşattı ve karargâhını şehrin yakınındaki yüksek bir höyüğün üzerine kurdu (1189)³⁹⁸. Cesur ve yiğit birisi olan kardeşi Goeffrey de Lusignan da yanındaydı ve kardeşinin iyiliğiyle Guy, kısmen de olsa daha çok saygı görmeye başladı.

Öte yandan Salâhaddîn, Hristiyanların kalıntılarını ve krallıklarını ellerine teslim ettiği için Tanrı'ya şükrettiği söylenir. Doğrusu, Salâhaddîn ve onun kalabalık

³⁹⁵ 29 Ekim'de Papa seçildi ve 17 Aralıkta 1187'de öldü.

³⁹⁶ 19 Aralık'ta seçildi ve 27 Mart 1191'de öldü.

³⁹⁷ I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 147-148.

³⁹⁸ S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 21; I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 148.

ordusundan çok daha az olan bir kuvvet, Akka halkının savunmasına hiçbir şekilde karşı koyamazdı. Bu arada, Flemingler, Brabanterler ve Frisialılardan oluşan bir güçle Auvergneli Jacques adında asil ve Tanrı hizmetkârı bir adam bölgeye tam zamanında gelerek Akka kuşatmasından önce karargâhını kurdu. Kısa süre sonra Champagne ve Burgundy'den çok sayıda soylu ve İtalya'dan gelen insanlar da bu karargâha katıldı (1190) ³⁹⁹. Onlar, Sarazenlerin anî ve beklenmedik saldırılarını önlemek için karargâhlarının her tarafına hendekler kazıp güçlendirdiler. Aslında Fransa ve İngiltere krallarının gelişine kadar hangi sıkıntı ve sefalete, tehlike ve kayıplara uğradıklarını açıklamak uzun süreceği için bir kısmını anlatacağım. Çünkü Sarazenler, sıkça kuşatma-makinelerini (mancınık - tahta kule vs.) yakıyordular. Nitekim askerlerimizin birçoğunu ya öldürdüler ya da ok veya mızrakla ölümcül bir şekilde yaraladılar, bazıları ise kıtlık ve salgından dolayı daha şehri alamadan öldü. Şimdi halkımız şehri kolayca alamayacaklarını gördüler ve Salâhaddîn'in ordusuyla hep kazdıkları hendeklerde savaşmaları kendilerini yıpratması nedeniyle onlarla savaş meydanında karşılaşmak için yola çıktılar. Sarazenlerin sayısı halkımızdan çok daha fazla olmasına rağmen savaşmaya cesaret edemediler ve karargâhlarını geride bırakıp kaçtılar. Fakat halkımız onların karargâhına herhangi bir direnmeyle karşılaşmaksızın girdiğinde paniğe kapılarak takip edilmedikleri halde öylece bırakıp geri döndüler. Sarazenler, bunu görünce hem güvenlerini hem de cesaretlerini yeniden kazanıp halkımızın peşine düştüler ve durmak bilmeyen oklarla onları yaralamaya başladılar. Sonunda Sarazenler tarafından kuşatılmanın yanında bazı büyük soylularımız da öldürüldü. Bunların arasında Tapınakçıların Büyük Efendisi ve Andrew de Brienne vardı.

Halkımızın korkusu ve kendi içindeki kargaşası o kadar büyüktü ki düşmandan kaçmalarına rağmen paniğe kapılıyorlardı. Daha önce sözü edilen Guy'un kardeşi cesur ve tecrübeli Geoffrey de Lusignan yanında bulunan adamlarla halkımıza yardım etmek için acele ediyordu. Fakat o gün tuhaf bir olayın halkımızda kargaşaya neden olduğu söylenir. Bizden biri atını elinden kaçırdı ve halkımızdan çoğu kişi ona yardım etmek için bağırarak atın peşinden koştu. Olayı bilmeyen diğer halkımız bunu görünce onların düşmandan kaçtığını sandı. En nihayetinde halkımızın tümü düşmanlarından kaçarak çok büyük bir utançla karargâhlarına döndüler.

³⁹⁹ İbnü'l-Esîr ve İbn Kesir Akka kuşatmasını detaylı bir şekilde anlatırken, şehrin Haçlı kuşatmasından kurtarılması için yapılan çabaların gevşek ve yetersiz kaldığını zikreder. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 48; İbn Kesir, **a.g.e.**, Cilt 13, s. 53 vd; Ayrıca bkz: Abûl Ferec, **a.g.e.**, s. 450-452.

Yukarıda anlattığımız Kutsal Toprakları düşmandan kurtarmak için gelen ilk halkımız, kendilerinden sonra gelecek olan İmparator, prens ve soyluları bir buçuk yıl beklerken, karargâhlarında öylesine bir kıtlık ortaya çıkmıştı ki ölü hayvan bedenlerini ve atlarını kesip yemek zorunda kalmışlardı. Barış zamanında yarım bezanta⁴⁰⁰ satılan bir çuval buğday, daha sonra 60 bezant karşılığında satıldı. Bu nedenle ordumuzun piyadeleri, artık böyle bir duruma dayanamayacaklarını söyleyerek komutanlarının emirlerine karşı geldiler. Sarazenlere saldırmak ve karargâhlarındaki ölümlerini hastalık bulaştırmasın diye uzaklaştırmak için harekete geçtiler ve 30.000 çuval buğday sattılar. Savaş başladığında kurnaz düşman kaçmış numarası yaptı. Askerlerimiz buna sevinirken geriden gelerek saldırıya geçti. Bunu fark eden piyadelerimiz bir anda kaçmaya başladı ve çoğu ya kaçarken yolda öldü ya da suya atladıktan sonra boğularak öldü. Sonuçta bu gaflet adamlarımızın sadece canlarına değil altın, gümüş ve erzaklarına da mâl oldu. Sarazenler askerlerimize karşı üstün geldi ve ordumuz içinde onlara direnen hiç kimse de yoktu.

Nitekim Kral Guy'un karısı, Kral IV. Baldwin'in kız kardeşi Sibylla'da öldü (1190). Böylece kraliyet, miras yoluyla, yukarıda bahsettiğimiz Toron (Tibnin) Kontu Humphrey'in karısı olan Sibylla'nın kız kardeşi İsabella'ya geçti. Ancak Sûr şehrini kendine alan Monterraflı Marki, bunu duyunca birden taht ve kral olma arzusu tüm bedenini ele geçirdi. Elizabeth'i⁴⁰¹ kocasından zorla alarak hemen onunla evlendi⁴⁰². Hacılar bu büyük suçtan her ne kadar bundan rahatsız olsa da, Kont Humphrey tazminat için onlara başvurduğunda türlü bahanelerle ertelediler, çünkü Marki'nin elindeki Sûr'dan başka hiçbir yerden yiyecek alamazlardı. Ayrıca Marki, kendisini desteklemeleri için ordunun komutanlarına da rüşvet vermişti.

3.75. FASIL - ROMA-GERMEN İMPARATORU FREDRİCK'İN TALİHSİZ ÖLÜMÜ VE 1991 AKKA KUŞATMASI VE SONRASI

Yukarıda anlattığımız tüm olaylar Batı'dan bu topraklara gelen ilk insanların çeşitli kaderleri olsa da, Roma İmparatoru Frederick, büyük bir güç ve sayısız askerle yola koyulmuştu (1190). Germenlerin sınırlarını geçerek sırasıyla Macaristan,

⁴⁰⁰ Bizans sikkesi. Bezant hakkında detaylı bilgi için bkz: "Bezant", *The Penny Cyclopaedia*, IV, Londra, 1835, 359-360.

⁴⁰¹ Görünüşe göre İsabella'nın iki ismi var.

⁴⁰² Ernoul Kroniği, *a.g.e.*, s. 202-203; S. Runciman, *a.g.e.*, Cilt 3, s. 31-32; I. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 153.

Makedonya ve Bizans topraklarına vardı ve Sarazenlerin hüküm sürdüğü topraklara doğru ilerledi. Konya, Akşehir ve diğer birçok şehri aldı ve Kilikya Ermenilerinin topraklarına ulaştı. Burada, çok sıcak olduğu zaman yerli halkın Demir Nehir (Göksun) dediği nehre serinlemek için gitti ve orada boğuldu⁴⁰³. Böylece Hristiyanlık âlemi çok büyük bir kayıp yaşadı. Salâhaddîn, Frederick'in yaklaşmasından o kadar çok korkuyordu ki, Lazkiye, Jebâl, Tarsus, Biblos ve Beyrut şehirlerinin surlarının, yalnızca kaleleri ve kuleleri koruyarak, yıkılmasını emretti.

Şimdi, Fransa Kralı Philip ve İngiltere Kralı Richard, kışı İtalya'nın Brindisi kentinde geçirip arkadan gelen ordularının kendilerine katılmalarını bekledikten sonra, ertesi bahar da, gemiler ve kadirgalarla, birçok at, savaş silahları ve erzak depolarıyla Akka limanına doğru yelken açtılar. Halkımız büyük bir sevinçle onları bekliyordu. İlk gelen Fransa Kralı oldu, çünkü İngiltere Kralı, gelişinde Kıbrıs adasını aldı ve oradaki Grekleri öldürdü⁴⁰⁴.

Halkımız, 1191'de Akka önlerine gelerek şehri kuşattılar ve tüm yaz sürekli şehre saldırmalarına rağmen şehir halkı müthiş bir direnç gösterdi. Halkımızın inşa ettiği ahşap kuleleri Yunan ateşiyle yaktılar ve büyük bir masrafa yol açıp askerlerimize oldukça zarar verdiler. Ancak bir gün Salâhaddîn, Dromond⁴⁰⁵ denilen çok büyük bir gemiyle şehre silah ve erzak yardımı gönderdiğinde İngiltere Kralı Richard kadirgalarıyla liman ağzında onları karşıladı ve gemiyi içindeki silah ve erzaklarla birlikte tüm mürettebatıyla batırdı (8 Haziran 1191)⁴⁰⁶. Zirâ Salâhaddîn'in yardımın yanı sıra bazı yılanları da gönderdiği ve bu suretle bize daha çok zarar verebileceğini düşündüğü söyleniyordu⁴⁰⁷. Fransa Kralı Philip, şehir surlarını ve kulelerini hem gündüz hem de gece devasa taşlarla sürekli olarak dövdü, şehrin içindeki düşmanın savaş makinelerini kırdı ve evlerini yıktı, böylece kuşatılanlara hiç huzur vermedi.

⁴⁰³ İbnü'l-Esîr de İmparatorun yıkanmak için bir nehre girdiğini ve insanın beline bile yetişemeyen bir yerde öldüğünü söyler. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 52. Abûl Ferec ise kendisinin yüzmek için nehre girdiğini fakat havanın oldukça soğuk olması nedeniyle hastalanarak öldüğünü belirtir. Abûl Farac, **a.g.e.**, s. 454.

⁴⁰⁴ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 64; Ernoul Kroniği, **a.g.e.**, s. 205; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 45.

⁴⁰⁵ Dromond denilen gemi iki kat kürekli kadirgalardan biridir.

⁴⁰⁶ İbnü'l-Esîr, bu olaydan bahsederken yardım için gönderilen geminin Kral Richard tarafından batırılmadığını, gemi içindeki erzakların Haçlıların eline geçmemesi için mürettebattan birisinin ambara inerek delik açtığını ve gemiyi batırdığını ifade eder. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 65.

⁴⁰⁷ 1200'de doğup 1259 yılında ölen İngiliz, tarihçi, ressam ve haritacı olan Matthew Paris'ten alıntı yapan Thomas Fuller, gemi de yılan yerine 250 tane akrep olduğunu belirtir. Thomas Fuller, **The History of The Holy War, London, 1840, 129.**

Diğer yandan, İngiltere Kralı Richard'da kuşatılanlara sıkça tehlikeli saldırılar yaptı. Bu nedenle şehir surları, üzerine atılan büyük taşların sürekli darbeleri altında çökerken, artık daha fazla direnemeyeceklerini anlayan şehir halkı, buradan özgür ve zarar görmeden çıkmaları şartıyla teslim oldular ve Hristiyanların savaşta kaybettikleri kutsal haçı geri vereceklerine dair söz verdiler (12 Temmuz 1191)⁴⁰⁸. Fakat haçı bulamadıkları için Kral Richard oldukça öfkelenmiş ve tüm şehrin kılıçtan geçirilmesini emretti⁴⁰⁹. Ama Kral Philip, Sarazenlere daha iyi davranarak kendi halkımızla takas etmek için onları hapse attırdı. Yine de Kral Richard düşmanı zayıflatmak için on binlerce kişiyi öldürdü. Eğer öldürmemiş olsaydı onlar daha sonra Hristiyanlara zarar verebilirdi. Salâhaddîn, şehrin ele geçirildiğini ve insanların büyük bir bölümünün öldürüldüğünü, şehrin büyük ölçüde yıkıldığını görünce çok üzüldü ve hâkim olduğu diğer şehirleri bize karşı savunma ümidi kalmadığı için deniz kenarındaki şehirlerin, Hayfa yakınlarındaki Porfiri, Kayserya, Yafa, Askalan, Gazze ve Gazze yakınlarındaki Darum'un⁴¹⁰ surlarını yıktı⁴¹¹. Kral Richard, Yafa'ya geldi ve şehri yeniden inşa ederek güçlendirdi.

3.76. FASIL - FRANSA VE İNGİLTERE KRALLARI ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR

Bundan sonra Salâhaddîn Yafa'yı kuşattı. Ancak Kral Richard, deniz kıyısındaki bir kadırgayla şehre yardım etmek için acele etti, ordusu karadan güçlkle onu takip etti, sonunda kuşatılanları kurtardı ve Sarazen kuvvetlerini uzaklaştırdı⁴¹². Şimdi, Sarazenler çok korktular ve kendi içinde kargaşa yaşamaya başladılar, ordumuzun önünde komutanlarıyla birlikte kaçtılar. Artık halkımız, sadece Kudüs Krallığını değil, Sarazenlerin topraklarının büyük bir bölümünü de kolayca alabilirdi. Fakat onlar, böylesine büyük başarı nedeniyle birbirini kıskanmaya başlamış ve krallar arasında kavgalar ve anlaşmazlıklar baş göstermeye başlamıştı. Ayrıca komutanlar arasında da çekişmeler oldu. Her biri kendileri için şan-şöhret kazanmaya çalıştı ve “İsa Mesih'in”

⁴⁰⁸ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 64 vd.

⁴⁰⁹ İbnü'l-Esîr, Hittin Savaşıyla Müslümanların eline geçen kutsal haç hakkında şunları zikreder: “Müslümanlar, Haçlıların “Salibu's-Salbut” adını verdikleri en büyük haçlarını ele geçirdiler. Onlar bu haçın üzerinde, Hz. İsa'nın çarmığa gerildiği bir ağaç parçasının olduğunu iddia ediyorlardı. Bu büyük haçın alınması onlar için en büyük felaket demektir. Bu haçın da ellerinden alınmasıyla artık öldürüleceklerine kesin gözüyle bakıyorlardı...” İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 11, s. 423.

⁴¹⁰ Deir el-Balah.

⁴¹¹ İbn Kesir, **a.g.e.**, Cilt 13, s. 58-59; Abül Farac, **a.g.e.**, s. 458.

⁴¹² İbn Kesir, **a.g.e.**, Cilt 13, s. 65; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 68.

yolundan değil, kendi istek ve arzuların peşinden giderek⁴¹³ birbirlerine hakaret ettiler ve kıskançlıklarıyla düşmanlarını sevindirdiler ve bu da Hristiyan âleminde kargaşaya neden oldu. Krallar arasındaki kıskançlık, nefret ve anlaşmazlık öyle bir noktaya ulaştı ki, çoğu zaman Fransa Kralı bir şehre saldırdığında, İngiltere Kralı askerlerini geride tutuyor ve başka bir şehre saldırmasına izin vermiyordu. Dahası, hediye ve vaatlerle elinden geldiğinde çok sayıda Fransız prensi ve baronu gizlice kendi tarafına çekti. Fransa Kralı, bundan büyük ölçüde rahatsız oldu ve hareket geçti. Özellikle de hasta olduğu için, Akka alındıktan sonra ordusunun bir kısmını Burgundy Dükü'nün emrine vererek geri kalan askerleriyle birlikte direkt evine gitmek için yola koyuldu. Fakat erken dönüşünün haberini dışarıya yaymakla akıllıca davranmadı. Çünkü Salâhaddîn'in, eğer Krallar topraklarını istilâ etme konusunda aynı fikirde olduklarını ve birbiriyle barış ve dostluk içinde yaşadıklarını iddia etselerdi, tüm ülkesini bize bırakacağını söylüyorlardı⁴¹⁴.

3.77. FASIL - İNGİLTERE KRALI'NIN TEK BAŞINA YAPTIĞI İŞLER

Şimdi, İngiltere Kralı Richard ve Burgundy Dükü ordularıyla, Akka'dan Kudüs'ü kuşatma anlamına gelen Yafa'ya doğru yola çıktılar. Salâhaddîn, sayısız asker ve Turkopollerle peşerindeydi ve durmadan ok attıkları için askerlerimize pek çok zorluk yaşattılar. Kayserya ile Hayfa arasındaki Arsuf şehrine doğru ilerlediler. Bu süre zarfında pek çok at ve binicileri ağır bir şekilde yararlanmıştı. İngiltere Kralı'na da bir ok isabet etmiş ve yararlanmıştı, Arsuf şehrine güçlkle ulaştılar. Halkımız şehrin yakınlarında, Sarazenlere geri ödeme anlamında sert bir şekilde saldırarak geri çekilmelerini sağladılar ve çoğunu da öldürdüler⁴¹⁵. Hristiyan ordusu için çok büyük bir kayıp olmadı. Savaş günü asil ve cesur bir savaşçı Auvergne'li Jacques ve onunla birlikte olan askerleriniz ayrı bir yerde Sarazenlerle savaşırken şehit tacını kazandılar.

Salâhaddîn ve ordusu Kudüs'e gitti, halkımız ise Yafa ve Kudüs arasında Bayt Nuba denilen yerde kamplarını kurdular, bu da oradan ilerleyecekleri ve Kudüs'ü kuşatacakları anlamına geliyordu. Kral Richard burada, Mısır'dan Salâhaddîn'e sayısız katır, at ve deveyle erzak yüklü büyük bir kervanın geleceği haberini aldı. Kral kervanı

⁴¹³ Filipililer, II/21.

⁴¹⁴ Krallar arasındaki anlaşmazlıklar için bkz: I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 157.

⁴¹⁵ Arsuf savaşında Müslümanlar başta Haçlıları dağıtmıştı fakat daha sonra onlar birleşerek tek bir vücut halinde Müslümanlara saldırıp galip geldiler. İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 68-69; Ernoul Kroniği, **a.g.e.**, s. 214; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 55-56; I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 158-160.

karşılama için acele etti ve yağma işi için ordusunun büyük bir kısmını da yanına aldı. Ama ordusunu büyük bir tehlikeye atmıştı, çünkü ordusunun büyük bir bölümünü yanına alarak Salâhaddîn'in gücüne kıyasla çok azını geride bırakmıştı. Halkımız bundan sonra Kudüs ile Akka arasında Yafa'dan başka güçlü bir yerleri olmadığını, büyük ve açık bir tehlike olmaksızın ordularını beslemek için erzak getirmeyeceklerini görünce, bir savaş konseyi toplayarak kışın Kudüs'ü kuşatmama kararı aldılar⁴¹⁶. Bu nedenle, ordunun büyük bir kısmı gözyaşları ve acı üzüntüleri içinde şehri kuşatma girişimlerinden vazgeçti. Aslında, Kudüs'te Sarazenlerin ne durumda olduğunu bilen birçok adam Salâhaddîn'in ordumuzun Kudüs'e gelmesini asla beklemediğini söyledi.

Kral Richard daha sonra ordusuyla birlikte Askalan'a gitti ve bütün kışını surlarını büyük bir emek ve masrafla onarmaya harcadı. Dahası, küçük Darum kasabasını yeniden inşa etti ve güçlendirdi. Gazze'yi onardı ve onu korumak için eskiden ait olduğu Tapınakçılara verdi. Burgundy Dükü ve İngilizlerle pek anlaşmadıkları için geride kalan Fransızlar, Sûr'a gitti ve kışı orada Marki ile geçirdiler.

Önümüzdeki bahar, her iki ordu da Kudüs'ü kuşatmak için Bayt Nuba'ya geldiğinde, Kral Richard başka bir adama dönüşmüş gibiydi; kardeşi John'un krallığa hevesli olduğunu ve topraklarının bir kısmını ele geçirdiği haberini alınca, kesinlikle eve gitmesi gerektiğini söyledi. Öte yandan haklı bir şekilde ondan ayrılan Fransa Kralı'ndan şüpheleniyordu ve yokluğunda Kral'ın hâkimiyeti altındaki Normandiya Düklüğü'nü işgal edebileceğinden korkuyordu. Bu söylentileri duyan Sarazenler sevindiler ve ağır bir uykudan uyanır gibi cesaretlendiler⁴¹⁷. Halkımız kargaşaya ve üzüntüye kapılırken Kutsal Şehri kurtarmak için tüm umutlarından tamamen vazgeçtiler. Tüm emeklerinin boşa gittiğini görmelerinin yanı sıra hedeflerini de tam anlamıyla tamamlayamadıkları için oldukça üzüldüler. İngiltere Kralı, ayrılana kadar niyetini gizlemiş olsaydı, Sarazenlerle iyi koşullar altında onurlu bir barış sağlayabilirdik. Nitekim o, bir an önce gitmeye hevesliydi ve aceleyle, Salâhaddîn'in önerdiği ateşkes koşullarını herhangi bir itiraz veya zorluk çıkarmadan kabul etti. Böylece, bu şartlara göre halkımız Askalan, Darum ve Gazze şehirleri boşaltacaklardı ve Hayfa ve Akka'ya arasındaki dar sahil şeridinde yaşayacaktık. Ordumuz eve gittikten

⁴¹⁶ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 77-78.; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 60.

⁴¹⁷ Mezmurlar, XLIV/23.

sonra içinde yaşayacağımız ova ülkesini, onlara karşı uzun süre savunamayacağımızı kesinleştirdiler (1192)⁴¹⁸.

Öte yandan Montferratlı Marki, şehrinde vaftiz edilerek din değiştirmiş bazı Sarazenler tarafından öldürüldü⁴¹⁹. Champagne Kontu Henry, İngiltere Kralı'nın önerisiyle Marki'nin dul eşi İsabella ile evlendi ve Kutsal Topraklar'da kaldı⁴²⁰. Kral Richard, evine dönerken Almanya'da esir alındı ve İmparator IV. Henry tarafından büyük miktarda fidye alınana kadar tutuldu⁴²¹ ve ben de bu yüzden büyük zorluklar çekerek İngiltere'ye gittim. Kont Henry, kraliçe ile evlenmesine ve Akka ve Sûr'un efendisi olmasına rağmen, taç giymeyi reddederek Kral oldu. Kendisi de diğerleri gibi eve gitmeyi özlüyordu. Birkaç yıl Kutsal Topraklar yaşadktan sonra eve gitmek için tüm hazırlıkları tamamladı. Ancak Akka şehrinin surlarından bir parça taş evinin pencerelerinden birine düştü tam o esnada orada olan Kral Henry, taşın başına düşmesiyle boynu kırıldı ve öldü⁴²². Şimdi Guy de Lusignan'ın kardeşi Kıbrıs Kralı Aymer (Amalric), Kraliçe Elizabeth ile evlenerek Kral sıfatıyla Kutsal Toprakların yönetimini üstlendi (1198)⁴²³.

3.78. FASIL - SALÂHADDİN SONRASI DAĞILAN SARAZENLER VE AKKA KRALLIĞI

İngiltere Kralı ve diğer hacıların ayrılışından sonra Sarazenler, Salâhaddîn ölmemiş olsaydı, Kutsal Topraklardaki az sayıdaki Hristiyanların ne kadar tehlikeli bir durumda olduğunu bize göstereceklerdi. Fakat onun ölmesiyle Sarazenler, Hristiyanlar için fazlasıyla yararlı olan kavgalara ve iç savaflara neden olan anlaşmazlıklar yaşadılar. Çünkü Salâhaddîn'in kardeşi (el-Adil), Salâhaddîn'in oğullarından, sadece Halep

⁴¹⁸ 2 Eylül 1192. Anlaşma için bkz: Abûl Farac, **a.g.e.**, s. 461; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 73.

⁴¹⁹ Fransa Kralı'nın ayrılışı sırasında, Kudüs Kralı Marki Conrad Tire'de Pazar yerinde öldürüldü (27 Nisan 1192). Fakat ölümü çeşitli şekillerde anlatılmaktadır. Bazıları Kral Richard'ı suçlamaktaydı. Kral her ne kadar kendini aklasa da, diğer insanların gözlerindeki şüphe bulutlarını ortadan kaldıramadı. Bazıları da, Kral İsabella'yı ondan aldığı için Toron Kontu Humphrey'in onu öldürdüğünü söylüyor. İbnü'l-Esîr ise Salâhaddîn'nin başta İngiltere Kralını öldürmeleri için iki İsmailî tuttuğunu fakat kralı öldüremediklerini ve yerine Conrad'ı öldürdüklerini ifade eder. Abûl Farac ise Kral Richard'ın Sûr üzerinde hâkimiyet kurmak için onu öldürdüğünü zikreder. de Vitry ise din değiştirmiş Sarazenlerin öldürdüğünü belirtiyor. Ernoul Kroniği, **a.g.e.**, s. 219; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 75-76; Abûl Farac, **a.g.e.**, s. 460; T. Fuller, **a.g.e.**, s. 132; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 64 vd.

⁴²⁰ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 76; Ernoul Kroniği, **a.g.e.**, s. 220; Abûl Farac, **a.g.e.**, s. 460; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 66; I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 160.

⁴²¹ Ernoul Kroniği, **a.g.e.**, s. 226-227; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 74.

⁴²² İbnü'l-Esîr, Henry'in çatıdan düşen bir ahşap parçasıyla öldüğünü zikreder. Abûl Farac da yüksek bir yerde düşerek öldüğünü söyler. İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 13, s. 76; Abûl Farac, **a.g.e.**, s. 469.

⁴²³ I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 164.

Emîrliğini dışında bütün ülkeyi aldı. Bu hareketiyle tüm Sarazenler ona karşı düşman olmaya başladı. Fakat onlar her ne kadar bunu kabul etmeseler de yaşamayı ve kâfirlerin yanında topraklarına sahip çıkmayı istiyorlardı. Bu nedenle tüm bu olanlara göz yumdular. Diğer yandan rüşvet yoluyla, Jibeil şehrini ve kalesini, Sultanın haberi olmadan miras hakkı gereği ait olması gereken kişiye verdiler⁴²⁴. Aynı şekilde Beyrut şehri, kalesiyle birlikte Sarazen yöneticisi tarafından terk edildi ve Hristiyanlar tarafından geri alındı. Şimdi Roma-Germen İmparatoru IV. Henry (1190-97) bizimkilere haber gönderdi ve ateşkesi kesmelerini emrederek pek çok Almanı buraya yolladı (1197)⁴²⁵. Bu nedenle halkımız Sûr yakınlarındaki Toron Kalesi'ni kuşatma altına aldılar. Kale halkı canları bağışlanmak koşuluyla teslim olacaktı. Ama Almanlar ne kalenin ne de garnizonun ellerinden kaçamayacağını düşünerek kısa süreliğine kuşatmayı kaldırıp Beyrut'a doğru yola çıktılar. Şehre yaklaştıklarında orada yaşayan Sarazenler dehşet içinde kaçarak şehri onlara bıraktılar⁴²⁶. Ancak 1197'de efendileri olan İmparator IV. Henry'nin ölüm haberini aldıklarında, artık burada kalamadılar ve aceleyle evlerine gittiler⁴²⁷. Bununla birlikte onlar daha bu topraklardayken halkımızdan bazıları, Yafa'yı Sarazenlere karşı güçlendirdi. Ancak kısa süre içinde Sarazenler çok zorluk yaşamadan Yafa'yı alıp yerle bir ettiler ve şehir halkını esir aldılar. Bunun üzerine ateşkes yenilendi. Zaten Sarazenlerin istediği bir şeydi. Çünkü Kudüs Krallığı'nın neredeyse tamamı onların elindeydi. Fakat aralarında hep bir çekişme vardı. Halkımız ise ateşkesi bozmak için fırsat kolluyor, herhangi güçlü bir yeri kuşatmayı ve yıkılmış bir şehri yeniden inşa etmeyi umuyordu.

Öte yandan Champagne'den ve Fransa'nın diğer şehirlerinden bazı soylular deniz yoluyla Kutsal Topraklara geldiklerinde halkımız ateşkesi bozmayı reddederek o zamanda savaşta olan Antakya Prinkepsi'nin hizmetine girmek için Antakya'ya gittiler. İlerledikleri sırada Trablus ile Antakya arasında Sarazenlerin baskını sonucu Halep'e götürülüp hapse atıldılar.

Kutsal Topraklardaki Almanların ayrılmasından sonra halkımız iki kez ateşkesi bozdu. Bir zamanlar Simon de Monfert ve erkek kardeşi Guy ile Fransa'dan bazı

⁴²⁴Salâhaddîn'in ölümünden sonra bkz: R. Şeşen, **Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet**, s. 190 vd; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 79-82.

⁴²⁵S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 97; I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 164.

⁴²⁶İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, Cilt 12, s. 112-113; İbn Kesir, **a.g.e.**, cilt 13, s. 90-91.

⁴²⁷S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 98; I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 164.

soylular buraya geldiklerinde aralarında kocası Konstantinopolis İmparatoru olan Flanders Kontesi de vardı⁴²⁸. Öte yandan Kudüs Kralı II. Amalrick ve eşinin ölümü üzerine (1205), Brienne Kontu John, Kudüs'ün tacını almak için davet edildi ve deniz yoluyla Kutsal Topraklara gelerek krallığın varisi, Marki Conrad'ın ve Kraliçe Isabella'nin kızı ile evlendi⁴²⁹. Ama ne güçlü bir yeri kuşatabildiler, ne de harap olmuş herhangi bir kaleyi onardılar. Sadece Sarazenlerin birkaç köyünü yağmalayıp yaktılar. John, kral tacını giydikten sonra Sarazenlerin Akka'yı kuşatmalarını güçleştirmek için Tabor Dağı'nı güçlendirdi. Şimdi halkımız Sarazenler ile ateşkesini yeniledi. Tanrı'dan ve Kutsal Roma Kilisesi'nden teselli ve yardım beklerken, birçok sefalet ve baskı altında kederle yaşamaya devam ediyorlar.

⁴²⁸ 1204 yılında Konstantinopolis Latinler tarafından işgal edildiğinde bunların içinde yer alan Flanders ve Hainault Kontu olan Baldwin, şehir alındıktan sonra 1204'te Konstantinopolis İmparatoru ilan edildi. Abül Farac, **a.g.e.**, s. 484; S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3; 124-125; I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 179-180. Fakat müellifimiz bu durum hakkında herhangi bir şey zikretmemiş.

⁴²⁹ Maria, 1210. S. Runciman, **a.g.e.**, Cilt 3, s. 133; I. Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 187.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak ele aldığımız eser Kudüs ve mukaddes topraklar için önemli bir kaynak teşkil eder. Özellikle dönemin coğrafyası ve toplumları hakkında verdiği bilgiler takdire şayandır. Müellifimiz "History of Jerusalem" eserini kaleme alırken Akka Piskoposluğu yaptığı sırada edindiği bilgi ve tecrübelerinden yararlanmıştı. Nitekim kendisi yaklaşık on yıl bu görevi sürdürmüştü ve yazmış olduğu eserini tamamen Kutsal Topraklara adamıştır. Eserinde Kutsal Topraklarda yaşayan Müslümanlar, Grekler, Yakubîler, Ermeniler, Gürcüler gibi toplumların inançlarından, âdetlerinden ve yaşayışlarından önemle bahseder. Bunun dışında müellifimiz Pullanilerin Batılı hacılara karşı olan tutumlarını sert bir şekilde eleştirmiş, onların kökenlerini unuttukları üzerinde durmuştur. Jacques'in dikkat ettiği husulardan biri de bir yeri veya kenti anlatırken coğrafyası üzerinde durmasıdır. Anlattığı yerin ikliminden, arazisinden, yeşilliğinden, su kaynaklarından ve ne yetiştirildiğinden önemle bahseder. Ayrıca kendisi de özellikle Hristiyanlar için önemli yerler ve kentler üzerinde durmuştur.

Diğer yandan müellifimiz, Haçlı Seferleriyle Kutsal Topraklara gelen İtalyanlar, Almanlar, Fransızlar ve Bretonlar gibi batılı milletlerin özelliklerini birbiriyle karşılaştırıp detaylı bilgiler aktarır. Tapınak Şövalyeleri'nin nasıl ve hangi amaçlarla kurulduğu, faaliyetler ve kurallarının ne olduğu konusunda da bize bilgiler verir. Bununla beraber, Suriye ve Filistin coğrafyası hakkında önemli bilgiler aktardıktan sonra insanların sosyal yaşamından bahseder ve dönemin bitki örtüsü olan şeker kamışlarının oluşum ve yapılış süreçleri hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Daha sonra Tanrı'nın gücünün göstergesi olarak, Kutsal Topraklarda meydana gelen deprem, gök gürültülü fırtına ve yağmur gibi doğa olaylarından bahsederek onları açıklar.

Jacques eserinde Nureddin Zengî ve Salâhaddîn Eyyûbî ile ilgili de detaylı bilgiler verir. Dahası eser, Salâhaddîn Eyyûbî'nin biyografisi niteliğini taşır. Müellifimiz, Salâhaddîn Eyyûbî'nin amcası Şirkuh ile birlikte tarih sahnesine çıkışından vefatına kadar yaptığı faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde aktarır. Nitekim baştan sona Kudüs Latin Krallığı'yla ve III. Haçlı Seferiyle Kutsal Topraklara gelen Fransa Kralı Philippe Auguste ve İngiltere Kralı Richard olan mücadelesini anlatır. Ayrıca müellifimiz, Salâhaddîn'e olan hayranlığı da gizlemeyip kendisinin Kutsal Topraklardaki insanların günahlarından dolayı Tanrı tarafından gönderilen bir bela olduğunu zikreder. Eserine

Kudüs merkezli Latin Krallığı'nın dağılmasından sonra kurulan Akka Krallığı hakkında bilgi vererek sonlandırır.

Diğer yandan Jacques, I. Haçlı Seferiyle Anadolu ve Ortadoğu'da kurulan Antakya, Urfa, Trablus Kontukları'ndan da bahseder ve Kudüs Latin Krallığı hakkında da detaylı bilgiler aktarır. Eser de Krallığın genel bir tarihini verir. Ancak bu konuda kendisinden önce yazılmış olan kaynakları görerek onlardan istifade etmiştir. Müellifimiz, Akka piskoposluğu yaparken edindiği bilgi ve tecrübelerle onları birleştirerek "History of Jerusalem" eserini yazmıştır.

Müellifimiz, Tapınak Şövalyelerinin kuruluşunu ve ilk Latin Kralları'nın faaliyetlerini yazarken Fulcherius Carnotensis'ten, daha sonraki Kudüs Krallığı'nı anlatırken de Willermus Tyrensis'ten yararlanmıştı. Hittin Savaşı sonrasını ve Salâhaddîn Eyyûbî'nin faaliyetlerini aktarırken de Ernoul Kroniği'ni temel olarak almıştır.

Jacques'in eserini alırken ki üslubu ise oldukça serttir. Nitekim Kutsal Topraklarda yaşayan Yahudileri, Süryanileri ve Grekleri sert bir şekilde eleştirmiştir. Özellikle Haçlı Seferiyle Kutsal Topraklara gelip burada kalan Latinlerin yozlaşp dinden uzaklaştığını ve batılı hacılara kötülükler yaptıklarını zikretmiştir. Ayrıca kendisinin din adamı olması münasebetiyle eserini kaleme alırken dinî kimliği ön plana çıkmıştır. Bu nedenle kendisi için mutlak doğru olan inancı dışında kalan toplumların inançlarından bahsederken sert bir tutum sergilemiştir. Dahası, Kutsal Toprakların müslümanların eline geçmesinin asıl nedeninin bölgede yaşayan insanların günahlarından dolayı Tanrı'nın vermiş olduğu bir ceza olduğunu zikretmiştir. Kendisinin de Akka piskoposluğundan ayrılmasının temel nedeni insanların günahlarından, bölge de meydana gelen yozlaşmadan, insanların kötülük yapmasından hatta din adamlarının da görevlerini düzgün yapmamasından dolayıdır.

Son olarak müellifimiz yazdığı eserle Kudüs ve Kutsal Toprakların genel tasvirini yapmıştır. Ayrıca eser yıllarca Domiken tarikatında bölge hakkında bilgi sahibi olunmak için okutulmuştur.

KAYNAKÇA

“Bezant”, **The Penny Cyclopaedia**, Cilt 4, Londra, 1835.

Abû'l-Farac, **Abû'l-Farac Tarihi**, Cilt 2, Ömer Rıza Doğrul (çev.), Ankara: TTK, 1999.

Albert of Aachen, **Historia Ierolosimitana**, Susan B. Edgington (çev.), Oxford, 2007.

Albertus Aquensis, **Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae**, RHC occ., IV, Paris, 1879.

Alptegin, Coşkun, “Zengî”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 13, MEB, Ankara, 1986.

Alptegin, Coşkun, **The Reingn of Zangi**, Erzurum: Atatürk Üniv. Yayınları, 1978.

Altan, Ebru, “Birinci Haçlı Seferinin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis”, **Tarih Dergisi**, Sayı 37, 2002.

Altan, Ebru, “Nur al-Din Mahmud b. Zangi (1146-1174): One of The Prominent Leaders of The Sturggle Against The Crusaders”, **Tarih Dergisi**, Sayı 59, İstanbul, 2014.

Altan, Ebru, “Templier ve Hospitaller Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu”, **Belleten**, Cilt 66, Sayı 245, Ankara, 2002.

Altan, Ebru, **İkinci Haçlı Seferi**, Ankara: TTK, 2003.

Altıkulaç, Tayyar, “Ebu Şâme el-Makdisî”, **DİA**, Cilt 10, TDV Yayınları, İstanbul, 1994.

Anna Komnena, **Alexiad**, Bilge Umar (çev.), İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996.

Anonim Süryani, The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle, A. S. Tritton-H. A. R. Gibb (çev.), **Journal of Royal Asiatic Society**, 1933.

Anonim, **Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum**, Beatrice A. Lees (çev.), Oxford, 1924.

Anonim, **Gesta Francorum**, RHC occ., III, Paris, 1866.

Anonim, **I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi**, Vedii İlmen (çev.), İstanbul: Yaba Yayınları, 2005.

- Archer, Thomas A. ve Charles L. Kingsford, **The Crusades the Story of The Latin Kingdom of Jerusalem**, New York, 1894.
- Asbridge, Thomas, **Haçlı Seferleri**, Ekin Duru (çev.), İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Avcı, Casim, “İbn Şeddad, Baheddin”, **DİA**, Cilt 20, TDV Yayınları, İstanbul, 1999.
- Azîmî, **Azîmî Tarihi: Selçukluklar Dönemiyle İlgili Bölümler**, Ali Sevim (çev.), Ankara: TTK, 1988.
- Baldricus Dolensis, **Historia Jeroslimitana**, RHC occ., IV, Paris, 1879.
- Başkumandan Simbat Vekayinamesi (951-1335)**, Hrant D. Andresyan (çev.), (TTK’unda basılmamış nüsha).
- Beattie, Pamela, “Crusading and Penitential Life, Jacques of Vitry’s Crusade Sermon Models and Llull’s de Fine”, **Studai Lulliana**, Cilt 54, 2014.
- Becker, Carl H., “Eyyûbîler”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 4, MEB, İstanbul, 1998.
- Bezer, Gülay Ögün, “Zengîler”, **DİA**, Cilt 44, TDV Yayınları, İstanbul, 2013.
- Bilge, Mustafa L., “Hayfa”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1989.
- Bird, Jessalynn Lea, “Crusade and Conversion after the Fourth Lateran Council (1215): Oliver of Paterbon’s and Jacques of Vitry’s Missions to Muslims Reconsidered”, **Essays in Medieval Studies**, Cilt 21, 2004.
- Bird, Jessalynn Lea, “Jacques of Vitry”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006.
- Bird, Jessalynn Lea, “The Historia Orientalis of Jacques de Vitry: Visual and Written Commentaries as Evidence of a Text’s Audience, Reception and Utilization”, **Essays in Medieval Studies**, Cilt 20, 2003.
- Blyht, Estelle, **Jerusalem and the Crusades**, London, 2018.
- Boas, Adrian J., **Jerusalem in the Time of Crusades**, New York, 2001.
- Bolton, Brenda, “Faithful to Whom? Jacques De Vitry and the French Bishops”, **Revue Mabillon**, Cilt 9, 1998.
- Brehier, Louis, “Jacques Vity”, **The Catholic Encyclopedia**, Cilt 8, New York, 1910.

- Buhl, Frantz, “Akkâ”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 1, (Beşinci baskı), MEB, İstanbul, 1978.
- Buhl, Frantz, “Hayfa”, **İslâm Ansiklopedisi**, MEB, İstanbul, 1987.
- Buhl, Frantz, “Kudüs”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 6, MEB, İstanbul, 1977.
- Cahen, Claude, “Ayyubids”, **The Encyclopadia of Islam**, Cilt 1, Leiden, 1986.
- Canard, M., “Dirghâm”, **The Encyclopaedia of Islam**, Cilt 2, (Dördüncü baskı), Leiden, 1991.
- Christie, Niall, “Al-Isfahani (d. 1160)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006.
- Christie, Niall, “İbn Şhaddād (1145-1234)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006.
- Christie, Niall, “Kamāl al-Dīn (1192-1262)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 3, Oxford, 2006.
- Coakley, John W., **Jacques of Vitry and the Other World of Mary of Oignies, Women, Men and Spritual Power**, New York: Columbia University Press, 2006.
- Crawford, Paul, “Poulains”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 3, Oxford, 2006.
- Davis, Leo Donald, **“The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology”**, Cilt 1, Collegeville Minnesota: the Liturgical Press, 1990.
- Decorte, Rooney ve Diğerleri, “An Interdisciplinary Study Around Reliquary of The Kardinal Jacques de Vitry”, **Plos One**, Cilt 14, Sayı 2, 2019.
- Demirkent, Işın, “Haçlılar”, **DİA**, Cilt 14, TDV Yayınları, İstanbul, 1996.
- Demirkent, Işın, “Kudüs (Haçlılar Dönemi)”, **DİA**, Cilt 26, TDV Yayınları, İstanbul, 2002.
- Demirkent, Işın, **Haçlı Seferleri**, İstanbul: Dünya Yayınları, 1997.
- Demirkent, Işın, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi**, Cilt 2, Ankara: TTK, 1994.
- Dursun, Davut, “Beyrut”, **DİA**, Cilt 6, TDV Yayınları, İstanbul, 1992.

- Edgington, Susan B., “Albert of Aachen”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006.
- Edgington, Susan B., “Fulcher of Chartes (d.1127)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006.
- Elisséeff, Nikita, “Nūr al-Dīn Mahmūd b. Zankī”, **The Encyclopedia of Islam**, Cilt 8, Leiden, 1995.
- el-Makdisî, **Kitâbü'r-Ravzateyn fi ahbâri'd-devleteyn en-Nurîyye ve's-Salâhiyye**, Muhammed Hilmî (haz.), Cilt 1-2, Kahire, 1956.
- Ernoul Kroniği, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Ahmet Deniz Altunbaş (çev.), İstanbul: Kronik Yayınları, 2019.
- es-Sakkâr, Sâmî, “Remle”, **DİA**, Cilt 34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007.
- Eusebius, **Kilise Tarihi**, Furkan Akderin (çev.), İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2011.
- Fink, Harold S., “The Foundation of The Latin States 1099-1118”, **A History of the Crusades**, Bölüm 1, Winconsin Üniversitesi, 1969.
- France, John, “Gesta Francorum”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006.
- Fulcherius Carnotensis, **A History of the Expedition to Jerusalem (1095-1127)**, Frances R. Ryan (çev.), Knoxville 1973.
- Fulcherius Carnotensis, **Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium**, RHC occ., III, Paris, 1866.
- Fulcherius Carnotensis, **Kudüs Seferi**, İlcan B. Barlas (çev.), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.
- Fuller, Thomas, **The History of The Holy War**, London, 1840.
- Gibb, H. A. R.-M. Streck, “Antâkiya”, **The Encyclopaedia of Islam**, Cilt 1, (Üçüncü baskı), Leiden, 1979.
- Gibb, Sir Hamilton, **The Life of Saladin**, Oxford, 1973.
- Goiten, Shelomo Dov, “al-Kuds”, **The Encyclopaedia of Islam**, Cilt 5, Leiden, 1986.
- Grabois, Aryeh, “Haifa”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006.

- Graefe, E., “Fâtımîler”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 4, MEB, İstanbul, 1977.
- Günaltay, Şemseddin, **İslam Tarihinin Kaynakları**, İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991.
- H. Hill, John-Laurita L. Hill, **Raymond IV Count of Toulouse**, New York, 1962.
- Heidemann, Stefan, “Zangids”, **The Encyclopadia of Islam**, Cilt 11, Leiden, 2002.
- Hell, J., “Beyrut”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 2, (Beşinci baskı), MEB, İstanbul, 1979.
- Honigmann, Ernst, “Remle”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 9, MEB, İstanbul, 1964.
- Honigmann, Ernst, “Urfa”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 13, (Beşinci baskı), MEB, İstanbul, 1986.
- Honigmann, Ernst, “Yafa”, **İslâm Ansiklopedisi**, MEB, İstanbul, 1986.
- Hrant D. Andreasyan, “Türk Tarihine Ait Ermeni Kaynakları”, **Tarih Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 1950.
- İbn Shaddâd, **The Rare and Excellent History of Saladin**, D. S. Richards (çev.), Great Britain, 2002.
- İonnes Kinnamos, **İonnes Kinnamos'un Historia'sı**, Işın Demirkent (çev.), Ankara: TTK, 2001.
- İbn Cübeyr, **Endülüsten Kutsal Topraklara (Seyahatname)**, İ. Güler (çev.), İstanbul: Selenge Yayınları, 2003.
- İbn Kalânîsî, **Şam Tarihinin Zeyl (I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi)**, Onur Özatağ (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.
- İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Cilt 12-13, Mehmet Keskin (çev.), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.
- İbn Şeddâd, **en-Nevâdirü's-Sultâniyye ve'l-mehâsinü'l-Yûsufiyye, Cemâleddin eş-Şeyyâl** (haz.), Kahire, 1994.
- İbn Vâsıl, **Müferric el-Kürûb fi ahbâri Benî Eyyûb**, Cemâleddin eş-Şeyyâl, Cilt 1-3, Kahire, 1953-1960.
- İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Tarih**, Cilt 10-11, Abdülkerim Özaydın (çev.), İstanbul: Bahar Yayınları, 1987.

- İbnü'l-Kalânîsî, **The Damascus Chronicle of the Crusades**, H. A. R. Gibb (çev.), London, 1932.
- İbnü'l-Adîm, **Biyografilerle Selçuklular Tarihi Buğyetü't-taleb fî târihi Halep**, Ali Sevim (çev.), Ankara: TTK, 1976.
- İbnü'l-Kalânîsî, **Zeylû Tarihi Dımaşk**, H. F. Amedroz (hzl.), Beyrut, 1908.
- İmâdeddin Kâtib el-İsfahânî, **el-fethu'l-kussî fî'l-fethi'l-kudsî**, M. Mahmud Subh (hzl.), Kahire, 1962.
- Jacoby, David, “Acre”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006.
- Jacques de Vitry, **Historie des Croisades**, Paris, 1825.
- Jakobi de Vitriaco, **Historia sue Hierosolymitana Abbreviata**, Ex Officia Typograohica Balthazaris Belleri, 1596.
- Jakobi de Vitriaco, **Sermones Vulgares**, Harvard University, Houghton Library, Manuscript 12 – MS Riant 35.
- Karaca, Sevtap G., **Kudüs Haçlı Krallığı (1099-1187)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, SBE), 2012.
- Karl V. Zetterstéen, “Nûre-ed-Din”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 9, MEB, İstanbul, 1964.
- Kennedy, Hugh, “Ibn Al-Athîr”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006.
- Kırpık, Güray, “Haçlı Seferleri Tarihi'nin Genel Kaynakları”, **Turkish Studies**, Cilt 4, Sayı 3, 2009.
- Kök, Bahattin, “Nûreddin Zengî, Mahmud”, **DİA**, Cilt 33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007.
- Krey, August C., **The First Crusade The Accounts of Eye-Witnesses and Participant**, Princeton, 1921.
- Küçüksipahioğlu, Birsal, “Birinci Haçlı Seferi'nin bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers”, **Tarih Dergisi**, Sayı 41, 2005.
- Küçüksipahioğlu, Birsal, **Trablus Haçlı Kontluğu**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007.

- Le Goff, Jacques, **Ortaçağ Batı Uygarlığı**, Hanife-Uğur Güven (çev.), İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2019.
- Lock, Peter, **The Routledge Companion to the Crusades**, Londra, 2006.
- Lucan, **Pharsalia**, H. T. Riley (çev.), London, 1909.
- MacEvvit, Christopher, “Antioch (on the Orontes), City of”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006.
- MacEvvit, Christopher, “Edessa, City of”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006.
- Mayer, Hans Eberhard, “The Succession to Baldwin II of Jerusalem: English Impact on the East”, **Dumbaron Oaks Papers**, Sayı 39, Washington, 1985.
- Mikhail Psellos, **Khronographia**, Işın Demirkent (çev.), Ankara: TTK, 1992.
- Mombert, J. I., **A Short History of The Crusades**, New York, 1984.
- Morris, Ros Emary, “Anna Komnene (1083-1153-1154)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006.
- Mulinder, Alec, “Ascalon, Battle of (1099)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006.
- Mulinder, Alec, “Ramla, Second Battle of (1102)”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006.
- Murray, Alan V., “Bernard of Tripoli”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006.
- Murray, Alan V., “Tiberias”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006.
- Niketas Khoniates, **Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, Fikret Işıltan, Ankara: TTK, 1995.
- Orhonlu, Cengiz, “Trablus”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 12, MEB, İstanbul, 1979.
- Otto von Freising, **The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising**, Charles Christopher Mierow (çev.), New York, 2004.
- Özaydın, Abdülkerim, “İbnü'l-Esîr”, **DİA**, Cilt 21, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.

- Özaydın, Abdülkerim, “İbnü'l-İbrî”, **DİA**, Cilt 21, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.
- Özaydın, Abdülkerim, “Porsuk”, **DİA**, Cilt 34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007.
- Özcan, Şevket, “Yahudilikte Pesh (Fıslh) Bayramı: Ritüeller ve Semboller Bağlamında Fenomenolojik Bir İnceleme”, **Journal of International Social Research**, Cilt 11, Sayı 61, 2018.
- Peters, Edward, **The First Crusade The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials**, Philadelphia, 1971.
- Petrus Tubedus, **Peter Tudebode**, J. H. Hill-L. L. Hill (çev.), Philadelphia, 1974.
- Petrus Tudebodus, **Historia de Hierosolymitano**, RHC occ., III, Paris, 1866.
- Poole, Stanley Lane, **Saladin and The Fall of the Kingdom of Jerusalem**, London, 1898.
- Pringle, Denys, “Caesarea (Maritima)”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006.
- Pringle, Denys, “Gaza, Town of”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 2, Oxford, 2006.
- Pringle, Denys, “Montréal”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 3, Oxford, 2006.
- Pringle, Denys, “Ramla”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006.
- Radulphus Cadornensis, **Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana**, RHC occ., III, Paris, 1866.
- Radulphus Cadornensis, **The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of the Normans**, Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach (çev.), Ashgate, 2005.
- Raimundus Aguilers, **Haçlılar Kudüs’te**, Süleyman Genç (çev.), İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2019.
- Raymond d'Aguiliers, **Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem**, RHC occ., III, Paris 1866.
- Raymond d'Aguiliers, **Raymond d'Aguiliers**, J.H. Hill-L.L. Hill (çev.), Philadelphia, 1968.

- Richard, Jean, "Tripoli, City of", **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006.
- Richards, D. S., "Salāh al-Dīn", **The Encyclopedia of Islam**, Cilt 8, Leiden, 1995.
- Robertus Monachus, **Historia Iherosolimitana**, RHC occ., III, Paris, 1866.
- Robertus Monachus, **Robert The Monk's History of the First Crusade**, Carol Sweetenham (çev.), Ashgate, 2005.
- Robinson, Edward-E. Smith, **Later Biblical Researches in Palastine and in The Adjacent Regions**, Boston, 1856.
- Rosser, John H., "Gesta Francorum er Aliorum Hierosolymitanorum", **Historical Dictionary of Byzantium**, London, 2001.
- Runciman, Steven, "The First Crusade: From Antioch To Ascalon", **A History of The Crusades**, Bölüm 10, Philadelphia, 1958.
- Runciman, Steven, **A History of The Crusades**, Cilt 1-2-3, New York, 1951.
- Runciman, Steven, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Cilt 2-3, Fikret Işıltan (çev.) Ankara: TTK, 1989.
- Sahillioğlu, Halil, "Antakya", **DİA**, Cilt 3, TDV Yayınları, İstanbul, 1991.
- Sallabi, Ali Muhammed, **Zengîler Dönemi**, İstanbul: Ravza Yayınları, 2015.
- Saviddes, A., "Tourkopo(u)loï", **The Encyclopaedia of Islam**, Cilt 10, Leiden, 2000.
- Schwarz, P., "Sayda", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 10, MEB, İstanbul, 1992.
- Setton, Kenneth M., (ed.), **A History of the Crusades**, London, 1969.
- Sevim, Ali, "Azimî", **DİA**, Cilt 4, TDV Yayınları, İstanbul, 1991.
- Sevim, Ali, "İbnü'l-Adim", **DİA**, Cilt 22, TDV Yayınları, İstanbul, 1999.
- Sinanoğlu, Mustafa, "İznik Konsili", **DİA**, Cilt 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001.
- Sobernheim, "Salāh ad-Din Eyyûbî", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 10, MEB, İstanbul, 1979.
- Stevenson, William Bennet, **The Crusaders In the East**, Cambridge, 1907.

- Stewart, Anhus, “Matthew of Edessa”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 3, Oxford, 2006.
- Susan B. Edgington, “Raymond of Aguilers”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006.
- Süryani Patriği Mihail, **Süryani Patrik Mihail’in Vakainamesi II. Kısım: 1042-1195**, Hrant D. Andresyan (çev.), (TTK'unda basılmamış nüsha), 1944.
- Şeşen, Ramazan, “Eyyûbîler”, **DİA**, Cilt 12, TDV Yayınları, İstanbul, 1995.
- Şeşen, Ramazan, “İmâdüddin el-İsfahânî”, **DİA**, Cilt 22, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.
- Şeşen, Ramazan, “Selâhaddîn-i Eyyûbî”, **DİA**, Cilt 30, TDV Yayınları, İstanbul, 2009.
- Şeşen, Ramazan, **Eyyûbîler (1169-1260)**, İstanbul: İsam Yayınları, 2012.
- Şeşen, Ramazan, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 1988.
- Şeşen, Ramazan, **Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet**, İstanbul: Çağ Yayınları, 1987.
- Şeşen, Ramazan, **Salâhaddîn Eyyûbî ve Devri**, İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 2000.
- Tolan, John, “Saracens”, **The Crusades an Encyclopedia**, Cilt 4, Oxford, 2006.
- Tomar, Cengiz, “İbn Vâsıl”, **DİA**, Cilt 20, TDV Yayınları, İstanbul, 1999.
- Turan, Ahmet N., “Şanlıurfa”, **DİA**, Cilt 38, TDV Yayınları, İstanbul, 2010.
- Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayinâmesi ve Papaz Grigor’un Zeyli**, Hrant D. Andreasyan (çev.), Ankara: TTK, 2000.
- Usta, Aydın, **Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri**, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008.
- Üsâme İbn Munkız, **Kitabu'l-İtibar (İbretler Kitabı)**, Y. Z. Cömert (çev.), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1992.
- Weltecke, Dorothea, “Anonymous Syriac Chronicle”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006.

Weltecke, Dorothea, “Bar Ebroyo”, **The Crusades An Encyclopedia**, Cilt 1, Oxford, 2006.

Willermus Tyrensis, **A History of Deeds Done Beyond the Sea**, Cilt 1-2, August C. Krey (çev.), New York, 1943.

Willermus Tyrensis, **Haçlı Kroniği (1149-1163)**, Ergin Ayan (çev.), Ankara: Karadeniz Dergisi Yayınları, 2009.

Willermus Tyrensis, **Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum**, RHC occ., I, Paris, 1844.

Yalduz, Alparslan, “Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili”, **UÜİFKD**, Cilt 12, Sayı 2, 2003.